

YAVUZ SULTAN SELİM'İN ŞEHZÂDELİK DÖNEMİ (1487-1512)*

M. Hanefi BOSTAN**

ÖZET

Bu makalede Yavuz Sultan Selim'in şehzadelik dönemi (1487-1512) ele alınmıştır. Öncelikle doğumu, eğitimi, sünnet düğünü, hocaları, annesi, kardeşleri, hanımları, kız ve erkek çocukları hakkında yeni bilgiler tespit edilmiş; ardından uzun yıllar sancak beyliği yaptığı Trabzon'daki faaliyetleri incelenmiştir. Bu manada Trabzon'daki idari ve malî icraatları; imar, iskân ve kültür faaliyetleri; Gürcistan ve Safevîler'e yönelik seferleri arşiv vesikaları ve devrin kaynaklarına istinaden ortaya konulmuştur. Oğlu Şehzâde Süleyman'a sancak verilmesi için sergilediği mücadele ile Trabzon sancak beyliği esnasında Kefe'ye geçerek başlattığı taht mücadelesi ve bu süreçte babası, kardeşleri ve İstanbul'daki bir kısım devlet ricaliyle yaşadığı çatışmalar ele alınmıştır. Gerek Trabzon sancak beyliği sırasında maiyetindeki görevliler ve gerek taht mücadelesi esnasında kendisine yardımcı olan idareci ve askerlerle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Böylece Yavuz Sultan Selim'in şehzadelik dönemi ve onu tahta hazırlayan gelişmeler orijinal bilgilerle etraflıca tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler

I. Selim, Trabzon, Abhaz Savaşı, Safevîler, Akkoyunlu Türkmenleri, Şehzâde Süleyman, Kefe, Semendire, Uğraş Savaşı

*“Milletümde ihtilâf ü tefrika endişesi
Gûşe-i kabrümde hattâ bî-karâr eyler beni
İttihad oldı hüçüm-ı hasmı defa câremuz
İttihad itmezse millet dağ-dâr eyler beni”*

(Selîmî)

* Makalenin Geliş Tarihi: 06.02.2019/ Kabul Tarihi: 25.03.2019.

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü /
mhbastian@marmara.edu.tr

Giriş

Yavuz Sultan Selim, babası II. Bayezid'in Amasya'daki sancak beyliği sırasında bu şehirde doğmuştur. Doğum tarihi konusunda farklı bilgilere yer verilmekle beraber, 1470 yılında doğduğu tahmin edilmektedir.¹ Annesi Dulkadıroğlu Alâüddevle Bozkurt Bey'in kızı Ayşe (Gülbahar) Sultan'dır.² Çocukluğu önemli bir kültür merkezi olan Amasya'da geçti. Burada diğer kardeşleri ile birlikte iyi bir eğitim gördüğü ve özel hocalardan ders aldığı ifâde edilmektedir.³

Eğitiminde dönemin bilim adamlarından Abdülhalim (Halimî) Çelebi'nin yanı sıra Taşköprülü Muslihuddin Mustafa Efendi, Amasyalı Şeyh Hamdullah ve Molla Muhittin etkili oldu. Arapça ve Farsça öğrendi. Ayrıca dönemin bilim çevresi içinde tarih, edebiyat, fen bilgisi ve güzel yazı gibi teorik derslerin yanında, binicilik, atıcılık, kılıç kullanma, ok ve yay yapımı gibi uygulamalı konularda da çok iyi yetiştirildi.⁴

Yavuz Sultan Selim, on yaşlarında iken, diğer kardeşleri Şehinşah, Ahmed, Korkut, Mahmud, Alemşah ve amcası Cem Sultan'ın oğlu Oğuz Han ile birlikte İstanbul'da dedeleri Fatih Sultan Mehmed'in huzuruna çıkarıldı ve dedelerinin oturduğu Saray-ı Cedîd-i Âmire (Topkapı Sarayı)'de⁵ hepsi sünnet ettirildi.⁶ Sünnet merasiminden sonra İstanbul'da fazla kalmayarak

¹ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2010, s. 29.

² Şehzâde Selim'in annesinin adının Ayşe Gülbahar olduğu hususunun kesin olduğuna dair bk. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (=BOA), *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri* (= TSMA.d), nr. 1172, 1195, 1196, 8920, 9167; Şinasi Altundağ, "Selim I", *İslam Ansiklopedisi* (= İA), X, s. 423; Feridun M. Emecen, "Selim I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (= DİA), XXXVI, (2009), s. 407; a.mlf, *Yavuz Sultan Selim*, s. 29; Özkan Özer Keskin, *19. Yüzyıla Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2018, s. 20.

³ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 29

⁴ Yavuz Ercan, "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler*, IX, Ankara 2002, s. 423; Ahmet Şimşirgil, *Kayn – III (Haremeyn Hizmetinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim)*, İstanbul 2018, s. 272.

⁵ Mustafa S. Küçükbaşçı, "Sultan I. Selim'e Dair", *500. Yılında Mukaddes Emanetler ve Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2017, s. 5.

⁶ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, haz. Şerafettin Turan, Ankara 1957, s. 521-524.

babasının yanına gönderildi. Babası Sultan II. Bayezid'in tahta geçişi sırasında Yavuz Selim'in onunla beraber olmadığı, babasının Cem Sultan ile olan mücadelesi nedeniyle bir süre Amasya'da kaldığı ve gerekli iç emniyet sağlandıktan sonra annesiyle birlikte İstanbul'a getirtildiği belirtilmektedir.⁷

A. Trabzon Sancak Beyliği

Trabzon sancak beyliği görevine, Şehzâde Selim'den önce, ilk şehzâde olarak Sultan II. Bayezid'in büyük oğlu Şehzâde Abdullah getirilmiştir. Şehzâde Abdullah'ın, 12 Muharrem 875 (11 Temmuz 1470)'te Eğriboz Adası'nın fethinde Trabzon sancağında sancak beyi olduğu belirtilmektedir.⁸ Hattâ Şehzâde Abdullah aynı yıl içinde İstanbul'a gelerek Şehzâde Cem ile birlikte sünnet olmuş ve sonra tımar geliri artırılarak tekrar Trabzon'a dönmüştür.⁹ Şehzâde Abdullah'ın bu yıllarda Trabzon sancak beyi olduğu "*mahalle-i Mescid-i Vâlîde-i Merhum Sultan Abdullah*" adıyla anılan mahallede,¹⁰ annesi "*Şirin Hatun*"un vakfettiği mescidin kitabesinden anlaşılmaktadır. Adı geçen kitabe bugün İçkale (Şirin Hatun) adıyla anılan caminin şadırvanında bulunmaktadır.¹¹ Şehzâde Sultan Abdullah'ın Trabzon beyi olduğuna dair diğer bir kayıt da bir *Münşeât Mecmuası*'nda yer almaktadır.¹² Ayrıca 1486 tarihli tımar ve 1515 tarihli tahrir defterlerinde Şehzâde Sultan Abdullah'la ilgili birer kayıt daha bulunmakla beraber,¹³ bu kayıtlarda Sultan

⁷ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 30.

⁸ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 292, 296.

⁹ İbn-i Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, s. 296, 298.

¹⁰ Başkanlık Osmanlı Arşivi (= BOA), *Tahrir Defteri* (= TD), nr. 387, s. 716. 12 Receb 972 (13 Şubat 1565) tarihli bir sicil kaydında bu mahalle "*Sultân Abdullah*" adıyla geçmektedir (bk. *Trabzon Şer'iyye Sicili* (= TŞS), nr. 1818, s. 43b). 1583 tarihli bir tahrir kaydında ise "*mahalle-i Mescid-i Cedîd der-Valide-i Sultân Abdullah*" adıyla gözükmektedir (bk. TK. KKA, TD, nr. 29, s. 12a).

¹¹ Kitâbenin metni şöyledir: "*Vakıftü fi eyyâmi imâreti's-Sultân İbn-i Sultân es-Sultân Abdullah İbni's-Sultân Bâyezîd Hân hazâ ümmühü tâcül-havâtîn-i Şirin Hatun. Fî âmi [875].*" Adı geçen kitâbe ile ilgili bk. Halil Edhem, "Osmanlı Kitabeleri", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası* (= TOEM), VIII/48, İstanbul 1334, s. 332-333.

¹² Necati Lugal, Adnan Erzi (haz.), *Fatih Devrine Âit Münşeât Mecmuası*, İstanbul 1956, s. 78-79.

¹³ BOA, *Maliyeden Müdevver Defterler* (= MAD), nr. 828, s. 294; TD, nr. 52, s. 620.

Abdullah'ın Trabzon sancak beyi olduğuna dair bir bilgiye yer verilmemektedir.

Şehzâde Sultan Abdullah'ın Trabzon sancak beyi olmasıyla Trabzon, şehzâde sancağı olmaya başlamıştır. Nitekim Evliyâ Çelebi, Şehzâde II. Bâyezid ve Şehzâde Süleyman (Kanunî)'in Trabzon sancak beyi olduklarını yazmaktadır.¹⁴ Ancak kaynaklarda Şehzâde Abdullah ve Şehzâde I. Selim'den başka Trabzon'da sancak beylik yapan başka bir şehzâdeden söz edilmemektedir.¹⁵

II. Bâyezid, Amasya'da vali bulunduğu sırada Trabzon sancağına bağlı Kürtün Zeameti köylerinden Oğuz köyünde bulunan mütekit sipahilere, vergilerden muaf olduklarına dair muafiyet mektubu vermiştir.¹⁶ Yine Amasya'da iken, Trabzon sancağındaki bazı zümrelere muafiyet hükmü¹⁷ ile Çepni Beyi oğlanlarına ve bu beylerin hizmetkârlarına tımar verdiği görülmektedir.¹⁸ Ancak bu, Trabzon'da sancak beyliği yaptığı anlamına gelmemektedir.¹⁹

Şehzâde Abdullah'ın Trabzon sancak beyliğinin ne kadar sürdüğü bilinmemektedir. Ancak onun Fatih'in son yıllarında Saruhan (Manisa) sancak beyi olduğu görülmektedir.²⁰ 1481 yılının Temmuz ayında Konya sancak beyliğine tayin edilmiş²¹ ve 5 Şevval 890 (14 Ekim 1485) da vefât etmiştir.²²

Şehzâde Selim'den önce Trabzon sancak beyliğine, 1479'da Torul ve Canca kaleleri ile Kürtün bölgesini fetheden Rakkas Sinan Bey atanmıştır. Bununla ilgili ilk kayıt Muharrem 889 (Ocak-Şubat 1484) tarihlidir.²³ Sinan

¹⁴ Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, II/1. Kitap, yay. haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, İstanbul 2008, s. 99, 105.

¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzâdeleri", *Belleten*, XXXIX/156, Ankara 1975, s. 659-692.

¹⁶ BOA, *MAD*, nr. 828, s. 65, 716.

¹⁷ BOA, *MAD*, nr. 828, s. 61, 727.

¹⁸ BOA, *MAD*, nr. 828, s. 721, 730.

¹⁹ M. Hanefi Bostan, *XV– XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Ankara 2002, s. 18-19.

²⁰ Hoca Sadeddin, *Tâci't-tevârih*, III, İstanbul 1979, s. 196-197.

²¹ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s. 29.

²² Çağatay Uluçay, "Bayezid II.nin Âilesi", *Tarih Dergisi*, X/14, (İstanbul 1959), s. 109.

²³ BOA, *MAD*, nr. 828, s. 445.

Bey'in sancak beyliğinin, Şehzâde Selim'in sancak beyi olarak atanmasına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.²⁴

Yavuz Sultan Selim'in ilk sancak beyliği görevi Trabzon sancak beyliğine atanmasıyla başlamıştır. Bu göreve H. 892 (M. 1487) yılında atandığı ve annesiyle birlikte Trabzon'a gittiği anlaşılmaktadır. Nitekim Şehzâde Selim, babası Bayezid'e yazdığı bir mektubunda "yirmi beş yıl" (892/1487)²⁵, diğer bir mektubunda da "otuz" yıla yakın (887/1482) Trabzon'da sancak beyliği yaptığını belirtmektedir.²⁶ Çağatay Uluçay, "İn'am Defteri"nde Şehzâde Selim'in 892 (1487)'de Trabzon sancak beyi olduğuna "hüküm verdirecek kayıtlara" rastlanıldığını yazmaktadır.²⁷ Gerçekten de 1486 tarihli Trabzon livâsına ait *Mufassal Timâr Defteri*'nde Şehzâde Selim ile alâkalı bir kayda rastlanmaması, onun bu tarihten sonra sancak beyi olduğunu teyid etmektedir. Şehzâde I. Selim 916 (1510) yılına kadar Trabzon'da sancak beyliği yapmıştır.²⁸ Bu bilgilerden hareketle Yavuz Sultan Selim'in 24 yıla yakın Trabzon'da idarecilik yaptığını söylemek mümkündür.

Yavuz Sultan Selim, Hafsa Sultanla evlendi.²⁹ Muhtemelen bu evlilik 1493 yılı sonlarında ya da 1494 yılının ilk iki ayı içinde gerçekleşmiş olmalıdır. Oğlu Şehzâde Süleyman, 6 Safer 900 (6 Kasım 1494)'de babası Trabzon

²⁴ BOA, *MAD*, nr. 828, s. 61, 74, 559, 605, 721, 729; Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, (haz. İsmail Hacifettahoğlu), Ankara 2001, s. 53; Halil Edhem, "Osmanlı Kitabeleri", s. 334-336; Ömer Akbulut, *Trabzon Kitabeleri*, İstanbul 1954, s. 27-28.

²⁵ Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, İstanbul 1954, s. 85.

²⁶ BOA, *Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Belgeleri* (= *TSMA*), nr. Evrak (= E) 754/100; Çağatay Uluçay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 82. Krş. Ahmed Tevhid, "Trabzon'da Basılmış Paralar", *Türk Yurdu*, I/6, İstanbul 1341, s. 544; M. Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas – Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Ankara 1976, s. 83. Şakir Şevket, I. Selim'in 22 veya 30 yıl Trabzon'da "valilik" yaptığını yazmaktadır (bk. *Trabzon Tarihi*, s. 111).

²⁷ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 74 dpn. 28. Halil Edhem, I. Selim'in 895 (1489-1490) senesi içinde veya daha evvel Trabzon'a tayin edildiğini yazmaktadır (bk. "Osmanlı Kitabeleri", s. 340).

²⁸ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 78; Çağatay Uluçay, "Bayezid II. nin Ailesi", *Tarih Dergisi*, X/14, s. 116; Şinasi Altundağ, "Selim I", *İA*, X, 424; Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", *İA*, XII/1, 463; Ömer Akbulut, *Gülbahar Hatun Camii, Ayşe Hatun ve Yavuz Selim*, Trabzon 1965, s. 6.

²⁹ Feridun M. Emecen, "Süleyman I", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, 62. Yavuz Ercan, Hafsa Hatun'un bir Türkmen Beyi'nin kızı olduğunu belirtmektedir (bk. "Yavuz Sultan Selim Dönemi", *Türkler*, IX, Ankara 2002, s. 423).

sancak beyi iken bu şehirde doğdu³⁰ ve 15 yaşına kadar burada babasının yanında kaldı. Şehzâde Süleyman, 5 Ağustos 1509 (18 Rebi'ül-âhir 915) tarihinde Kefe sancak beyliğine tayin edildi.³¹ Yavuz Sultan Selim'in, Trabzon'da iken defterdarı Hacı Kasım Bey'i, oğlu Süleyman'a lala olarak tayin ettiği belirtilmektedir.³²

Yavuz'un Şehzâde Süleyman dışında, küçük yaşlarda vefat eden Şehzâde Salih, Şehzâde Orhan, Şehzâde Musa ve Şehzâde Korkut adlarında dört oğlu daha bulunduğu anlaşılmaktadır.³³

6 Mayıs 1505 (2 Zilhicce 910) tarihli bir kayıтта Yavuz Sultan Selim'in oğlunun sünnet düğünü dolayısıyla Sultan II. Bayezid tarafından kendisine 300 bin akça nakit ve değerli kumaşlar; sünnet olan oğluna, Selim'in annesine, hanımına, kızına ve kızının annesine (diğer eşine) çeşitli hediyeler gönderilmiştir. Bununla ilgili kayıtların bir kısmı şöyledir: “*İrsâliye be hazret-i Selim Bey, tâle bekahu, berây-ı urs-ı hatne-i veled-i hod, be nakl-i Yakub mîrâhûr-ı hod. Fî sâni-i Zilhicce-i sene 910... Be-cihet-i hod... Be-cihet-i veledeş... Be-cihet-i vâlide-i hazret-i Selim Bey ve vâlide-i veled-i hod ve duhterêş ve vâlide-i duhter-i mezkûr 4 nefer*”.³⁴ Belgede Selim'in hangi oğlunun sünnet olduğu belirtilmemekle beraber, bu tarihte Selim'in hayatta başka oğlu olduğuna dair bir kayıt bulunmadığından sünnet düğünü yapılan oğlunun Şehzâde Süleyman olduğu düşünülmektedir. Nitekim Emecen, sünnet olan oğlunun Süleyman

³⁰ M. Tayyib Gökbilgin, “Süleyman I”, *İA*, XI, s. 99.

³¹ İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı - Muallim Cevdet Yazmaları (= İBAK.MC), *İn'âmât Defteri* (= *İD*), nr. O.71, s. 339; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 77; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri (Traskripsiyon-Değerlendirme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 971.

³² Halil Edhem, “Osmanlı Kitabeleri”, s. 337.

³³ Erhan Afyoncu, *Muhteşem Süleyman*, İstanbul 2011, s.18; Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, İstanbul 2017, s. 237. Necdet Sakaoglu, Yavuz Sultan Selim'in Abdullah, Mahmud ve Murad adlarında oğulları olduğunu ve bunların onun saltanatı sırasında boğulduklarını ileri sürmektedir (bk. *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 2015, s. 123).

³⁴ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 114; Feridun M. Emecen, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar”, *Deutsch-Türkische Begegnungen: Türk Alman Tesadüfleri Festschrift für Kemal Beydilli: Kemal Beydilli'ye Armağan*, Berlin 2013, s. 347-348; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 353-356.

olduğunu ve ayrıca Hafsa Hatun dışında ismi belirtilmeyen bir eşinin daha bulunduğunu kaydetmektedir.³⁵

Şehzâde Selim ile birlikte Trabzon'da yaşayan annesi Ayşe Gülbahar Sultan 1505 (H. 911) yılında burada vefat etmiştir.³⁶ Nitekim Sultan II. Bayezid, oğlu Selim Bey'e annesinin vefatı dolayısıyla 19 Kasım 1505 (21 Cemaziye'î-âhir 911) tarihinde bir taziye ve yanında çeşitli hediyeler gönderdiği görülmektedir.³⁷

Sultan Selim'in sancak beyliği sırasında Trabzon'da doğdukları düşünülen dört oğlunun ve bir kızının, yine Trabzon'da vefat ettikleri kuvvetle muhtemeldir. Nitekim Trabzon'daki Ayasofya müzesi bahçesinde Yavuz Sultan Selim'in oğlu Şehzâde Salih ve kızı Kamerşah Sultan'a ait mermer sandukalar tarafımızdan görülmüştür. Bilahare bunların Uzun Sokak'ta bulunan Şehir Müzesi'ne taşındığı belirtilmektedir.³⁸ Sandukalar üzerinde yer alan kitabelerde Şehzâde Salih'in 1499 (904) ve Kamerşah Sultan'ın da 1503 (909) yılında vefat ettiği kaydedilmektedir.³⁹ Nitekim 27 Eylül 1503 (5 Rebiü'l-ahir 909) tarihli bir arşiv kaydında, Yavuz Sultan Selim'in ölen kızı için, kendisi ile kızın annesine, babası Sultan II. Bayezid tarafından taziyede bulunduğu ve kendilerine çeşitli hediyelerin gönderildiği görülmektedir.⁴⁰ 23 Temmuz 1503 (28 Muharrem 909) tarihinde Dergâh-ı Âlî tabiplerinden tabip Sinan'ın Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim'in yanına gönderilmesi,⁴¹

³⁵ Feridun M. Emecen, "Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadeliği Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar", s. 349; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 2018, s. 40.

³⁶ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 158; Halil Edhem, "Osmanlı Kitabeleri", s. 339.

³⁷ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 158; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 415.

³⁸ Hikmet Mısır, *Trabzon Tarihinde Ayşe Gülbahar Hatun ve Gülbahar Hatun Mahallesi*, Trabzon 2013, s. 115.

³⁹ Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi: Fetihden Kurtuluşa Kadar*, Ankara 1975, s. 25-26; Şamil Horuluoğlu, *Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri*, Ankara t.y., s. 80, 125; Murat Yüksel, *Trabzonda Türk - İslâm .Eserleri ve Kitabeler*, II, İstanbul 1991, s. 297-299.

⁴⁰ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 14; Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", *Belgeler*, IX/13, Ankara 1979, s. 313; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 133.

⁴¹ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 7; M. Tayyib Gökbilgin, *XV - XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul 1952, s. 480; Ö. Lütfi Barkan, "Osmanlı Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri", s. 300; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 43.

çocuklarında ya da kendisinde ciddi bir rahatsızlığın olduğunu düşündürmektedir.

Yavuz Sultan Selim'in vefat eden kızının dışında altı kızının daha bulunduğu, bunların da Şah Sultan (Lütfi Paşa ile evli), Sultanzade/Şahzade (Şehzade) Sultan (Çoban Mustafa Paşa ile evli), Beghan Sultan (Ferhat Paşa ile evli)⁴², Hatice Sultan (1524 yılında Makbul İbrahim Paşa ile evlendi), Fatma Sultan (Kara Ahmet Paşa ile evli) ve Hafsa Sultan (İskender Paşa ile evli) olduğu belirtilmektedir.⁴³

Ancak yukarıda belirtildiği gibi *În'âmât Defteri* kayıtlarında yer alan 8 Mart 1523 (20 Rebiü'l-ahir 929) tarihli kayıta Şah Sultan ve Şahzade (Şehzade)/Sultanzade Sultan ve 10 Mart 1523 (22 Rebiü'l-ahir 929) tarihli kayıta da Beghan Sultan'ın padişah I. Süleyman'ın kardeşleri olduğu görülmektedir. "*Vâlîde-i mezkûr Şah Sultan*" kaydından da 1523 yılında Şah Sultan'ın adı belirtilmeyen annesinin de hayatta olduğu ortaya çıkmaktadır.⁴⁴

Yine aynı defterde yer alan on dört ayrı kayıta Selim Bey'in kızlarından söz edilmekle beraber bu kayıtların sekizinin önce Eğriboz, daha sonra Gelibolu sancak beyi olan İskender Bey'in zevcesi ile ilgili olduğu görülmektedir.⁴⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nden Başkanlık Osmanlı Arşivi'ne intikal eden Yavuz Sultan Selim'in kızları ve kızlarının çocuklarının vakıfları ile ilgili vakıf, müfredat, muhasebe defterlerini tasnif eden görevlilerin kaydından Hanım Sultan'ın diğer adının Hatice Sultan olduğu ve İskender Paşa ile evliliğinden doğan Osman Şah adında bir oğlu bulunduğu anlaşılmaktadır.⁴⁶ Selim'in Şah Sultan adlı kızının da Lütfi Paşa'nın zevcesi olduğu belirtilmektedir.⁴⁷

⁴² İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 525, 526; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1464, 1465, 1469.

⁴³ Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, İstanbul 2011, s. 53-58; Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, s. 237-242; Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, s. 123.

⁴⁴ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 525.

⁴⁵ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 14, 114, 211, 333, 334, 383, 389, 421, 423, 462, 480, 490; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 133, 356, 590, 956, 957, 960, 979, 1105, 1121, 1217, 1225, 1324, 1365, 1390.

⁴⁶ BOA, *T SMA.d*, nr. 1467, 1659, 3548, 3586, 3681, 3692, 3832, 6241, 6941, 6988.

⁴⁷ BOA, *T SMA.d*, nr. 1569, 1616, 3695, 3977.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* adlı eserinin bir yerinde Yavuz'un altı, diğer bir yerinde de yedi kızı olduğunu belirtmekte ve adlarını şöyle sıralamaktadır: Hatice Sultan (Hanım Sultan), Fatma Sultan, Şehzade Hatun, Şah Sultan, Yeni Han Sultan, Hafsa Sultan ve Gevherhan Sultan.⁴⁸ Uzunçarşılı, bir makalesinde de Hatice (Hanım) Sultan'ın Kanuni Sultan Süleyman döneminde veziriazamlık yapan Makbül/Maktül İbrahim Paşa ile evli olmadığını ve paşanın hanımının Muhsine Hatun adını taşıdığını kaydetmektedir.⁴⁹

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde 1568 tarihli olduğu belirtilen İskender Paşa oğlu Osmanşah Bey'e ait bir vakfiye sureti bulunmaktadır.⁵⁰ Bu vakfiye suretinde Osmanşah Bey'in Yavuz Sultan Selim'in kızı olduğu belirtilen annesi Hanım Sultan⁵¹ için Tırhala'da yaptırdığı cami ve imareti ile İstanbul'da yaptırdığı caminin vakıfları konusunda ayrıntılı bilgiler verilmektedir.⁵²

Yavuz'un “*berây-ı harc-ı cihâz-ı duhter-i hod*” (evlenecek kızlarının ceyizi için), kızların isimleri belirtilmeden, Sultan II. Bayezid tarafından 6 Mart 1507 (2 Zilkade 912) tarihinde 500 bin akça,⁵³ 25 Ağustos 1509 (9 Cemaziye'l-evvel 915) tarihinde de 40 bin akça nakit ve çeşitli değerli kumaşların gönderildiği görülmektedir.⁵⁴

31 Ağustos 1509 (15 Cemaziye'l-evvel 915) tarihli bir başka kayıta da Trabzon sancak beyi Selim Bey ve oğlu Süleyman'ın muhtemelen Hanım

⁴⁸ Bk. *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1975, s. 307 ve kitabın sonunda yer alan Osmanlı Hânedanından Bir Kısmının Şeceresi Tablosu.

⁴⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Kanunî Sultan Süleyman'ın Vezir-i Âzamı Makbül ve Maktül İbrahim Paşa Padişah Dâmadı Değildi”, *Belleten*, XXIX/114, (Ankara 1965), s. 356, 360.

⁵⁰ Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (= TSMK), *Emanet Hazinesi* (= E.H.), nr. 3038, s. 9a. Bu vakfiyeden ilk söz eden İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dır (bk. “Kanunî Sultan Süleyman'ın Vezir-i Âzamı Makbül ve Maktül İbrahim Paşa Padişah Dâmadı Değildi”, s. 356).

⁵¹ TSMK, E.H., nr. 3038, s. 12b-13a.

⁵² TSMK, E.H., nr. 3038, s. 1a-41b.

⁵³ İBAK.MC, İD, nr. O.71, s. 211; İlhan Gök, *Atatürk Kütüphanesi M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 590.

⁵⁴ İBAK.MC, İD, nr. O.71, s. 341; İlhan Gök, *Atatürk Kütüphanesi M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 979.

Sultan'ın “*berây-ı arûs-ı mübârek*” (düğün daveti için) merkeze gönderdikleri adamlarından kapı ağası Yunus'un ve adı kaydedilmeyen ser-köhne-i çavuşânın İstanbul'a geldiği belirtilmektedir.⁵⁵ Ayrıca önce Eğriboz, daha sonra Gelibolu sancak beyi olan İskender Bey (Paşa)'le evlendirilen Yavuz'un kızı (Hanım Sultan) için devlet merkezinden 1509, 1510, 1511 ve 1512 yıllarında çeşitli hediyelerin gönderildiği arşiv kayıtlarından ortaya çıkmaktadır.⁵⁶

Venedik kaynaklarında, Selim'in kızıyla evli olan İskender Paşa, 1515'te öldürülünce, hanımının Mustafa Paşa ile evlendirildiği kaydedilmektedir.⁵⁷ 1529 tarihli in'âm kayıtlarında Mustafa Paşa'nın eşinin Şahzade (Şehzade)/Sultanzade Sultan olduğu görülmektedir.⁵⁸

Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Hatun, ilk olarak Yavuz Sultan Selim'in padişah olarak tahta oturduğu 1512 (H. 918) yılında bohça aldı.⁵⁹ Daha sonra 1513 (H. 919) ve 1515-1516 (H. 921) yıllarında da bohça verilmeye devam edildiği görülmektedir.⁶⁰ 1523 yılındaki in'âm kayıtlarında Sultan Süleyman'ın adı zikretilmeden kardeşi Şah Sultan'ın annesine bohça verildiğinin belirtilmesi, bunların annelerinin ayrı olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla Şahzade (Şehzade) Sultan, Beyhan Sultan ve Sultan Süleyman'ın aynı anneden doğmuş olmaları muhtemeldir. Venedik elçilerinin verdiği bilgi doğru ise İskender Paşa ile evlendirilen Şahzade (Şehzade) Sultan'ın,

⁵⁵ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 342; Feridun M. Emecen, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar”, s. 353; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 980.

⁵⁶ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 333, 334, 383, 389, 423, 462, 480, 490; Feridun M. Emecen, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar”, s. 353-354; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 956, 957, 1105, 1121, 1225, 1324, 1365, 1390-1391.

⁵⁷ Erhan Afyoncu (edi.), *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa*, trc. Pınar Gökpar, Alettra Ercelino, İstanbul 2011, s. 53.

⁵⁸ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 525; Feridun M. Emecen, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar”, s. 349 dpn. 20, 354 dpn. 35; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1465.

⁵⁹ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 502; Feridun M. Emecen, “Kanuni Sultan Süleyman'ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar”, s. 355.

⁶⁰ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 505, 508.

Sultan Süleyman'ın öz kardeşi olabileceği uzak ihtimal değildir. Ancak daha açıklayıcı belgeler bulunması hâlinde bunun tersinin de vaki olabileceği düşünülmelidir.

Bütün bu bilgilerden 1523 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın bohça verilebilecek yaşta üç kız kardeşinin bulunduğu ve bunların da Şah Sultan, Şahzade (Şehzade/Hanım) Sultan ve Beyhan Sultan olduğu ortaya çıkmaktadır.

a. Trabzon Sancak Beyliği Sırasında Yaptığı Fetihler

a.a. Gürcistan Üzerine Yaptığı Seferler

Yavuz Sultan Selim'in Trabzon sancak beyliğinin ilk yıllarında Gürcistan üzerine bazı akınlar yaptığı dönemin arşiv belgelerinden ve kaynak eserlerden ortaya çıkmaktadır. Şehzâde Selim'in Gürcistan ile yakından ilgilendiği Akkoyunlu beylerinden Sultan Yakup ve Elvend Beylerle yaptığı mektuplaşmalardan anlaşılmaktadır. Selim'in Elvend Bey'i Gürcistan üzerine seferler yapmaya teşvik ettiği⁶¹, bunun sonucunda da kendi yapacağı seferleri kolaylaştırmayı hedeflediği düşünülmektedir. Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim'in Yakup Bey ile olan yazışmalarının; Yakup Bey'in 1490 yılında vefat ettiği göz önüne alındığında, 1487-1490 yılları arasında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Son Akkoyunlu sultanlarından Elvend Bey ile de 1498-1504 yıllarında mektuplaştığı anlaşılmaktadır.⁶²

İspir, Tortum, Yusufeli, Oltu, Ardanuç ile Şavşat gibi Yukarı Çoruk ve Orta Çoruk boyları ile Kür boyunun Ardahan, Göle, Ahıska, Ahkılkelek ile Azgur kesimlerini içerisine alan "Atabek Yurdu" denilen bölgede 1267'den

⁶¹ Şehzâde Selim'in Akkoyunlu Beylerinden Yakup ve Elvend Beyler ile mektuplaştığına dair bk. Feridun Bey, *Münşeatü's-selâtin*, I, İstanbul 1264, s. 340-345; Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, haz. Yavuz Senemoğlu, İstanbul t.y., s. 35-37; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 83.

⁶² M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 83-84; Feridun M. Emen, *Yavuz Sultan Selim*, 40; Remzi Kılıç, "Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih - Dil - Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3 - 5 Mayıs 2001)*, I, Trabzon 2002, s. 102.

beri Ortodoks Kıpçak Türklerinden olan “Atabekler” sülâlesinin yarı bağımsız olarak hüküm sürdüğü belirtilmektedir.⁶³ Faş/Riyon Irmağı güneyindeki yerler Gürel/Gurya Beğliği’ne bağlı bulunmaktaydı. “*Atabek Yurdu*” ile “*Gürel*” bölgeleri, Açıkbaz/İmeret ülkesi hakimi olan Bagratlı sülâlesinin baskısı altında idi. Uzun Hasan ve oğlu Sultan Yakup döneminde Akkoyunlular’a tabi olan Atabekliler ve Açıkbaz/İmeret-Bagratlıları, Yavuz Sultan Selim’in Trabzon sancak beyliği döneminde Osmanlılara tabi oldu. Atabek Yurdu’nun beyi olan Atabekli Mirza Çabuk’un beylik dönemi 1502-1516 yılları arasında olduğuna göre⁶⁴ beyliğinin ilk yıllarında Osmanlılara tabi olmuş olmalıdır.

Şehzâde Selim’in Trabzon sancak beyliği sırasında Gürcistan’a yaptığı seferlerle ilgili arşiv belgelerinde yer alan ilk kayıtlar; 28 Mart 1500 (27 Şaban 905) tarihli iki ayrı tımar tevcih kaydında yer alan bilgilerdir. Bu tımar tevcih kayıtlarından ilki Trabzon miralayı Ferhad Bey ile ilgilidir. Şehzâde Selim, dergâh-ı mu’allâya gönderdiği mektupta, Ferhad Bey’in “*Abgaz Muhârebesinde gereği gibi şecâ’atler ve yoldaşlıklar etdi*”ğini ve tımarının artırılması gerektiğini bildirmiş ve bunun üzerine atabey-i aliyyeden tımarına üç bin akçalık zam yapılması için emir verilip berât-ı hümayûn için tezkere verildiği belirtilmektedir. İkinci kayıta da “*Abgaz Savaşında*” (Abhaz⁶⁵) “*gereği gibi yoldaşlıklar*” yapan Çepni oğlu Mustafa Bey’in oğullarından İskeder Bey ve Veysi Bey’in yeterli tımar gelirleri olmadığını Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim tarafından bildirilmesi üzerine adı geçen şahısların tımarlarına 1500 akçalık ilave yapıldığı kaydedilmektedir.⁶⁶ Tımar tevcihinin Mart 1500’de yapılmış olması, belgede yer alan “*Abgaz*” Savaşı’nın 1499 yılında yapıldığını düşündürmektedir.

Şükri-i Bitlisi, Yavuz Selim’in Gürcistan üzerine üç büyük sefer yaptığını belirtmektedir.⁶⁷ Şehzâde Selim’in karadan ve denizden yaptığı bu akınların Çoruh nehrinin doğu tarafına yönelik olduğu, Gürcistan diyarından

⁶³ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar’ın Kafkas-Elleri’ni Fethi*, s. 85-86.

⁶⁴ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar’ın Kafkas-Elleri’ni Fethi*, s. 86.

⁶⁵ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 40. “Apkaz” tabiri ile ilgili bk. Ali Taşpınar, *Rize Tarihi*, Rize 2004, s. 157.

⁶⁶ BOA, MAD, nr. 334, s. 82.

⁶⁷ Şükri-i Bitlisi, *Selimnâme*, (haz. Mustafa Argunşah), Kayseri 1997, s. 65.

maksadın da Batum/Canet, Acara ve Gürel ile Açıkbaz/İmeret (Kütayıs) olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁸ Nitekim 3 Ekim 1556 tarihli bir mühimme kaydında “*Feth-i Hakani'den berû, Çoruk (Çoruh) suyundan berüsu Trabzon sancığıdır*” denilmektedir.⁶⁹

Kemalpaşazâde, Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim'in gaza ve cihad niyetiyle 1508 yılı baharında (914 yılı başlarında) Gürcistan üzerine karadan büyük bir akın yaptığını yazmaktadır. Akına çıkılan bölgenin; kuş uçmaz, kervan geçmez ve insanların yürüyemeyeceği derecede dar, ormanlık yerler ile derin dereler ve geçit vermeyen sarp dağlarla çevrili bir alan olduğunu belirtmektedir. O zamana kadar Azerbaycan beylerinin ve Safevilerin o bölgeye el uzatamadıklarını, Karakoyunlu ve Akkoyunlu beylerinin o bölgedeki prensliklerle zorunlu bir dostluk içinde bulduklarını ve bunların üstesinden sadece Şehzâde Selim'in gelebildiğine dikkat çekmektedir. Nitekim Şehzâde Selim'in Gürcü diyarına girerek on binden fazla esir aldıklarını ve bol ganimetlerle Trabzon'a döndüklerini ve kazandıkları zaferi bir fetihname yazarak babasına bildirdiklerini kaydetmektedir.⁷⁰

7 Mayıs 1508 (6 Muharrem 914) tarihli bir in'âm kaydında, devlet merkezinden Trabzon sancak beyi Yavuz Selim'e gulâm bahâsı olarak 30 bin akça gönderilmesi,⁷¹ onun Gürcistan seferi sırasında elde ettiği kölelerin bir kısmını İstanbul'a gönderdiğini düşündürmektedir. Nitekim Şükri-i Bitlisî, çok sayıda esirin Sultan Bayezid'e gönderildiğini ve bu başarısından dolayı Selim'in tebrik edildiğini kaydetmektedir.⁷² Kemalpaşazâde de babasının Selim'i “*Avârif-i şâhâne ve âvâtif-i Hüsvâne ile mesrûr*” ettiğini yazmaktadır.⁷³

Üçüncü Gürcistan seferi ile ilgili verilen bütün bilgiler bu seferin 1508 yılının Nisan ayı içinde yapıldığını ortaya koymaktadır.

⁶⁸ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 91-92 dnp.17.

⁶⁹ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 48.

⁷⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), Berlin 1985, s. 30-33; İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, haz. Ahmet Uğur, Ankara 1997, s. 272-275.

⁷¹ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 273; İlhan Gök, *Atatürk Kütaphığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 769.

⁷² Şükri-i Bitlisî, *Selimnâme*, s. 65-66.

⁷³ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, s. 275.

Celâlîzâde Mustafa da sarayda bulunan idarecilerin yüksek derecedeki makamlara kul taifesini getirip, soy sop sahibi olan halk çocuklarını ve ocaklıları mahrum bıraktıklarını, tımarları layık olan kişilere vermediklerini bu yüzden halkın Safevîler tarafına meyletmeye başladığını belirtmektedir. Şehzâde Selim, bu tehlikenin farkına vararak Osmanlı ülkesindeki bütün şehir ve kasabalara adamlar göndererek Gürcü kafirleri üstüne akın yapılacağını, ganimet almak isteyen gençlerin kendisine katılmasını ister. Bunu duyan gençler Trabzon'a gelerek Gürcistan seferine katılırlar. Sefere katılan gençlerin başında bulunanlara seslenerek Allah nasip edip devletin başına geçtiğinde halk çocuklarından yüz çevirmeyeceğini, bütün ağırlığı onlara vereceğini, kendisiyle birlikte hareket edenlere ve devlete hizmet edenlere asıl mevkileri ve dirlikleri dağıtacağını söyler. Bu nedenle Kızılbaşlara yönelmelerini ve bunu bütün gençlere duyurmalarını tenbihler. Şehzâde Selim'in bu sözleri memleket dahilinde duyulduktan sonra halk ozanlarının toplantı ve oturma yerlerinde "Yürü Sultan Selim devran senindir" türkülerinin söylendiğini kaydeder.⁷⁴

Şehzâde Selim, Kıpçaklı Ortodoks Türklerden Atabek Mirza Çabuk'un (prenslük dönemi: 1502-1516) kılavuzluğunda Gürcistan (Açıkbaş/Kütayis) üzerine yaptığı seferle buranın hâkimi olan III. Bagrat'ı itaat altına aldı ve ülkesini "Ocaklık" olarak Osmanlı Devleti'ne bağladı.⁷⁵ Gürcistan üzerine yapılan bu son akının, Gürcü topraklarına yayılma eğiliminde bulunan Şah İsmail'e gözdağı verme amacını taşıdığı, önceden yapılan diğer akınların da Gürcü prensliklerinin ve Karadeniz'in Kafkasya sahillerinde yuvalanmış olan korsanların Trabzon sancağına yönelik sık sık düzenledikleri baskınları önlemeye matuf olduğu belirtilmektedir.⁷⁶

31 Ağustos 1511 (6 Cemâziye'l-âhir 917) tarihli belgeden Gürcistan vilayeti beyi "Cânîk Mirzâ"nın (Mirza Çabuk olmalı), Sultan II. Bayezid'e,

⁷⁴ Celâl-zâde Mustafa, *Selîm-nâme*, haz. Ahmet Uğur – Mustafa Çuhadar, Ankara 1990, s. 283-285.

⁷⁵ Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", *İA*, XII/1, 463-464; M. Fahrettin Kırzıoğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 85-99, 384.

⁷⁶ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 39, 40. Bu konuda ayr. bk. Nebi Gümüş, *XVI. Asır Osmanlı – Gürcistan İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 54; Abdurrahman Ateş, "Şehzade Selim ve Şah I. İsmail'in Gürcistan Seferleri (XVI. Yüzyılın İlk Çeyreği)", *Sosyal Bilimler Dergisi*, I/2, Konya 2015, s. 100-101.

ulağı vasıtasıyla gönderdiği hediyelerin ulaştığı anlaşılmaktadır.⁷⁷ Bu da Şah İsmail'in yöredeki faaliyetlerine rağmen Atabekler'in Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarının sürdürdüğünü göstermektedir.

a.b. Safeviler Üzerine Yaptığı Seferler

Şehzâde Selim, Trabzon sancak beyi olduğu sırada Bayburd, Erzincan ve Fırat nehrinin doğusunda bulunan bütün yerler Akkoyunlular'ın hakimiyeti altındaydı.

Akkoyunlular'ın iç kavgalarından yararlanarak 1501'de bunları yenilgiye uğratan Şah İsmail, Safevî Devleti'ni kurdu. Uzun süre Akkoyunlular'ın elinde olan Bayburd ve çevresi bu tarihte Safevîlerin hakimiyetine girdi.⁷⁸ Safeviler 1500 yılında sünni olan Şirvanşahlar üzerine yürüyerek Şirvan'ı zaptedip sultan Ferruh Yesar'ı öldürdüler.⁷⁹ Şah İsmail, Akkoyunlular'ın başkenti olan Tebriz'i 1501'de işgal etti ve buradaki sünni halkı katletti.⁸⁰ Kaçma fırsatı bulanlar Osmanlı topraklarına sığındı.⁸¹ Şehzâde Selim, Şah İsmail'in hareketlerini yakından takip etti.

Nitekim Haziran 1501 (Evâhir-I Zilkade 906) tarihli bir ahkam kaydından anlaşıldığına göre; Şehzâde Selim, sınır boylarının muhafaza edilmesi gerektiği, bölgedeki kalelerin tamiri ve sahillerin emniyetinin sağlanması için de gemilere ihtiyaç bulunduğu hususlarına dikkat çekmiş ve ayrıca Şah İsmail'in hareketleri ve Şirvan bölgesinin vaziyeti hakkında devlet merkezini bilgilendiren raporlar yazıp adamlar göndermiştir. Bu raporlar üzerine babası Sultan II. Bayezid de kendisine bir hüküm göndererek Şah İsmail'in

⁷⁷ İBAK.MC, İD, nr. O.71, s. 460; İlhan Gök, *Atatürk Kütüphanesi M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1321.

⁷⁸ İsmet Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, İstanbul 1975, s. 14.

⁷⁹ Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, İstanbul 2010, s. 61-65.

⁸⁰ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 84. Şah İsmail'in Sünnî Akkoyunluları katletmesiyle ilgili bk. M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, I, İstanbul 1953, s. 506 dnp. 153; *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar*, Giovanni Maria Angiolillo, *Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D'Alessandri'nin Seyahatnâmeleri*, çev. Tufan Gündüz, İstanbul 2007, s. 185; Tufan Gündüz, *Şah İsmail*, s. 67-68.

⁸¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 84-85.

ve bölgenin vaziyetini, sıhhatli bilgiler toplayarak devlet merkezine bildirmesini emretmektedir.⁸² Bu emir üzerine Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim, 1502'de bir dizi askerî harekate girişti. Bayburd, Kemah, İspir ve Kökez (Koğans/Kovans) kalelerini zaptederek Erzurum'a kadar olan bölgenin emniyetini sağladı. Bu bölgenin Akkoyunlu beylerinden olan Ferruhşad Bey ile Mansur Bey, Şehzade Selim'e sığınıp tabi oldular. Ferruhşad Bey'in Şehzâde Selim'i, Şah İsmail'in bölgedeki faaliyetleri, katliamları ve bölgenin son durumu konusunda bilgilendirdiği anlaşılmaktadır.⁸³

23 Temmuz 1505 tarihli bir *in'âmât* kaydında Şah İsmail'in elçisi Ahmed Bey'in İstanbul'a geldiği görülmektedir.⁸⁴ Elçi dostluk talebini sunduktan sonra Şehzâde Selim'in sınır boylarındaki faaliyetlerden rahatsızlıklarını dile getirdiği muhtemeldir.⁸⁵ Nitekim İshak Çelebi, Sultan II. Bayezid'in Şehzâde Selim'i sınırda düşmanları çoğaltmaması hususunda ikaz ettiğini yazmaktadır.⁸⁶ Ancak Feridun Emecen Şehzâde Selim'in sınır boylarındaki bu faaliyetlerinin Osmanlı payitahtında destek gördüğünün açık olduğunu ifade etmektedir.⁸⁷ Nitekim 22 Ağustos 1507 (13 Rebiü'l-ahir 913) tarihli bir kayıttan, muhtemelen Safeviler üzerine yaptığı ya da yapacağı yeni seferlerin masraflarını karşılamak üzere babası tarafından yüklü miktarda nakit, çeşitli

⁸² İlhan Şahin, Feridun M. Emecen, *Osmanlılarda Divan Bürokrasisi Ahkam: II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkam Defteri*, İstanbul 1994, s. 32, hük. 111.

⁸³ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), Berlin 1985, s. 29; a.mlf, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, s. 232-233; Şükri-i Bitlisi, *Selimnâme*, s. 66-70; Osman (Bayburdlu), *Tevârih-i Cedid-i Mir'ât-ı Cihân*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, İstanbul 2018, s. 25; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 94 dpn. 24; Enver Konukçu, "Trabzon Valisi Şehzade Selim'in Akkoyunlu Ülkesindeki Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih - Dil - Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3 - 5 Mayıs 2001)*, I, s. 96-97.

⁸⁴ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 138.

⁸⁵ Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966, s. 240; Oktay Efendiye, "Sultan II. Bayezid ve Şah İsmail", *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999) Kongreye Sunulan Bildiriler*, III/1. Kısım, Ankara 2002, s. 5; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 36.

⁸⁶ İshak Çelebi, *Selimnâme*, haz. Burhan Keskin, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998, s. 26.

⁸⁷ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 36.

değerli kumaş ve eşyalar yollandığı anlaşılmaktadır.⁸⁸ İn'âm Defteri'nde yer alan bu kayıta “*harc-ı sefer-i mübârek*” için 160 bin akça nakit ve çok sayıda değerli kumaşların gönderildiği görülmektedir.⁸⁹ İshak Çelebi'nin söz konusu ettiği ikazın, Şehzâde Selim'in 1508'de Erzincan bölgesinde Safeviler üzerine yaptığı son akından sonra gerçekleştiği düşünülmektedir.

Şehzâde Selim'in sınır boylarındaki hareketliliği ve özellikle Şah İsmail ve taraftarlarının faaliyetlerini devlet merkezine devamlı olarak rapor ettiği ve zaman zaman yakın adamlarını, devlet merkezini bilgilendirmek amacıyla gönderdiği anlaşılmaktadır.⁹⁰

Şah İsmail, 1507'de Dulkadirli Alauddevle Bozkurt Bey'in üzerine sefere çıkarken, yanında bulunan ağır top ve cephaneleri Erzincan'da toprağa gömdürmüştü. Bunu haber alan Şehzâde Selim, bu cephaneye el koymuştu. Bunun üzerine Maraş ve civarını yakıp yıkan Şah İsmail memleketine dönerken kardeşi İbrahim Mirza'yı 3.000 kişilik bir kuvvetle yağma için Trabzon üzerine göndermişti. Şehzâde Selim hemen harekete geçerek Bayburd ve Erzincan'a kadar olan saha üzerine yürüyerek, yağma hareketinde bulundu ve Safevî kuvvetlerini yenerek İbrahim'i esir alıp Trabzon'a geri döndü.⁹¹ Gelibolulu Mustafa Ali, Şah İsmail'in kardeşinin “*ehl ü 'iyâliyle*” Trabzon kalesinde haps edildiğini ve bu olayın 1511 yılı Mart ayı sonunda (H. 916 yılı sonu) gerçekleştiğini yazmaktadır.⁹² Ancak Şehzâde Selim'in 10 Ekim 1510 tarihinden itibaren Kefe'de olduğu ve ve 1511 yılının ilk aylarında da babası

⁸⁸ Feridun M. Emeçen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 37.

⁸⁹ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 230; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 645-646.

⁹⁰ BOA, *TSMA*, nr. E 755/22; İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 183, 192, 195; Feridun M. Emeçen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 36-37; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 489, 512, 521.

⁹¹ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), s. 29-30; a.mlf, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VIII. Defter, s. 251-252; Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, *Kütübü't-târih-i Künhü'l-ahbâr*, I/II. Kısım, haz. A. Uğur, A. Gül, M. Çuhadar, İ. H. Çuhadar, Kayseri 1997, s. 925-926; Şehabeddin Tekindağ, “Trabzon”, *İA*, XII/1, 464; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 246; Ahmet Uğur, *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı*, İstanbul 2001, s. 18. Ümit Erkan, bu hadisenin 1510 tarihinde gerçekleştiğini yazmaktadır (bk. *16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2014, s. 81).

⁹² Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, I/II. s. 925-926.

II. Bayezid'le görüşmek için Edirne'ye gitme hazırlıkları yaptığı⁹³ göz önüne alındığında söz konusu olayın Ali'nin verdiği tarihte gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Muhtemelen müverrih tarihlemede bir hata yapmış olmalıdır.

Şah İsmail Tebriz'e döndüğünde, Erzincan'da sakladığı toplara, Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim tarafından el konulduğu bilgisini aldı. Ona bir adamını göndererek topları geri talep etti. Ancak Selim bu talebe olumsuz cevap verdi.⁹⁴ Bunun üzerine Şah İsmail, Trabzon'da esir olan kardeşini kurtarmak, Şehzâde Selim'in ele geçirdiği ağır top ve cephaneleri geri almak ve Trabzon'u işgal etmek amacıyla Erzincan'a 12.000 kişilik bir ordu gönderdi. Safevi kuvvetlerinin yolda olduğunu haber alan Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim gerekli hazırlıkları yaparak yanında oğlu Şehzâde Süleyman ile birlikte Trabzon'dan Erzincan'a geldi ve bir gece baskınıyla Şah İsmail'inin ordusunu bozguna uğratarak şehri ve kaleyi kontrol altına aldı ve bir adamını yönetici olarak görevlendirdi.⁹⁵

II. Bayezid, oğlu Şehzâde Selim'e Trabzon ve çevresinin ahvâlinin ne durumda olduğu ile ilgili bir hüküm göndermiştir. Şehzâde babasına cevaben yazdığı mektupta; Erzincan ve Kemah'ın Mahmud Bey'e, Tercan'ın Şah Ali Bey'e, Mansur Bey oğlu Rüstem Bey'e daha önce verilen Bayburd, Kovans, Kelkit ve Sadak'ın alınıp Çepniden Maksud Bey'e; Rüstem Bey'e de Irak'ta bir yer verildiğini belirtmektedir. Ayrıca "Gürel" (Batum-Acara kuzeyindeki Batı Gürcistan) bölgesi için de "eksüksüz sandallar ile Makriyah (Kemalpaşa) cânibine" çıkıldığını; ancak "Abaz" vilâyetinin kendilerini ürküttüğünü, "memleket hıfzı için bu cânibe kayık himmet" olunmasını talep etmektedir.⁹⁶

⁹³ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 48, 54.

⁹⁴ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), s. 30.

⁹⁵ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, s. 259-260; Celâl-zâde Mustafa, *Selim-nâme*, s. 50, 274; Şükri-i Bitlisî, *Selim-nâme*, s. 67-70; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, İstanbul 1966, s. 265; Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1986, 51.

⁹⁶ BOA, *T SMA*, nr. E 755/22.

Safeviler üzerine yapılan bu son seferin, bazı yazarlar tarafından 1508 yılında,⁹⁷ bazıları tarafından da 1510 yılında gerçekleştiği belirtilmektedir.⁹⁸ Ancak Selim'in son Gürcistan ve Erzincan seferlerini, oğlu Süleyman'a Kefe sancağı tevcih (5 Ağustos 1509) edilmeden önce gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.⁹⁹ Nitekim 1509 yılına yada 1510 yılının ilk yarısına ait olduğunu düşündüğümüz Selim'in babasına gönderdiği mektupta yer alan bilgilerden, oğlu Süleyman'a henüz Kefe sancağının verilmediği ve onun Şah İsmail güçlerine karşı yaptığı seferleri "*terk etdük*"ü ortaya çıkmaktadır.¹⁰⁰

Şah İsmail, Erzincan hezimetinden sonra Sultan II. Bayezid'e tehdidkâr bir mektup göndererek Akkoyunlular'ın meşru varisi olduğunu, ayrıca Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında bir savaş bulunmadığını belirterek Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim'in ele geçirdiği toprakları geri vermesini ve Trabzon'dan alınarak cezalandırılmasını istedi. Bunun üzerine Divân-ı Hümayun'dan çıkan bir kararla Şehzâde Selim'den Bayburd, İspir, Kemah ve Erzincan'ı Safevîlere geri vermesinin emredildiği anlaşılmaktadır.¹⁰¹

Celalzâde, Şehzâde Selim'in Erzincan'ı feth ettikten sonra, babası Sultan II. Bayezid'in "*Doğu vilayetleriyle ilgili olan yerlere ve yönlere girilmesine yüksek rızam yoktur.*" dediklerini kaydetmektedir.¹⁰² Münecimbaşı Ahmed Dede de, Sultan II. Bayezid'in Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim'e bir mektup yazıp "*Kızılbaş ve Gürcülerle uğraşmamasını, sadece eyaletinin muhafazasıyla meşgul olmasını bildirdiğini*" belirtmekte ve "*mektuplarına, emirlerine uyulmadığı*

⁹⁷ Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, s. 51; Remzi Kılıç, "Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri", s. 108; a.mlf, *Kanuni Devri Osmanlı – İran Münasebetleri (1520-1566)*, İstanbul 2006, s. 46; Enver Konukçu, "Trabzon Valisi Şehzade Selim'in Akkoyunlu Ülkesindeki Faaliyetleri", s. 96, 97-98.

⁹⁸ Oktay Efendiye, "Sultan II. Bayezid ve Şah İsmail", s. 5; H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası (I. Selim'in Saltanat Mücadelesi)*, İstanbul 2013, s. 34.

⁹⁹ Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid*, s. 260, dpn. 11.

¹⁰⁰ BOA, *TSMA*, nr. E 752/18; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 247.

¹⁰¹ BOA, *TSMA*, nr. E 752/18; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 247; Remzi Kılıç, "Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri", s. 109; a.mlf, *Kanuni Devri Osmanlı – İran Münasebetleri*, s. 47; Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, s. 33-34.

¹⁰² Bk. *Selim-nâme*, s. 50, 274.

takdirde meydana gelecek şeyleri ihtiva eden tehdid yollu bir kaç cümle de ilave ettiğini” yazmaktadır.¹⁰³ Divân-ı Hümâyûn’un Bayburd, Kemah, Erzincan ve İspir’in Safevîlere geri verilmesi emri üzerine Selim’in bu toprakları geri verdiği belirtilmektedir.¹⁰⁴

Nitekim bu olaydan sonra Şehzâde Selim’in “*ol cânibe ta'arruza mâyil olmayub, eknâf-ı 'Acemden el çekdi*”ği kaydedilmektedir.¹⁰⁵ Babasına 1909 yada 1510 yılının ilk yarısında yazdığı mektupta; babasının kendisine kızgınlığının “*emrî ve rızâsı yoğiken*” bir çok kale ve yeri almasından veya “*Sûfi*” (Şah İsmail) ile yaptığı mücadeleden kaynaklanıyorsa buna bir cevabı olduğunu belirterek şöyle demektedir: “*Eğer vilâyet-i Şark'dan kal'a ve il almağa devletlû Hüdâvendigâr'ın emrî ve rızâsı yoğiken bir nice kal'a ve yerler alûb zapt idûb ve Sufi'ye virmede tereddüd eylemek bu da'vâya muhaliftir deyû buyurulursa ânî dâhi memleketim ve hâsım çoğ olsun deyû nefsim hevâsına tâbî' olûb itmedum, belki sedd-i İslâm'in sıyâneti için etdüm. Ve bu hidmete adl ve insâf üzre nazar olunsa bu mukabelede mücerred devletlû Hüdâvendigâr'dan culd-i in'âm değil âlîşân emrelerimizden ve erkân-ı devletten ve her mü'min-i muvahhiden envâ'i imdâd ve i'ânet lâzım iken hizmetimiz küstâhlığa bel akâbir ve a'yân i'tikadınca Sûfi'nin evvel hurûcunda Sûfi'ye nisbet ve mütâbe'at mülâhaza idûkleri gibi ne'ûzubillah şimdi 'isyâna haml olunûrsa ol gayretî biz terk etdük. Şimden girû ol hizmetî oturdukları yirden hüsn-i tedbîr ile erkân-ı devlet def ideler.*”¹⁰⁶ Selim’in, Trabzon sancağı sınırlarındaki gelişmeleri dikkatlice izlediği ve Kızılbaşlar’dan hayli zarar gören Mirza Çabuk’la da temaslarını sürdürdüğü anlaşılmaktadır.¹⁰⁷ Atabek Mirza Çabuk’la sürdürülen iyi ilişkilerin, Yavuz Sultan Selim’in Çaldıran Seferi sırasında, onun Osmanlı Ordusuna yaptığı önemli lojistik desteklerle meyvesini verdiği görülmektedir.¹⁰⁸

¹⁰³ *Müneccimbaşı Tarihi (Sahaifü'l-Ahbar fî Vekayü'l-Asar)*, II, trc. İsmail Erünsal, İstanbul 1974, s. 422.

¹⁰⁴ Remzi Kılıç, “Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri”, s. 109; a.mlf, *Kanuni Devri Osmanlı – İran Münasebetleri*, s. 47; Yılmaz Öztuna, *Yavuz Sultan Selim*, s. 33-34.

¹⁰⁵ Celâl-zâde Mustafa, *Selim-nâme*, s. 50.

¹⁰⁶ BOA, *T SMA*, nr. E 752/18; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, 27 nolu belge (260-261. sayfalar arasında), 270; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 47.

¹⁰⁷ Enver Konukçu, “Trabzon Valisi Şehzade Selim’in Akkoyulu Ülkesindeki Faaliyetleri”, s. 98.

¹⁰⁸ Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, s. 140-141, 147.

Şehzâde Selim, Trabzon sancak beyliği sırasında "kızılbâş" tehlikesini en iyi anlayan yöneticilerden biridir.¹⁰⁹ O, Rumeli'ye geçerek işin vehametini babası Sultan II. Bayezid'e anlatmak istiyordu.

B. Şehzâde Selim'in Trabzon Sancağında İskân, İdari Düzenleme, İmar ve Kültüre Yönelik Faaliyetleri

Şehzâde Yavuz Sultan Selim, Trabzon'daki sancak beyliği döneminde önemli faaliyetler içinde bulunmuştur. Bu faaliyetler arasında Gürcistan ve Safeviler üzerine yaptığı seferler dışında Safevilerin Akkoyunlu topraklarında yaşayan sünni halka yönelik yaptığı katliamlardan kaçan halkı, Trabzon sancağı sınırları dahilindeki yerleşim birimlerine iskân etmesi bulunmaktadır. Şah İsmail ve taraftarlarının Osmanlı topraklarına ve halkına yönelik menfi çalışmalarının merkeze bildirmesi ve bu konuda gerekli tedbirlerin alınmasına yönelik uyarıları da büyük öneme sahiptir. Bunların yanında Trabzon'un bir kültür kenti olmasına yönelik çalışmaları, Trabzon, Giresun ve Rize şehirlerindeki imar faaliyetleri ve idari düzenlemeye yönelik çalışmaları da önemli yer tutmaktadır. Özellikle bölgedeki Çepni beyleri ve oğullarına yönelik eski idari yapıyı korumaya yönelik çalışmaları dikkat çekmektedir.

a. Akkoyunlu Türkmenlerinin Trabzon Sancağına Yerleştirilmesi

1501'de Tebriz'in Şah İsmail tarafından işgalinden sonra, bu şahsın zulmünden kaçan çok sayıda Akkoyunlu ahalisi ile başta *Ferruḡşâd Bey* olmak üzere onunla birlikte on iki Akkoyunlu beyi daha Trabzon sancağına iltica etmişti. Bunların içinde Akkoyunlu padişahı Murad Han'ın soyundan gelme *Muradhanlılar* (Muradhanoğulları) ve yine Akkoyunlu padişahı Yakup'un soyundan gelen *Yakuphanoğulları* da vardı. Kemalpaşazâde'nin verdiği bilgiye göre son Akkoyunlu Sultanı Murad Han da Bağdat'ın Safeviler tarafından

¹⁰⁹ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihi (1453-1559)*, II, İstanbul 1979, s. 154; Ö. Lütfi Barkan, *Türkiye'de Toprak Meselesi*, İstanbul 1980, s. 826; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı İnan Siyasî Münasebetleri (1578-1590)*, I, İstanbul 1962, s. 3.

işgalinden sonra Trabzon'a gelerek Şehzâde Selim'e sığındı. Selim de "Kızılbaş"lardan aldığı kaleleri onun idaresine verdi.¹¹⁰ Sultan Murad Han'ın oğulları Yakup ve Hasan Mirzâlar babalarından önce Trabzon'a gelmişlerdi.¹¹¹ Bunlar Trabzon'da Muradhanzâdeler olarak anılmaktaydı. Bu aileden Ali Paşa ve Ömer Paşa'nın XVII. yüzyılın ilk yarısında valilik yaptıkları tespit edilmektedir.¹¹² Yine Şirvanşahzâdelerin bir kısmının Trabzon şehrine yerleştiği ve Şirvanşahzâde Mirzâ Mehmed Bey'in 1542-1545 yıllarında Trabzon sancak beyliği görevini yürüttüğü görülmektedir.¹¹³ Dönemin Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim, Şah İsmail'in katliamından kurtulup Trabzon'a akın eden Akkoyunlu Türkmenlerini Trabzon ile Rize arasına yerleştirdi. Ayrıca Eyyubilerin Hasankeyf koluna mensup *Eyüboğulları*, Silvan'dan Safeviler'in zulmünden kaçarak Trabzon'a gelince Yavuz Selim bunları da Maçka'ya iskân etti.¹¹⁴

¹¹⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*, IX. Defter (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), Berlin 1985, s. 91.

¹¹¹ M. Halil Yınanç, "Akkoyunlular", *İA*, I, 262; Tahsin Yazıcı, "Safeviler", *İA*, X, 54; Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", *İA*, XII/1, 464. Yılmaz Öztuna, Yakup Mirzâ'nın oğlu Murad Paşa'nın Kanunî döneminde Hemedan (Irak-ı Acem) beylerbeyisi olduğunu, küçük oğlunun da Trabzon'daki ailenin atasını teşkil ettiğini yazmaktadır (bk. *Yavuz Sultan Selim*, s. 31).

¹¹² Dilaver Akkoyunlu, Akkoyunlular ve Bayburt – Snorya Tarihi, Ankara 1992, s. 140-145; M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 67, 68, 102, 328-329; a.mlf, "XV.-XIX. Yüzyıllarda Trabzon Şehir Nüfusu, Nüfusun Yükseliş ve Düşüş Nedenleri", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, VI/13, Ankara 2018, s. 135, 136, 137; Sebahittin Usta, *Trabzon'da Vakıflar (1550-1650)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2015, s. 114-116.

¹¹³ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 62, 67, 109-110.

¹¹⁴ Ali Kemali, *Erzincan Tarihi*, İstanbul 1932, s. 86; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Kars Tarihi*, I, İstanbul 1953, s. 480 dpn. 104, 506 dpn. 153; a.mlf. *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi*, s. 84-85 dpn. 5, 100-101; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1984, s. 196-197. Rize'ye yerleştirilen Akkoyunlu Türkmenleri ile ilgili bk. *1967 Rize İl Yılığ*, Ankara 1968, s. 91; Ali Taşpınar, *Rize Tarihi*, s. 93-94. Mehmet Bilgin, "Akkoyunlu Devletinin Safeviler tarafından ortadan kaldırılmasından sonra ... Akkoyunlu bakiyeleri Yavuz Sultan Selim tarafından Trabzon Sancağı topraklarına yerleştirilmiş ve günümüzde bölgede yaşayan Türk-İslâm toplumunun en önemli unsurunu oluşturmuşlardır" demektedir (bk. "Doğu Karadeniz Bölgesinin Etnik Tarihi Üzerine", *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998) Bildiriler*, Trabzon 1999, s. 84). Bir başka eserinde de "Yavuz Sultan Selim'in valiliği zamanında (1486-1505) Safevilerin katliamlarından kurtulmak için Doğu Anadolu'dan kaçan Akkoyunlular ve Akkoyunlu ittifa-kına dahil boylara mensup Türkmenlerin Trabzon'un özellikle doğu ve güneyinde yer

Akkoyunlu beylerinden *Ferruḫşâd Bey* hakkında bir kısmı yanlış olmakla birlikte önemli bilgiler, torunu zâim (Bayburdlu) Mehmed Bey oğlu Osman tarafından verilmektedir.¹¹⁵ Mehmed Bey oğlu Osman, Ferruḫşâd Bey'in son Akkoyunlu sultanı Murad Han'ın veziri olduğunu, Şah İsmail, Tebriz'i işgal ettiği zaman Sultan Murad'ın Bağdad'a kaçtığını, Ferruḫşâd Bey'in Bayburd'a gelip oradan Trabzon'a Selim'in yanına gidip onun hizmetine girdiğini belirtmektedir. Ferruḫşâd Bey'in on iki Akkoyunlu Beyi ile birlikte onların serdarı olarak Çaldıran seferine (M.1514/H.920) katıldığını ve bu savaş sırasında önemli hizmetler ifa ettiğini,¹¹⁶ ayrıca Mısır seferi sırasındaki yararlılıklarından dolayı kendisine Bayburd ve Erzincan kazalarında birçok köyün temlik edildiğini yazmaktadır.¹¹⁷ Osman'ın eserinde zikrettiği

alan topraklara” yerleştirildiğini kaydetmektedir (Bk. *Doğu Karadeniz (Tarih – Kültür – İnsan)*, İstanbul 2010, s. 193). Yılmaz Öztuna da, “1501’de Şâh İsmâîl Safevî, Akkoyunlular’ı Tebriz İmparatorluk tahtından kovarak, Fırat’la Taşkent arasında uzanan İran-Türk imparatorluğuna el koydu. Sünnî Akkoyunlular’ın yerine Şîî mezhebini getirdi. Akkoyunlu şehzâdeleri, soyluları, adamları, aşiretleriyle, Osmanlı topraklarına akmaya başladılar. Bunlara en iyi muâmeleyi Şehzâde Selîm gösterdi. Herkesi derecesine göre bir yere iskân etti. Trabzon’la Rize, bilhassa Sürmene ile Rize arasındaki araziyi Akkoyunlu Türkmen boylarıyla doldurdu. Bu sûretle bölgede nüfus çok arttı. Güneye doğru Trabzon’la Maçka arası araziye de bunlara verdi”ğini belirtmektedir (bk. *Yavuz Sultan Selim*, s. 31).

¹¹⁵ Osman, Bayburdlu olup, Ferruḫşâd Bey'in üç oğlundan biri olan Mehmed Bey'in oğludur ve Ferruḫşâd Bey vakfının mütevellisi idi (bk. İsmet Miroğlu, “Tevârih-i Cedid-i Mir'ât-ı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair”, *Tarih Dergisi*, Sayı 30, İstanbul 1976, s. 51, 53).

¹¹⁶ Yavuz Sultan Selim'in Ferruḫşâd Bey'e Bayburd ve çevresinde geniş tımarlar verdiğine dair bk. Şehabeddin Tekindağ, “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi”, *Tarih Dergisi*, XVII/22, İstanbul 1967, s. 74.

¹¹⁷ Osman, *Tevârih-i Cedid-i Mir'ât-ı Cihân*, yay. Atsız, İstanbul 2018, s. 25-29; Yunus Özger, Uğur Akbulut, “XIX. Yüzyılda Bayburt Vakıfları”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)*, I, Trabzon 2007, s. 496-501. Ferruḫşâd Bey'in torunu Bayburdlu Osman, Çaldıran Savaşı sırasında Şah İsmail'in hanımlarından esir alınan “*Taclu Hanım*”ın Ferruḫşâd Bey'e verildiğini ve “*ol hanımdan nice koç oğullar*” olduğunu yazmakla beraber (bk. *Tevârih-i Cedid-i Mir'ât-ı Cihân*, s. 29), bunu doğrulayan bir bilgi ve kayıta rastlanmamıştır. Ancak John E. Woods, Ferruḫşâd Bey'in hanımları olarak Zibad bt. Yusuf ve Taclu hanımları zikretmektedir (bk. *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, trc. Sibel Özbudun, İstanbul 1993, s. 358). Buna mukabil bu hadise ile ilgili bilgi veren Osmanlı kaynaklarında, Şah İsmail'in iki hanımı ile birlikte çok sayıda kadının esir edildiği, Şah'ın hanımlarından Taclu Hanım'ın da esir alındığı ve Vidin sancak beyi Mesih Bey tarafından mücevherleri karşılığında serbest bırakıldığı, diğer hanımı Bi(e)hrüze'nin nişancı Tâcizâde Cafer Çelebi ile evlendirildiği kaydedilmektedir (bu

Ferruḫşâd oğlu Mehmed Bey ile Akkoyunlu beylerinden Mansur Bey, Hüseyin Bey, Hasan Ali Bey, Veled Bey ve Ebulkasım Bey'in¹¹⁸ isimlerine Erzincan, Bayburd, Kelkit ve Kemah'a ait tahrir kayıtlarında rastlandığı ifade edilmektedir.¹¹⁹ Çaldıran seferine katılan Korkmaz Bey oğlu Ferruḫşâd Bey'e, Karaman eyâletinde bir sancak olan Akşehir'in bozulup hâs olarak verildiği ve Ferruḫşâd Bey'in daha sonra Bayburd havalisine yerleşerek burada bir çok vakıf tesis ettiği anlaşılmaktadır.¹²⁰

Akkoyunlu ümerasının Osmanlı Devleti'ne ilticalarının, Sultan Bayezid'in son dönemlerinden başlayarak Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığının sonuna kadar devam ettiği, bunlara dirlik verildiği, ayrıca bunların çocukları ve akrabalarının Kanunî Sultan Süleyman devrinde de devlet hizmetinde buldukları ve yine bunlara dirlik ya da ulûfe verildiği ortaya

konuda geniş bilgi için bk. Tufan Gündüz, "Şah İsmail'in Eşi Taçlı Begüm", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, Sayı 51, Ankara 2009, s. 223-233; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 141-143; Roger M. Savory, "Taclu Hanum: Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar Tarafından Esir Alındı Mı Alınmadı Mı?", çev. Osman G. Özgüdenli, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, I/2, İstanbul 2014, s. 221-235; Vedat Turgut, "Şah İsmail'in Hatunu", *OTAM*, Sayı 39, Ankara 2016, s. 27-35). Taclu Hanım'ın Çaldıran'da esir edildiği ve Vidin sancak beyi Mesih Bey tarafından alınan mücevheratının akibeti ile ilgili Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanatının ilk yıllarında vezir-i azam Piri Mehmed Paşa ve ikinci vezir Çoban Mustafa Paşa ile birlikte bir tahkikatın yapılması, Taclu Hanım'ın esir alındığının kesin olduğunu göstermektedir (bk. BOA, *TSMA*, nr. E 276/40; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Şah İsmail'in Zevcesi Taclu Hanım'ın Mücevheratı", *Belleten*, XXIII/92, Ankara 1959, s. 611-619). İn'âmât Defteri'nde yer alan 22 Ocak 1527 tarihli bir kayıt da şöyledir: "*Âdet-i boğça-i Hanım Hatun, zevce-i köhne-i Şeyh İsmail, hâliyâ zevce-i Hamza Çelebi an veledân-ı Evrenos Beg, an zu'emâ-i vilâyet-i Rumeli. Fî 18 Rebiü'l-âhir sene 933*" (bk. İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 536; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 1489). Bu defterde Şah İsmail ile ilgili bütün kayıtlar "*Şeyh İsmail*" şeklinde yer aldığından (bk. . İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 156, 284, 285, 288, 404, 411, 452, 456, 536; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 409, 804, 806, 814, 1163, 1165, 1185, 1304, 1313, 1489) adı geçen Hanım Hatun'un Şah İsmail'in Çaldıran'da esir alınan hanımlarından biri olduğunu ortaya koymaktadır.

¹¹⁸ Bk. *Tevârih-i Cedîd-i Mir'ât-ı Cihân*, s. 23, 25.

¹¹⁹ M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerâsı", *Türkiyat Mecmuası*, IX, İstanbul 1951, s. 38-46; İsmet Miroğlu, "Tevârih-i Cedîd-i Mir'ât-ı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair", s. 52.

¹²⁰ M. Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerâsı", s. 38-39; İsmet Miroğlu, "Tevârih-i Cedîd-i Mir'ât-ı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair", s. 51.

çıkılmaktadır. Nitekim 1537 (H. 943) tarihli bir kayıтта Ferruḥşâd Bey oğlu Mehmed Bey ile Mansur Bey oğlu Hüseyn Bey'in ayrı ayrı zeâmet tasarruf ettikleri görölmektedir. Yine Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi sırasında orduya kılavuzluk yapan Akkoyunlu beylerinden Tokarlı Rüstem Bey'in 1534 yılında Bayburd'da zeâmet sahibi olduğu kaydedilmektedir. Rüstem Bey'in oğlu Fethi'nin de 1536 yılında Erzurum sipahileri ser-askerlerinden olup Bayburd'un iki köyünün tımar gelirlerini tasarruf ettiği anlaşılmaktadır. 1520 (H. 926) yılı ve müteakip yıllarda dirliği olmayan Akkoyunlu ümerasını gösteren listede, Selim zamanında babasının günlük 25 akça ulufesi olduğu hâlde oğlu Maksud Bey adında birinin dirliksiz olduğu belirtilmektedir. Elvend padişah zamanında tavacı olup Osmanlı'ya sığınan Elvend Bey adında birinin 100.000 akçalık zeâmet, oğlu Arslan'ın ise 16.000 akçalık tımar tasarruf ettiği kaydedilmektedir.¹²¹

Şehzâde Selim ile babası Sultan II. Bayezid'in Çorlu civarında Uğraş adlı mevkideki savaşı sırasında esir düşen Akkoyunlu Şeyhoğlu Ali'nin arzuhâlinde yer alan bilgiler, Akkoyunluların Trabzon bölgesindeki varlığı ve Şehzâde Selim'le olan ilişkilerini ortaya koymasına bakımından önemlidir. Padişah Yavuz Sultan Selim'e yazılan dilekçe şöyledir: “... *Bu kemîne-i bîmikdâr Akkoyunlu'dan Şeyhoğlu Ali kulunum. Hazret-i Hüdâvendigâr-ı gerdûniktidâr ile Trabzon'dan bile gelüp Çorlu civarında olan cengde iki karındaşıım düşüb ve üç ammim düşüb ben iki yerden mecrûh olub dururken boynum urulmak emir olunmuş iken Yahşi Bey'in oğlu Mahmud Bey kurtardı. Ba'dehu Hünkârın gemisiyle Kefe'ye gitmege kasdeyledim. Galatada zindana mahbûs eylediler, sonra Yeniçeriler halâs eylediler. Edirneye vardım kış oldu, geru mâdem kaldım yeni bir ümid Pravadî'de devletlû Hünkâr'a vardım. Yine eski ulufem ile bölüğe katılmak emr eyledi ...*”¹²²

Şehzâde Selim, Kefe'den tahta geçmek üzere İstanbul'a gelirken maiyetinde bulunanlar arasında sipahi cemaatinden Şeyh Ali (ulufesi günlük 20 akça)¹²³ ve azebler cemaatinden Bayındır Şeyh Ali (ulufesi günlük 10 akça) ve

¹²¹ M. Tayyib Gökbilgin, “XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerâsı”, s. 39, 40-41, 42, 43.

¹²² BOA, TSMA, nr. E 757/27; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 88 dpn. 53.

¹²³ BOA, TS.MA.d, nr. 2921, s. 4a.

Şeyh Ali'nin oğlu (ulufesi günlük 7 akça) Ali de vardı.¹²⁴ Akkoyunlu Şeyhoğlu Ali, mevacic kayıtlarında geçen Bayındır Şeyh Ali'nin oğlu Ali olmalıdır.

Faruk Sümer ve M. Fahrettin Kırzioğlu, Trabzon sancak beyliği görevinde bulunan mîr-âhûr-i evvel (baş mîr-âhûr) ve çavuşbaşı¹²⁵ görevinde bulunan Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Akkoyunlu Türkü olduğunu belirtmektedirler.¹²⁶ Buna mukabil M. Mehdi İlhan, kul asıllı olduğunu ileri sürmektedir.¹²⁷ Ancak Sümer'in, Mehdi İlhan'ın bu değerlendirmelerini gördükten sonra da Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Akkoyunlu Türklerinden olduğunu vurgulamaya devam etmesi,¹²⁸ Bıyıklı'nın Türk ve Akkoyunlu olduğunu düşündürmektedir. Nitekim Mehdi İlhan'ın, Bıyıklı ile ilgili verdiği bilgilerde çelişkiler bulunmaktadır. Şöyle ki bir taraftan Bıyıklı'nın kul taifesinden olduğunu ileri sürerken, diğer taraftan Şah İsmail'in sarayında casuslarının bulunduğunu kaydetmektedir.¹²⁹ Kul taifesinden olan ve Çaldıran Savaşına katılıp katılmadığı konusunda kesin bilgi bulunmayan birinin, Şah İsmail'in sarayında casuslar bulundurması¹³⁰ akla uygun gelmemektedir. Safevi sarayında casus bulundurabilecek bir kişinin bölgeyi iyi tanınması ve Akkoyunlu Bey veya boylarıyla bir ilişkisinin bulunması gerekmektedir. Yine İlhan'ın, Bıyıklı Mehmed Paşa'nın oğlu Mustafa Paşa'nın Yemen beylerbeyliği yaptığını ve 1542'den sonra vefat ettiğini belirtmesiyle¹³¹ birlikte bu bilgi

¹²⁴ BOA, *TS.MA.d.*, nr. 2921, s.19b.

¹²⁵ M. Mehdi İlhan, "Diyarbakır Fatihî ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa", *Atatürk ve Diyarbakır*, Diyarbakır 1981, s. 141.

¹²⁶ Bk. Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara 1976, s. 39. M. Fahrettin Kırzioğlu, Başmîrâhur Bıyıklı Mehmed Paşa'nın 1507'de Safeviler'den kaçtığını ve Amidli Akkoyunlular'dan olduğunu yazmaktadır (bk. *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi*, s. 106, 111).

¹²⁷ Bk. "Bıyıklı Mehmed Paşa", *DİA*, VI, (İstanbul 1992), s. 116.

¹²⁸ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, İstanbul 1992, s. 76 dpn. 1; a. mlf, *Çepniler*, İstanbul 1992, s. 84 dpn. 1.

¹²⁹ "Diyarbakır Fatihî ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa", s. 141.

¹³⁰ M. Mehdi İlhan, "Diyarbakır Fatihî ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa", s. 138, 141; Vural Genç, "İdris-i Bidlîsi'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVII, İstanbul 2016, s. 151.

¹³¹ "Diyarbakır Fatihî ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa", s. 143.

doğru değildir. Nitekim Mustafa Paşa, Trabzon sancak beyi iken 1552 yılında Safeviler ile yapılan savaşta şehit olmuştur.¹³² Beylerbeylik yapan bir şahsın sancak beyliği görevine atanması muhal olduğundan, muhtemelen Mehdi İlhan, isimleri birbirine karıştırmıştır. Bu nedenle Bıyıklı Mehmed Paşa ve oğlu Mustafa Paşa ile ilgili verdiği bilgileri doğru kabul etmek mümkün değildir.

Mirahur Bıyıklı Mehmed Bey, 1514 yılının başlarında Trabzon sancak beyliğine tayin edildi.¹³³ 23 Ekim 1514 (4 Ramazan 920)'de Erzincan-Bayburd sancaklarıyla Trabzon, Karahisar-ı Şarkî ve Canik sancakları biriktirilerek Bıyıklı Mehmed Bey'e tevcih edildi.¹³⁴ Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Trabzon sancağı ve diğer sancaklardaki yöneticilik görevinin 4 Kasım 1515 (27 Ramazan 921)'te Diyarbekir beylerbeyliğine tayin edilene kadar sürdüğü anlaşılmaktadır.¹³⁵ Trabzon sancağına ait 1515 tarihli tahrir kayıtlarında Trabzon sancak beyi mirahur Mehmed Bey'in "*Bıyıklı*" lakabıyla meşhur olduğu belirtilmektedir.¹³⁶ Yine Trabzon sancak beyi Bıyıklı Mehmed Bey'in "*mîrâhûr*" olarak da zikredildiği görülmektedir.¹³⁷ Trabzon'da iken bazı müsellemleri raiyyet hâline getirdiği¹³⁸ ve Giresun'da bulunan Yakup Halife Zaviyesi Vakfı'na bazı yerleri hibe ettiği kaydedilmektedir.¹³⁹ Trabzon sancak beyliği

¹³² M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 62; a.mlf, *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, İstanbul 2012, s. 475.

¹³³ Hoca Saadettin, *Tâcü't-tevârih*, IV, haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul 1979, s. 191; Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, s. 140.

¹³⁴ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. IX. Defter, (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), s. 125; Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, s. 148; Hoca Saadettin, *Tâcü't-tevârih*, IV, s. 226; Feridun Bey, *Münşeati's-selâtîn*, I, s. 406; Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı, Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566)*, Ankara 1998, s. 40.

¹³⁵ Haydar Çelebi, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, s.165.Yavuz Sultan Selim, Çaldıran Savaşı dönüşünde Kemah kalesini aldıktan sonra eski mirahuru Bıyıklı Mehmed Paşa'yı Doğu Anadolu'nun fethiyle görevlendirdi. Bıyıklı Mehmed Paşa, Şah İsmail'in Erzincan valisi Rumlu Nur Ali Halife'yi Haziran 1515'te Tunceli'nin Ovacık yöresinde bulunan Tekir Yaylağı'nda ağır mağlubiyete uğratarak Ulaş ve Yavaş adlı beyleri ile birlikte öldürdü (bk. Faruk Sümer, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, s. 38-39).

¹³⁶ BOA, TD, nr. 52, s. 678, 680.

¹³⁷ BOA, TD, nr. 52, s. 30, 678.

¹³⁸ BOA, TD, nr. 52, s. 400.

¹³⁹ BOA, TD, nr. 52, s. 678, 680.

ve Diyarbekir beylerbeyliği sırasında, Trabzon sancağında yararlılığı görülen birçok kişiye bu sancağın toprağında tımar tevcih ettiği tespit edilmiştir.¹⁴⁰

Bıyıklı Mehmed Paşa'nın oğlu olduğu belirtilen Mustafa Paşa'nın¹⁴¹ da 1545-1552 yıllarında Trabzon sancak beyliği yaptığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu tarihten önce, 30 Mart 1549 ve 19 Ekim 1552 tarihli arşiv kayıtlarından da eski Dulkadriye sancak beyi olan Mustafa Paşa'nın Trabzon sancak beyliği görevinde bulunduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁴² Mustafa Paşa, Trabzon sancak beyi iken Gürcistan üzerine yapılan ve "Koniye" (Gönye) seferi diye anılan seferin komutanıydı. Gönye seferi sonunda, 1479 tarihinde Osmanlı topraklarına katılan Gönye ve daha sonra Osmanlı hâkimiyetinden çıkan Maçehil ile birlikte (8 Aralık 1550 tarihinde) dört kale alındı. Mustafa Paşa 19 Ekim 1552'de Safevîlerle yapılan savaşta şehit oldu.¹⁴³

Akkoyunluların Trabzon sancağındaki varlığını gösteren en önemli delil, bu devletin hizmetinde bulunan boyların günümüze değin bölgede yaşamalarıdır. Nitekim Akkoyunlular'a bağlı boylardan Ahmedlü / Ahmetoğulları, Beharlı / Baharoğlu, Bayramlı / Bayramoğlu, Çakırlı / Çakıroğlu, Çobanlı / Çapanlı, Dabanlı / Tabanoğulları, Emirler - Emirlü / Emiroğulları, Hacılı / Hacıoğulları, Purnaklı, Hacıhamzalı, Hamzalı, İnallı, Kaçarlar, Karamanî / Karamanoğlu, Musullu, Mamaşlı, Ustalı, Mirdasî / Mirdasoğulları, Mirzalı / Emirzalı / Emral, Pazuki-Bazukî / Bazıoğulları, Şamlı ve Ustalı boylarına¹⁴⁴ mensup aileler 1501 yılından itibaren Trabzon sancağına yerleştirildi. Bu boylar ve bu boylara bağlı ailelerin, bugün bölgedeki yerleşim birimlerinde yaygın olarak yaşadıkları tespit edilmektedir. Bunlardan Çakıroğulları Of, Çaykara, Dernekpazarı, Sürmene, Maçka ve Araklı'da;

¹⁴⁰ BOA, TD, nr. 52, s. 228; BOA, *Tımar Zeamet Tevcih Defteri (TZTD)*, nr. 1, s. 796, 798, 800, 801, 802, 807, 809, 811, 812, 816, 817, 818, 819, 822, 825, 827, 836, 840, 850; Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, s. 131, 132.

¹⁴¹ M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas – Elleri'ni Fethi*, s.151; Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, s. 258.

¹⁴² M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 62; a.mlf, *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, s. 475; Dündar Aydın, *Erzurum Beylerbeyliği*, s. 70-71, 120, 258, 295.

¹⁴³ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 62; a.mlf, *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, s. 475.

¹⁴⁴ Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, muh. sy.; a.mlf, *Kara Koyunlular*, I, Ankara 1984, s. 23-25, 26-27, 28-29, 30, 31; John E. Woods, *Akkoyunlular*, s. 325-344.

Purnaklular Sürmene, Araklı, Rize ve Çamlıhemşin’de; Beharlular / Baharoğulları Sürmene’de; Bayramoğulları Çaykara, Of, Sürmene, Arsin ve Araklı’da; Ahmetoğulları Sürmene’de; Çapanlular Araklı’da; Şamlıoğulları Sürmene-Köprübaşı’nda; Hacıoğulları Solaklı (özellikle Dernekpazarı ve Çaykara) ve İkizdere vadisindeki köylerde; Hacıhamzaoğulları Sürmene ve Araklı’da; Emiroğulları Maçka’da, Bazıoğulları ve Mirdasoğulları Araklı’da; Kaçarlar Rize’de; Tabanoğulları Çaykara’da; Ustalular Rize - Güneysu, Islahiye, Pazar, Pazarköy, Trabzon, Sürmene ve Giresun’da; Hamzalı, İnallı ve Mamaşlular da Giresun’da yaygın olarak bulunmaktadır. Trabzon’a sığınan Akkoyunlu bakiyelerinden bir grup da Mirzalulardır. Bugün Doğu Karadeniz bölgesinde Mirza, Emirza, Mirzallı, Mirzaloğlu, Emirali / Emral ve benzeri soyadlarla anılanlar bu gruba mensuptur.¹⁴⁵

Bugün Of, Hayrat, Çaykara ve Dernekpazarı’nda yaşayan ailelerin önemli bir bölümünün Akkoyunlular’a mensup boylara bağlı olduğu, bir kısmının da Akkoyunlu yurdu olan Bayburd’dan gelip bu ilçelere yerleştiği anlaşılmaktadır. Özellikle Çakıroğulları, Sarıalizâdeler (Sarallar), Tabanoğulları, Bayramoğulları dikkat çekmektedir.¹⁴⁶

1834 tarihli *Of Nüfus Defteri*’nde kayıtlı bulunan ve bugün Çaykara’nın Eğridere köyünde yaşayan Baltacıoğulları, Çakıroğulları, Niyazoğulları ve Taçoğulları gibi sülalelerin Hayrat ilçesi köylerinden olan Dağönü (Hanlut) ve civarındaki köylere, bilahare Çaykara ve Dernekpazarı köyelerine yerleşen Akkoyunlu Türkmenleri olduğu belirtilmektedir. Eğridere ve çevre köylerdeki (Baltacı, Şahinkaya, Taşkiran, Ataköy, Taşçılar, Günebakan, Kondu)

¹⁴⁵ İbrahim Telliöğlü, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler*, Trabzon 2004, s. 189; Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz*, s. 193-198; Sezgin Demircioğlü, Süleyman Bilgin, *Of Nüfus Defteri (1834)*, İstanbul 2011, muh. sy.

¹⁴⁶ M. Hanefi Bostan, “Çaykara–Dernekpazarı Tarihi”, *Geçmişten Geleceğe Çaykara – Dernekpazarı (Tarih – Toplum-Kültür)*, İstanbul 2005, s. 29-30; a.mlf, *Karadeniz’de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, s.146-148; a.mlf, “XV. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası”, *Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of*, Trabzon 2016, s. 44-45; Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz’de Bir Derebeyi Ailesi Saralizâdeler (Sarallar)*, Trabzon 2006, s. 15-35. Michael E. Meeker, Muradoğlü (Çakıroğlü) İsmail Ağa’nın “Kürt” kökenli olduğunu yazmaktadır ki (bk. *İmparatorluktan Gelen Bir Ulus-Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz’de Osmanlı Mirası*, İstanbul 2005, s. 229), ancak bunu teyit eden bir bilgi yoktur. Aksine Çakıroğulları hakkında bilgi veren internet sitesinde Çakıroğulları’nın Akkoyunlu aşiretlerinden olduğu belirtilmektedir (bk. Mehmet Bilgin, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Etnik Tarihi Üzerine”, s. 80-81; a.mlf, *Doğu Karadeniz*, s. 194, 197; İbrahim Telliöğlü, *Doğu Karadeniz’de Türkler*, s. 189).

Kasımoğulları, Sadoğulları, Karahasanoğulları, Mollaalioğulları, Paşalioğulları, Hacıoğulları, Hacımahmutoğulları, Hacıismailoğulları, Hacıahmetoğulları¹⁴⁷ ile Taşçılar (Holo - Fotgene), Akdoğan (Yukarı Hopşera), Maraşlı (Paçan), Şur (Şahinkaya), Bölümlü (Zisino) köyleri ile Maçka, Akçaabad ilçeleri, Trabzon şehri ve Rize'deki Bostanoğulları Akkoyunlu Türklerindedir.¹⁴⁸ Ayrıca Çaykara'ya tabi Akdoğan (Yukarı Hopşera) köyünde Hacımustafaoğulları (şimdiki soyadları Yavuz) ve Dernekpazarı'na bağlı Akköse köyünde Şahismailloğulları, Çaykara'ya bağlı Çayıroba köyünde Şahismailler adıyla anılan ailelerin varlığı Akkoyunlular'ın bölgedeki nüfuzunun önemli bir göstergesidir.¹⁴⁹

1834 yılında bugünkü Sürmene, Araklı ve Köprübaşı sınırları içinde Bayramoğlu, Bazıoğlu, Çakıroğlu, Emiroğlu, Emirzalıoğlu, Emirzelioglu, Hacıhamzaoğlu, Hacıoğlu, Purnaklıoğlu, Sarıalioğlu, Ustalıoğlu, Ustaalioğlu gibi Akkoyunlu bakiyesi aileler yer almaktaydı.¹⁵⁰ 1842 ve 1845 tarihli Maçka kazası nüfus kayıtlarında da Bostanoğulları, Çakıroğulları, Eyüpoğulları, Hacıoğulları, Hamzaoğulları, Karamanlıoğulları, Kasımoğulları, Mirzaoğulları, Mollaoğulları, Şahalıoğulları, Turalıoğulları ve Ustacaluoğulları büyük gruplar hâlinde bu kazada yaşayan Akkoyunlu zümresidir.¹⁵¹

1834 tarihli *Trabzon Nüfus Defteri*'nde yer alan kayıtlara göre; şehir merkezindeki mahallelerden Amasya, Saçlıhoca ve Bâb-ı Pazar mahallelerinde

¹⁴⁷ Cafer Can, *Çaykara-Eğridere Köyü Tarihi ve Ailelerin Soy Ağaçları*, İstanbul 2005, s. 42, 76, 95, 123, 131, 142, 194, 215, 283, 292, 293, 333.

¹⁴⁸ Ali Taşpınar, *Rize Tarihi*, s. 94; M. Hanefi Bostan, "Çaykara-Dernekpazarı Tarihi", s. 19, 87; a.mlf, "XV.-XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası", s. 45.

¹⁴⁹ Engin Kaban, *Hasan Râmi Efendi ve Çaykara Sosyo-Kültürel Hayatına Etkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü - Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1997, s. 34; İsmail Hakkı Bakkaloğlu, "Çaykara Medreseleri, Müderrisler ve İcazetnâmeler", *Çaykara'nın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-I (16-19 Temmuz 2002)*, Trabzon 2005, s. 366-367. Mehmet Bilgin, Solaklı deresi vadisinin yukarı kısmı (Çaykara bölgesi) ve bu vadinin yan kolu olan Holo Deresi köylerinde yaşayan bir çok ailenin Doğu Anadolu ve Tebriz'in fethinden sonra götürülüp bölgeye yerleştirildiğini belirtmektedir (bk. *Saralizâdeler*, s. 26-27).

¹⁵⁰ Dündar Alıklılıç, *Sürmene Nüfus Defteri (1834)*, İstanbul 2013, muh. sf.

¹⁵¹ M. Hanefi Bostan, "XV. - XIX. Yüzyıllarda Maçka Kazasında Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008) Bildiriler*, I, Ankara 2009, s. 214-215; a.mlf, *Karadeniz'de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, s. 334-336.

Muradhanzâdelerin yaşadıkları görülmektedir. Diğer mahallelerin bir kısmında Bayramoğulları ve Bostanoğullarının kayıtlarına rastlanmaktadır. Tonya nahiyesinde Bostanoğulları; Yomra nahiyesinde Çakıroğlu, Sarılioğlu, Şamlıoğlu, Ustaalioğlu, Ustaoğlu ve Ustaömeroğullarının varlığına şahit olunmaktadır.¹⁵² 1840 tarihli Akçaabad nüfus kayıtlarında Bayramoğlu, Bostanoğlu, Çakıroğlu, Emiroğlu, Emirzaliioğlu, Hacıoğlu, Karamanoğlu, Molloağlu, Sarılioğlu, Şamlıoğlu ve Ustaoğulları yer almaktadır.¹⁵³

1850 yılına ait *Rize Öşür Defteri*'nde Bayramoğlu, Beharoglu, Bostanoğlu, Çakıroğlu, Emiroğlu, Hacıoğlu, Kaçaroglu, Karamanoğlu, Molloağulları, Şamlıoğlu, Ustaahmetoğlu ve Ustaömeroğlu diye anılan çok sayıda aile bulunmaktadır.¹⁵⁴ Yine 1835 tarihli Arhavi, Hopa ve Fındıklı yöresine ait nüfus kayıtlarını ihtiva eden defterde de Ahmedoğulları, Baharogulları, Bayramoğulları, Bostanoğulları, Çakıroğulları, Emiroğulları, Hacıoğulları, Molloağulları, Sarılioğulları, Şamlıoğulları ve Ustaahmet ve Ustaeyüpoğulları aileleri ile ilgili kayıtlar yer almaktadır.¹⁵⁵ 1911-1913 Rize Kadı Sicili'nde Bayramoğlu, Bostan ve Bostanoğlu, Çakıroğlu, Hacıoğlu, Mirzaalioglu, Mirzaoglu, Mollaoğulları, Şamlıoğlu ve Usta Hüseyin, Usta İbrahim, Usta Mahmud ile Usta Ömeroğulları hakkında çeşitli kayıtlar yer almaktadır.¹⁵⁶ Bütün bu bilgiler Trabzon ve Rize illerine çok sayıda Akkoyunlu Türkünün yerleştirildiğini¹⁵⁷ ve bunların günümüze değin varlıklarını sürdürdüklerini ortaya

¹⁵² Süleyman Bilgin – Allı Mesut Birinci – Mustafa Çakıcı – Sezgin Demircioğlu, *Trabzon Nüfus Kütüğü* (1834), İstanbul 2010, muh. sy.

¹⁵³ Zehra Topal, *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat 2010, muh. sy.

¹⁵⁴ Muhammet Safi, *Rize Tahrir-i Öşür Envanteri (1850 Rize Sülâleri)*, İstanbul 2007, muh. sy.

¹⁵⁵ Murat Ümit Hiçyılmaz, *Çayeli'nden Oyani (1835 Arhavi – Hopa – Fındıklı Nüfus Kayıtları)*, İstanbul 2015, muh. sy.

¹⁵⁶ Ümit Erkan, *Rize Şer'iyye Sicilleri I (1509 No'lu Sicil – Metin ve Tahlil)*, İstanbul 2011, muh. sy.

¹⁵⁷ Ali Taşpınar, 1501-1507 yılları arasında “Sürmene ile Rize arasında” Akkoyunlu Türkmen göçünün yoğun olarak sürdüğünü ve bu Türkmen göçünün “bölgenizin vatan olmasında önemli bir rol” oynadığını ifade etmektedir. Ayrıca Yavuz'un Trabzon sancığına göç eden Türkmen topluluklarının geçimini kolaylaştırmak için “1508'de bu Türkmenlerden kurulu bir ordu ile Kutais'i” aldığını kaydetmektedir. Yine “bu Sünni Akkoyunlu Türkmenleri tıpkı Tebrizliler gibi ke yi ce ve ge yi ce biçiminde” konuştuklarını, bunların ziraat ve hayvancılık kültürünü bölgeye taşıdıklarını ve “Rize'nin dağına, taşına, ovasına, yaylasına Türk Mührü'nü” vurduklarını belirtmektedir (bk. *Rize Tarihi*, s. 93).

koymaktadır. Yine bu geniş çaptaki iskân hareketinin, bölgenin nüfus profiline deđişmesinde¹⁵⁸ büyük etkisi olduğunu göstermektedir.

b. Şehzâde Selim'in Maiyetindeki Görevliler ve İdari Düzenlemeye Yönelik Faaliyetleri

b.a. Maiyetindeki Görevliler

Şehzâdeler sancağa çıkarken, hem sancağı idare etmeleri hem de iyi bir yönetici olarak yetişmeleri için yanlarına onları yetiştirecek lala, hoca gibi tecrübeli görevliler verilmekteydi. Bunun yanında merkezde olduğu gibi taşrada da merkeze benzer küçük idari yapılar (divanlar) oluşturulmaktaydı. Bu küçük divanlarda vezir makamında lala, nişancı, defterdar, reis'ül-küttab, çavuşbaşı, kapıcılar kethüdası ve divan katibi bulunurdu. Ayrıca maiyetinde şehzâdenin hocası, tabib, cerrah, göz hekimi, kapucubaşı, emir-i alem, mirahur, matbah emini, arpa emini, çarşnigir başı, çarşnigirler, divan çavuşları yanında şehzâdenin yaşına, derece ve ehemmiyetine göre sayıları değişen sipah, silahdar, ulûfeci, garipler sınıfından ağa ve askerler, çadır mehterleri, ruznâmeci, mukataacı, imam ve muezzin gibi kimi aylıklı ve kimi de mukataalı memurların bulunduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır.¹⁵⁹

Nitekim 24 Nisan 1512 (7 Safer 918) tarihli bir *Aidat Defteri*'nde, Yavuz Sultan Selim Trabzon valisi iken, lala paşa, defterdar, hoca, tevkii, kapağası gibi maiyetindeki görevlilere kış ve bahar (yaz) mevsimlerinde pirinç, aş ve ekmek pahası olarak verilen paralara ait kayıtlarda isim zikredilmeden diğer görevliler hakkında da bilgi verilmektedir. Şehzâde'nin diğer görevlilerinin ser-hâzin, ser-kilârı, tabîbân, kapı kethudası, hazine ve divan katibi, münecim, veznedar, mîrâhûr, emir-i alem, sipahi oğulları ağası, şarapdar, hâbbaz, tabbâh, hayyat, ser-çakırcıyan, ser-şahinciyan, ser-atmacacıyan ve bunların cemaatleri ile solaklar, şarabdar, mehteran-ı alem, mehteran-ı hayme, sekbânân ve zağarcıyân cemaatleri olduğu görülmektedir. Ayrıca "*gilmân-i Enderuni ma'a gilmân*" adıyla bir grup daha zikredilmekte ve bunların içinde de silahdar, çukadar, rikâbdâr, gilmân-ı kilâr ve hızâne, gilmân-ı oda-yı büzürg, muallim-i gilman, imam ve müezzin gibi görevlilerin de bulunduğu,

¹⁵⁸ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 37.

¹⁵⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzâdeleri", s. 668-692.

bunların dışında cemaat-ı istabl ve cemaat-ı çavuşan gibi grupların olduğu kaydedilmektedir.¹⁶⁰

Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim ve maiyetindeki görevlilerin isimleri ile ilgili bilgi veren ilk arşiv kayıtları iki defterden oluşmaktadır. Bu defterlerden ilki 1487-1489 (H. 892-894),¹⁶¹ ikincisi de 1497-1500 (H. 902-906) tarihlerine ait tımar tevcih kayıtlarını¹⁶² ihtiva eden defterlerdir. Şehzâde Selim'in 1487-1489 yılları arasında lalalığını yapan görevliler sırasıyla şunlardır: İlyas Bey,¹⁶³ Sinan Bey, eski Karahisar sancak beyi Sinan Bey¹⁶⁴ ve Nasuh Bey.¹⁶⁵ 1497-1500 yılları arasında da sırasıyla Kızkapanoğlu Mehmed Bey,¹⁶⁶ eski Sivas sancak beyi çaşnigirbaşı Sinan Bey “ser-zevvâkîn-i köhne” (tayini 17 Rebiülevvel 903/13 Kasım 1497)¹⁶⁷ ve Oruç Bey oğlu Mehmed Bey (tayini 12 Cemaziyelahir 905/14 Ocak 1500) olduğu görülmektedir.¹⁶⁸

În'âmât Defteri'nde yer alan kayıtlara göre; 28 Ağustos 1503 (5 Rebiülevvel 909)'te Süleyman Bey, Şehzâde Selim Bey'in lalası olup, 14 Şubat 1504 (27 Şaban 909) tarihinde Çankırı sancak beyliğine atanmıştır.¹⁶⁹ Lalalık görevine 22 Kasım 1503 (2 Cemaziyelahir 909)'te Mevlana Fenari oğlu Şems Çelebi tayin edilmiştir.¹⁷⁰ 5 Eylül 1503 – 12 Şubat 1504 tarihleri arasında İstanbul zaimi olarak görülen ve 23 Temmuz 1505'te İlbasan sancağı görevinde

¹⁶⁰ BOA, *TSMAD*, nr. 10184, s. 1-10. Bu defterin 5. ve 6. sayfaları bulunmamaktadır. Muhtemelen tasnifi yapan görevliler sayfa numaralarını yazarken bu sayfaları atlamışlardır.

¹⁶¹ BOA, *MAD*, nr. 17893.

¹⁶² BOA, *MAD*, nr. 334.

¹⁶³ BOA, *MAD*, nr. 17893, s. 118, 127, 131/1.

¹⁶⁴ BOA, *MAD*, nr. 17893, s. 336-337.

¹⁶⁵ BOA, *MAD*, nr. 17893, s. 368.

¹⁶⁶ BOA, *MAD*, nr. 334, s. 70-71, 76.

¹⁶⁷ BOA, *MAD*, nr. 334, s. 70-71, 80-81.

¹⁶⁸ BOA, *MAD*, nr. 334, s. 80-81.

¹⁶⁹ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 11, 36; M. Tayyib Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 471; Ö. Lütfi Barkan, “İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, s. 346; İlhan Gök, *Atatürk Kütüphanesi M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 124, 183.

¹⁷⁰ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 21; Ö. Lütfi Barkan, “İstanbul Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, s. 323; İlhan Gök, *Atatürk Kütüphanesi M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 148.

bulunan Karlı oğlu Mehmed Bey,¹⁷¹ 9 Mayıs 1507 (26 Zilhicce 912)'de de Şehzâde Selim Bey'e lala olarak gönderilmiştir.¹⁷² 27 Şubat 1509 (7 Zilkade 914) tarihli bir in'âm kaydında Karlı oğlu Mehmed Bey'in Alaiye sancak beyi olarak zikretilmesi,¹⁷³ Şehzâde Selim'e lalalık görevinin 1508 yılının sonlarına kadar sürdüğünü düşündürmektedir. 1515 tarihli *Tahrir Defteri*'nde Şehzâde Selim'in lalası Hamza Bey'in tahvilinden bir başkasına tımar verildiğinin belirtilmesi,¹⁷⁴ onun lalalık görevinin 1509 yılından başlayarak Ahmed Bey'in bu göreve atanmasına kadar sürdüğü ihtimalini güçlendirmektedir. 21 Ekim 1510 (18 Recep 916) tarihli in'âm kaydında Ahmed Bey'in Selim Bey'in lalası olduğu ve 1 Temmuz 1511 (4 Rebiülahir 917) tarihli kayıta da Selim Bey'in "*lâlâ-yı cedâd*"i olarak kaydedildiği görülmektedir.¹⁷⁵ Şehzâde Selim, saltanat davası için harekete geçtiğinde, Ahmed Bey'in kapı halkının "*hıfz u hurâseti*" için kendisine lala olarak tayinini istemiş ve ona bir de sancak verilmesini talep etmişti. Kendisine verilen cevapta lalalara sancak tevcihinin kanunda yeri olmadığı bildirilmişti. Bunun üzerine Selim, hâsların lalasına tahsisini istemişti.¹⁷⁶

Kısa bir zaman içinde lalaların değişmesi, İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Şehzâde I. Selim'in Trabzon sancak beyi iken kendisine gönderilen lalalar ümera ve marifet erbabından olmadıkça bunları kabul etmediğini ileri sürmektedir.¹⁷⁷ Ancak Feridun M. Emecen, bunun doğru olmasının düşünülemeyeceğini belirtmektedir.¹⁷⁸

¹⁷¹ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 12, 20, 138; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 128, 146, 384.

¹⁷² İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 215; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 603.

¹⁷³ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 322; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 925.

¹⁷⁴ BOA, *TD*, nr. 52, s. 163, 188.

¹⁷⁵ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 401, 448; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1155, 1295.

¹⁷⁶ BOA, *TSMA*, nr. E 754/100-3; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim (2018)*, s. 38.

¹⁷⁷ *Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı*, Ankara 1984, s. 125.

¹⁷⁸ *Yavuz Sultan Selim*, s. 41.

Şehzâde Selimşâh'ın ilk hocasının Mevlâna Muslihiddin olduğu 28 Ekim 1498 (12 Rebiülevvel 904) tarihli arşiv kaydından ortaya çıkmaktadır.¹⁷⁹ Şehzadelik dönemindeki diğer hocasının Kastamonulu Abdülhalim (Halimî) Çelebi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁰

1487-1489 yıllarında Şehzâde Selim'in maiyetindeki görevliler arasında defterdar olarak Rüstem Bey'in, daha sonra İskender'in görev yaptığı kayıtlardan tespit edilmektedir.¹⁸¹ Bu dönemde Trabzon miralayını Mevlana Taceddin, Trabzon kaptanlarının da Durmuş, Hacı Mehmed, Mustafa ve İlyas reislerin olduğu görülmektedir.¹⁸²

1497-1500 yıllarına ait arşiv kayıtlarında yer alan bilgilere göre Selim'in defterdarınının 1497 yılında Şemseddin Çelebi'nin, 25 Aralık 1499'da da bu göreve yeni atanan Sofi Eyne Bey'in olduğu kaydedilmektedir.¹⁸³ Trabzon alaybeyinin Ferhad Bey, şehzâdenin ser-çavuşunun Süca' Bey, miraleminin İlyas Bey, kapuağasının Mahmud Ağa, divan katibinin Ömer, arpa eminliği hizmetinde de Hasan adında birinin bulunduğu tespit edilmektedir.¹⁸⁴

1503-1527 tarihli in'âm kayıtlarında Şehzâde Selim'in maiyetindeki görevlilerden ser-şarâbdârân, mîrâhûr, mîr-alem, ser-ebnâ-i sipahiyan, ser-bevvâbîn, ser-çavuşan, çavuş, casus, hazinedar, ağa ve katip gibi görevlilerden söz edilmekle beraber bunların bir kısmının kimler olduğu ile ilgili bilgi verilmemektedir. Selim'in Trabzon sancak beyliği sırasında adı verilen adamları şunlardır: 6 Mayıs 1505 tarihli kayıta mîrâhûr Yakup, 20 Eylül 1506 tarihli kayıta eski Trabzon Tekfurunun oğlu ser-ebnâ-i sipahiyan Hüseyin Beğ, 16 Mart 1507'de ser-bevvâbîn Bali Bey, 20 Ocak 1509 tarihli kayıta ser-şarâbdârân Hemdem Beğ, 31 Ağustos 1509 ve Mayıs 1510 tarihli iki ayrı kayıta (kapı) ağası Yunus Bey, 1507 yılı kayıtlarında casus Abdullah ve

¹⁷⁹ BOA, MAD, nr. 334, s. 76.

¹⁸⁰ BOA, TSMA, nr. E 578; Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, s. 108; M. Tayyib Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 489; Mecdi Mehmed Efendi, Abdülhalim Çelebi'nin Selim'in imamı olduğunu belirtmektedir (bk. *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, I, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s.386).

¹⁸¹ BOA, MAD, nr. 17893, s. 227, 324.

¹⁸² BOA, MAD, nr. 17893, s. 96, 122, 140, 333, 334, 418.

¹⁸³ BOA, MAD, nr. 17893, s. 69, 79.

¹⁸⁴ BOA, MAD, nr. 334, s. 68, 72, 77, 81, 82, 84.

casus Muslu, 1508'de casus Ali, 19 Ağustos 1510'da da çavuş Ali.¹⁸⁵ Semendire sancak beyi olduktan sonra ser-bevvâbininin Mehmed Bey ve çavuşlarının Davud ve Ali olduğu görülmektedir.¹⁸⁶ Çorlu Savaşı (28 Temmuz-1Ağustos 1511) sırasında da şarabdarının Mustafa Çelebi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁷ 9 Aralık 1510 tarihli kayıta şehzâdenin Muhyiddin b. İdris Halife adlı bir adamının daha olduğu tespit edilmektedir.¹⁸⁸

Karaca Paşa lakabıyla anılan Ahmed Bey'in Selim'e Trabzon sancak beyliği sırasında deftartarlık yaptığı,¹⁸⁹ diğer bir defterdarının da Mehmed b. Ahmed olduğu belirtilmektedir.¹⁹⁰

Şehzâde Selim'in Trabzon sancak beyi iken -yukarıda belirtilen görevliler dışında- Mevlânâ Hekim Sinan adında bir hekimi olduğu ve bu hekimin 23 Temmuz 1503 tarihinde Trabzon'a Selim'in yanına gönderildiği kaydedilmektedir.¹⁹¹

Selim'in Trabzon sancak beyliği sırasında, Trabzon kadısı olarak tespit edilebilen kadılar şunlardır: 1498 yılında Trabzon kadılığı görevinde Mevlânâ Şemseddin bulunmaktaydı.¹⁹² Daha sonra bu göreve Mevlânâ Muhyiddin b. Yakup ve Mehmed Çelebi b. Yakup'un atandığı anlaşılmaktadır.

¹⁸⁵ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 114, 195, 211, 213, 221, 252, 266, 314, 342, 355, 396; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s., 353, 521, 590, 599, 615, 714, 765, 893, 1024, 1142.

¹⁸⁶ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 430, 479, 494; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1250, 1263, 1400.

¹⁸⁷ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 354; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1308.

¹⁸⁸ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 411; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1186.

¹⁸⁹ Sehi Bey, *Sehi Bey Tezkiresi / Heşt Behişt*, yay. Mustafa İsen, Ankara 1998, s. 89-90.

¹⁹⁰ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Selim Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2014, s. 519.

¹⁹¹ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 7; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 115; Mecdi Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, I, s. 515. Mevlânâ Hekim Sinan, I. Selim tahta geçince görevine saray tabîbi olarak devam etmiştir.

¹⁹² BOA, *MAD*, nr. 334, s. 72.

Mehmed Çelebi'nin 1510 yılında Kefe'ye gittiği ve kadılık görevine burada devam ettiği ifade edilmektedir.¹⁹³

Trabzon müftülüğü görevinde Mustafa Şamî'nin bulunduğu ve Beşiktaşlı Yahya Efendi'nin onun oğlu olduğu ve Trabzon'da dünyaya geldiği kaydedilmektedir.¹⁹⁴

Şehzâde Selim'in şehzâdeliği döneminde maiyetinde bulunan görevlilerin adı ve görevleri hakkında en ayrıntılı bilgi veren kayıtlar, tahta geçmek üzere Kefe'den İstanbul'a gelirken yanında bulunan kişilerin isim ve mevaciblerinin kaydedildiği *Hesap (Mevâcib) Defteri*'nde yer almaktadır. Bu defterde yer alan kayıtlara göre "cemâ'at-i müşâherehorân be-pâdişâh-ı 'âlem-penâh be-hem âmed" diye nitelendirilen ve 98 neferden teşekkül eden grup içinde bulunan¹⁹⁵ ileri gelen şahıslar ve görevleri şunlardı: Ser-bevvâbîn Sinan Bey, ser-zevvâkîn (çâşnîgırbaşı) Ferhad Bey, Mehmed Ağa, ser-silahdârân Bayram Bey, ser-ulûfeciyan Mehmed Bey, ser-azebân Hamza Bey, ser-çâvuşân İshak Bey, köhne-i çâvuşân Süca' Bey, ser köhne-i sipâhiyan Nasuh Bey, ser-köhne-i silahdârân İskender Bey, mîrâhûr-i köhne Hamza Bey, ser-köhne-i silahdârân İskender Bey, Üveys Bey oğlu Hamza Çelebi, Hacı Bey, ser şâhinciyân Ali Çelebi, ser-köhne-i şâhinciyân Mustafa Bey, ser-atmacaciyân Hüseyin Bey, ser-sôlâkan Hüseyin Bey, kapûdân-ı köhne Çırak (?) Bey, defter emini Şüca' Bey, Şeyh Mehmed, Mehmed Çelebi, zaim Mustafa, Hasan Ali Bey oğlu Mustafa Bey, Mansur Bey oğlu Ali Bey, Mansur Bey oğlu Ali Bey'in kardeşleri Hüseyin ve Mehmed, Mansur Bey'in amcası Behzad Bey, Mansur Bey'in kardeşi Hüseyin Bey, Mansur Bey'in havişi (hısmı) Maksud Bey, Nasır Bey oğlu Bayram Bey, Lala Nasuh'un (Bey)¹⁹⁶ oğlu Yakup Bey, Çepni İskender Bey, divâne Yusuf Bey, ser mihrâb Yusuf, ser-köhne-i harâcîn Ramazan, divan katibi Ramazan, reis-i etibbâ-i hassâ Mevlana Sinan , ser-sekbânân

¹⁹³ Mecdi Mehmed Efendi, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, I, s. 404, 488.

¹⁹⁴ Hâfız Hüseyin Ayvansarayî, *Mecmuâ-i Tevârih*, yay. Fahri Çetin Derin – Vahit Çubuk, İstanbul 1985, s. 18.

¹⁹⁵ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 1b-2a.

¹⁹⁶ Nasuh Bey'in 1489 yılında Şehzâde Selim'in lalası olduğu görülmektedir (bk. BOA, *MAD*, nr. 17893, s. 368.)

İshak Bey, kapudân Cavid, emin Üveys Bey, Şadi Bey oğlu İshak Çelebi, tabbâh Ahmed, kilârî İdris.¹⁹⁷

Şehzâde'nin görevlileri arasında “müşâherehorân” cemaati olarak kaydedilen 98 kişilik grup arasında Şüca' Bey oğlu Mehmed, Hekim Sinan oğlu Mehmed Çelebi ve Hüseyin Bostani ile “kadîmden müteferrikalara ilhâk” edilen ve 60 kişi olduğu belirtilen ve aynı şekilde “müşâherehorân” cemaati adı altında kaydedilen Ramazan oğlu Bali Bey, tabib Mehmed Gilanî, tabib Sinan oğlu Abdülgani, Yakup Ağa oğlu Hasan Çelebi, Şehzâde Şehinşah Bey'in ser-bevvâbîni İlyas Bey, aynı şehzâdenin mîr-alemi Hüseyin Bey ve ser-bevvâbîni Bayezid Çelebi, “merhum Hüdâvendigâr”ın (II. Bayezid'in) ser-bevvâbîni Mehmed, mîrâhûri Kasım, kethüdâ-i sipâhiyânı Haydar ve kethüdâ-i bevvâbîni İsmail de bulunmaktaydı. Ayrıca İbrahim Paşa oğlu Abdüllatif, Şems Çelebi'nin oğlu Mehmed Şah, mîrâhûr Hacı Muhiddin, katip Kurd Bali ve Cafer, katib-i hayyâtîn Hacı Mehmed, yeniçeri çavuşu Hamza, ser-şahinciyan Mahmud Bey ve Galata tabibi Yahudi Yusuf dikkat çekmektedir.¹⁹⁸ Müşâherehorân cemaatinin bütün grupları ile birlikte toplam 158 neferden oluştuğu ortaya çıkmaktadır.¹⁹⁹

Şehzâde Yavuz Selim, Kefe'den İstanbul'a tahta çıkmak için gelirken maiyyetinde sipahi cemaatinden 412 nefer bulunmaktaydı. Bu cemaat içinde Yakupşah oğlu Yusuf, mîr-alay Hamza, kethüdâ-i köhne İbrahim Çelebi, kaptan Ali, Nasuh ve Hızır, Gönve Yeniçerilerinden Hasan, Şeyh Ali, casus Mehmed, ser-köhne-i zağarcıyan Mustafa, katib-i azebân Cavid, dizdâr Yusuf, Karagöz oğlu Mustafa nalband, kethüdâ-i solâkan Hüseyin, reis Sadullah, Kasım Bey oğlu Şehsuvar, katip Alemşah, Abdullah oğlu Murad subaşı, Mehmed Bey oğlu Bahşayış, çavuş Veli, mîr-alem Hüseyin çavuş, Mustafa Bey oğlu Ali çavuş, ser-asker Mustafa (Çepni), Ahmed oğlu Kasım yeniçeri, ser-köhne-i mehteran Hasan, Hemşin zaimi Rüstem, Mehmed Bey oğlu İskender, kedhüdâ Yusuf, ser-sekbânân Yusuf, Haydar Ağa, divan katibi Ahmed, katib-i köhne-i Kefe Ahmed, Sinan subaşı oğlu Hüseyin Çelebi, ser-

¹⁹⁷ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 1b-2a. Müşâherehorân, küçük ruznâmçe kaleminden maaş alan belli gruplar için kullanılan bir tabir olduğuna dair bk. Erhan Afyoncu, “Müşâherehorân”, *DİA*, XXXII, (İstanbul 2005), s. 153-154.

¹⁹⁸ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 2a-3a.

¹⁹⁹ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 1b-3a.

çakırcıyân Kasım çavuş, divan katibi Hayrettin Bey, nalbant Kurban, katip Hüseyin gibi zevatın kaydedildiği görülmektedir.²⁰⁰

Hesap (Mevacib) Defteri'nde "*kul ve gayrihâ*" başlığı altında 52 nefer yazılmış olup bunların içinde müezzin Mevlana İdris, köhne-i silahdârân katibi Ali, köhne-i azebân katibi Abdulkadir, topçu Ramazan, köhne-i hızzâne katibi Mustafa, Ferhad Bey'in kardeşi Ahmed, Ferhad Bey'in oğlu Ahmed çavuş, sarâç Mehmed, Üveys, Cavid ve diğer Mehmed, Mustafa Bey oğlu Mehmed Çelebi, Lütfi Ağa'nın oğlu Mehmed çavuş ve Hamza Bey'in kardeşi İbrahim göze çarpmaktadır.²⁰¹

Silahdârân cemaati 315 neferden ibarettir. Bu cemaatin içinde; beylerin adamları haricinde Türkmen Sadi Ağa, Türkmen Kaya, Türkmen Şah Veli, Han Ahmed oğlu Mîr Mehmed, kethüdâ Abdi, mîrâhûr Mehmed ve İskender, mîr-alem Mustafa Bey, ıstabl-ı amire kethüdası Mustafa, Ahmed Bey oğlu Yunus, Hasan Ağa'nın oğlu Derviş Ali ve hayyât Murad gibi kişiler yer almaktaydı.²⁰²

"*Karamâniyân*" adıyla 20 neferden oluşan bir grup bulunmaktadır²⁰³ ki muhtemelen bunlar Gürcistan seferlerine katılan Karamanlıları ifade için kullanılmıştır. Nitekim Celâl-zâde Mustafa, bunların Gürcistan üzerine yapılacak sefere Karaman eyaletinden de gelen yiğitler olduğunu belirtmektedir.²⁰⁴ Yine bu gruptan sonra "*Veledân-ı kul ve gayrihâ*" adıyla 46 neferlik bir grup daha kaydedilmektedir. Bu grup içinde üç nefer "*Karamani*" olarak kaydedilmiştir. Ayrıca bu grup içinde Sultan Alaaddin'in 2 nefer, Sultan Ali'nin 1 nefer adamları yanında Şehzâde Şehinşah'ın silahdârı İskender de yer almaktaydı. Ayrıca bu grupta Karaca Bey'in kardeşi Ahmed ve Ahmed'in iki kardeşi, köhne-i azebân katibi Ahmed, Yar Ali'nin oğlu Şah Ali, Şah Ali'nin oğlu Maksud, köhne-i ulufeciyan katiplerinden Durak ve Mustafa'nın da bulunduğu görülmektedir.²⁰⁵

²⁰⁰ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 3b-7a.

²⁰¹ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 8a

²⁰² BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 9b-13a.

²⁰³ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 14a.

²⁰⁴ Celâl-zâde Mustafa, *Selîm-nâme*, s. 284. Karamanlılar grubu ile ilgili benzer değerlendirmeler için bk. H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 187-188; a.mlf, "Bir Defterin Anlattıkları: I. Selim Döneminin (1512-1520) İlk Mevacib Defteri", *Filiz Çağman'a Armağan*, İstanbul 2018, s. 209.

²⁰⁵ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 14a-14b.

Şehzâde Selim, Kefe'den İstanbul'a tahta çıkmak için gelirken maiyyetinde 246 neferden oluşan ulûfeci grubu bulunmaktaydı.²⁰⁶

Azebler cemaati 229 neferden meydana gelmekteydi. Bu cemaat içinde yer alan Bayındır Şeyh Ali, kethüdâ Hasan, Şeyh Ali'nin oğlu Ali, Türkmen Koç Ali, Malkoç oğlu Derviş Mahmud, kapıcı Pir oğlu Hasan, Tatar Ahmed, fakih Halil'in oğlu Hasan, mîrâhûr İlyas, hayyât Veli ve Şeyh Kadı oğlu Hızır Çelebi dikkat çekmektedir.²⁰⁷

"*Veledân-ı kul ve Kürdân*" başlığı altında 94 nefer kaydedilmektedir ki bunların 22 neferi "*Kürd*" olarak vasıflandırılmaktadır.²⁰⁸ Bunların gureba bölüklerine katılmaları,²⁰⁹ muhtemelen Şehzâde Selim'in Trabzon sancak beyliği sırasında Safeviler üzerine yaptığı seferlerle ilişkili olmalıdır. Bilindiği üzere Şah İsmail, 1507'de Dulkadirli Alauddevle Bozkurt Bey'in üzerine sefere çıkararak Maraş ve civarını yakıp yıktıktan sonra geri dönerken kardeşi İbrahim Mirza'yı 3.000 kişilik bir kuvvetle yağma için Trabzon üzerine göndermişti. Şehzâde Selim hemen harekete geçerek Bayburd ve Erzincan'a kadar olan saha üzerine yürüyerek, yağma hareketinde bulunmuş ve Safevî kuvvetlerini yenerek İbrahim'i esir alıp Trabzon'a geri dönmüştü.²¹⁰ Muhtemelen bu "*Kürd*" grup bu sırada İbrahim Mirza'nın kuvvetleri arasında yer almakta olup onunla ve diğer bazı Safevî askerleri ile birlikte esir alınıp Trabzon'a götürülmüştü. Nitekim "*Veledân-ı kul ve Kürdân*" grubu içinde "*Kürd*" diye nitelendirilenlerin dışında Turali oğlu Ramazan, Hacı Mehmed oğlu Yayla, Hasan oğlu Ali, Mahmud oğlu Ali, Mehmed oğlu Ali, Şeyh oğlu Kuli (?), Rüstem oğlu Ferhad, Seydi oğlu Hüseyin, Veli oğlu Durmuş, Yusuf oğlu Emirze, Ali oğlu Eyne Bey, Kılıç oğlu Arslan, Yusuf oğlu Piri, Kutluşah

²⁰⁶ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 14b-17a.

²⁰⁷ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 19b-21b.

²⁰⁸ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 21b-22a.

²⁰⁹ H. Erdem Çıpa, "Bir Defterin Anlattıkları: I. Selim Döneminin (1512-1520) İlk Mecvacib Defteri", s. 210.

²¹⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), s. 29-30; a.mlf, *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, s. 251-252; Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, I/II. s. 925-926; Şehabeddin Tekindağ, "Trabzon", *İA*, XII/1, 464; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 246; Ahmet Uğur, *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı*, s. 18. Ümit Erkan, bu hadisenin 1510 tarihinde gerçekleştiğini yazmaktadır (bk. 16. *Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*, s. 81).

oğlu Hamza, Piri oğlu Seydi, Selçuk oğlu Mentеше, Mehmed oğlu Hoca, Ali oğlu Melik Hoca, Resul oğlu Halil ve Ahmed, Kutlu oğlu Ömer, Durmuş oğlu Hüdaverdi, Tengrivermiş oğlu Alemşah gibi isimler bunu düşündürmektedir.²¹¹

Kapıcılar cemaatinin 25 nefer, cebeciler cemaatinin 4 nefer ve topçular cemaatinin 8 nefer, ruznameciler grubunun da 5 neferden teşekkül ettiği görülmektedir.²¹² Matbah-ı âmire cemaati 60 neferden oluşmakta olup bu cemaat içinde İlyas ser-tabbâh, Mustafa Gürcü tabbâh, İskender ve Şirmerd kilârî, Yusuf adlı şahıs da anbnârî olarak kaydedilmiştir.²¹³

Şehzâde Selim'le Kefe'den İstanbul'a gelen mehterân-ı hayme (çadır) cemaati 17 nefer, hayyât cemaati 25 nefer, çakırçı cemaati 4 neferden oluşmaktaydı.²¹⁴ İstabl-ı âmire cemaati 96 nefer olup, bunlar da müteferrika, sarrâcân, seyisân, harbendekân ve şütran mâde (dişi deve bakıcısı) bölüklerinde görev yapmaktaydı. Müteferrika bölümünden Üveys Bey ümerâ, İsrail kethüdâ ve Mehmed de mîrâhûr idi. En kalabalık bölük 29 neferle sarrâclar olup, onları 24 neferle seyisler bölümü takip etmekteydi.²¹⁵

Selim tahta çıkmak üzere Kefe'den İstanbul'a gelirken yanına toplam 2234 kişiyi almıştır.²¹⁶ Bunların 223 neferi vefat eden kardeşi Şehinşah Bey'in adamları, 369 neferi de bazı Beyler'in adamlarından oluşmaktaydı.²¹⁷

b. b İdari Düzenlemeye Yönelik Faaliyetleri

Şehzâde Yavuz Sultan Selim'in Trabzon sancak beyliği görevi sırasında yaptığı idari düzenlemeye yönelik faaliyetlerine gelince; bunlar içerisinde 1487-1489 ila 1497-1500 yıllarına ait belgelerde yer alan askeri düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Nitekim Şehzâde Selim, merkeze mektup gönderip, Atina (Pazar) seraskerliği (çeribaşılığı) mahlul olmanın bu göreve Yunus'un getirilmesini talep etmesi üzerine 3 Mayıs 1488 (21 Cemaziye'l-evvel

²¹¹ BOA, *T SMA.d.*, nr. 2921, s. 21b- 22b.

²¹² BOA, *T SMA.d.*, nr. 2921, s. 22b-23a.

²¹³ BOA, *T SMA.d.*, nr. 2921, s. 23a-23b.

²¹⁴ BOA, *T SMA.d.*, nr. 2921, s. 24a-24b.

²¹⁵ BOA, *T SMA.d.*, nr. 2921, s. 24b-25a.

²¹⁶ BOA, *T SMA.d.*, nr. 2921, s. 1b-25a.

²¹⁷ BOA, *T SMA.d.*, nr. 2921, s. 1b-25a; H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 181, 189.

893)'de Yunus bu göreve tayin edildi. Serasker Yunus'un tımar gelirinin yeterli olmaması nedeniyle, tımar gelirine 17 Şubat 1489 (16 Rebiü'l-evvel 894) tarihinde 1770 akça ilave yapıldı.²¹⁸ Hemşin zaimi (çeribaşısı) olan Karaca Beşe'den yöre halkının şikâyetçi olduğu ve oranın yerlisi olmadığı gerekçesi ile Selim, görevden alınmasını ve yerine Aydın'ın atanmasını talep etmesi üzerine 6 Mayıs 1488 (24 Cemaziye'l-evvel 893)'de Aydın, zeamet geliri ile bu göreve atandı.²¹⁹ Selim, Torul vilayetinde seraskere ihtiyaç bulunduğu gerekçesi ile yeniçerilerden Arnavud Karagöz'e 28 Haziran 1488 (18 Recep 893)'de tımar vererek bu göreve getirilmesini sağladı.²²⁰ 8 Kasım 1503 tarihli bir in'âm kaydında Süleyman Beg adında birinin Torul zaimi olduğu görülmektedir.²²¹

Yine Şehzâde Selim, Çepni (Kürtün) seraskeri Mustafa Heykel'in "*yarar yoldaş*" olduğunu, ancak tımarının az olduğunu bildirip tımarının artmasını sağladı.²²² 22 Kasım 1497 tarihinde Sofi Karagöz'ün elinde bulunan Rize'de 4 köy ve Sürmene'deki Araklı köyünün tımar geliri bundan alınıp Çepni oğlu Mustafa'ya verildi ve ayrıca Of, Rize ve Laz vilayetlerindeki müsellemlerin seraskerliğine getirildi.²²³

Şehzâde Selim, yine önemli askeri bölgelerden olan Çepni vilayetindeki Çepni beyleri oğullarının ellerinde bulunan tımarları tutmaları için merkeze baş vurarak bu stratejik isteğini kabul ettirdi. Bir taraftan da Çepniler'in nüfus alanını genişletmek için sancak dahilindeki diğer bölgelerden de tımar almalarını sağladı. Nitekim 1487-1489 yılları arasında Çepni oğlu Halil Ağa, Zeynelabidin Ağa, Emir Ağa, Özlemiş Bey oğlu Yusuf ve Hasan Ağa, Çepni Mehmedî ve oğulları İskender ve İbrahim ile eskiden beri Çepni beylerine hizmet eden Hamza oğlu Mustafa ve Abdurrezak'ın ya tımarları yenilenmiş ya yeni tımar verilmiş ya da tımar gelirleri artırılmıştır.²²⁴ 22 Kasım 1497 tarihinde Çepni oğlu Mustafa Bey'e Of, Rize ve Laz vilayetleri müsellemlerinin seraskerliği tevcih edildiği gibi kendisine bu görev karşılığında Rize ve

²¹⁸ BOA, MAD, nr. 17893, s. 118, 290.

²¹⁹ BOA, MAD, nr. 17893, s. 119.

²²⁰ BOA, MAD, nr. 17893, s. 135.

²²¹ İBAK. MC, İD, nr. 0.71, s. 19.

²²² BOA, MAD, nr. 17893, s. 343.

²²³ BOA, MAD, nr. 334, s. 68.

²²⁴ BOA, MAD, nr. 17893, s. 77, 141, 143, 146, 147, 291, 423.

Sürmene’de yeni tımarlar verildi.²²⁵ Yine Şehzâde Selim’in talebi ile 28 Mart 1500 tarihinde Çepni oğlu Mustafa Bey’in oğulları İskender Bey ve Veysi Bey; “*Abgaz Savaşında gereği gibi yoldaşlıklar*” ettikleri için Sürmene’deki tımar gelirlerine 1500’er akça zam yapıldı.²²⁶

Şehzâde Selim, tahta çıktıktan sonra da Çepniler’in nüfuzunu koruyarak Giresun ve Kürtün nahiyelerindeki bütün dirlikleri Çepni beylerine, oğullarına ve Çepnilere mensup sipahilere tahsis etmeye devam etti. Aynı zamanda diğer nahiyelerde de Çepniler’e yeni dirlikler verildi.²²⁷

Şehzâde Selim, Trabzon sancak beyliği sırasında; Çepni beyi ve oğullarına tımar verilmesi ile ilgili tekliflerinin yanı sıra, lala, serasker, defterdar, alaybeyi, kaptan, kale görevlileri gibi stratejik öneme sahip görevlilerin tımarlarının artırılması için yoğun gayret sarfederek merkeze gerekli tekliflerde bulunduğu arşiv kayıtlarından tespit edilmektedir.²²⁸ Tımar tevcihleri yaparken bazen hatalar da yaptığı ve hatasını anladığında düzeltilmesi için de yoğun gayret sarfettiği belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim 2 Haziran ve 9 Haziran 1489 (3 Recep ve 10 Recep 894) tarihli iki ayrı kayıta Iskarlazoğlu Todar adlı eski bir mülk sahibi, Trabzon sancağının ilk sancak beyi Kasım Bey tarafından İstanbul’a sürülmüş ve mülkü tımar hâline getirilmişti. Ancak adı geçen Todor, İstanbul’dan kaçarak Gürcistan’a gitmiş ve bir yolunu bulup ismini gizleyerek Trabzon’a şehzâdeye sığınmak amacıyla geldiğini belirterek eski mülklerine talip olmuştu. Mülklerinin kendisine verilmesi için Şehzâde Selim’den arzname talep etmiş ve bu isteği “*taşradan istimaletle gelmiş kafirdir deyu gaftlele arznâme*” yazılmış ve eski yerleri kendisine tevcih edilmişti. Ancak daha sonra yapılan hatanın farkına varan Selim, durumu merkeze bildirmiş bu şahsın elinde bulunan tımar alınarak, bir kısmı Trabzon azebelerine bir kısmı da Sofi Karaca’ya tımar olarak verilmiştir.²²⁹

1497 yılı Kasım ayının sonlarına ait bir kayıta daha önce Trabzon sancağına tabi Laz (Arhavi) nahiyesinde 5000 akçalık tımar tasarruf eden Pars

²²⁵ BOA, MAD, nr. 334, s. 68.

²²⁶ BOA, MAD, nr. 334, s. 82.

²²⁷ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 359; a.mlf, *Karadeniz’de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, s. 340.

²²⁸ BOA, MAD, nr. 17893, s. 6, 77, 96, 118, 122, 127, 131/1, 134, 135, 140, 141, 143, 146/147, 227, 290-291, 324, 333-334, 336-337, 343, 368, 418, 422-423.

²²⁹ BOA, MAD, nr. 17893, s. 418, 428.

adlı şahsın elinden tımarı alınıp Şehzâde Selim Bey'in defterdarı Şemseddin Çelebi'ye verildi. Bu tımarın ilgili şahıstan alınıp defterdara verilmesinin gerekçesi de tımar tevcih kayıtlarına şöyle yansımıştır: “*Hâliyâ mezkûr Pars için hâin olup Gürcistan'a gidu deyu Şehzâde tâle bekahu ilâm edüp ve müşârun ileyh Şehzâde Defterdârı Şemseddin Çelebi'nin timârı ziyâde olmayup ilimâs etdüğü sebebden bu zikir olunan beş bin akçalık timârı mezbûr Şemseddin Çelebi'nin tasarrufunda olan otuz üç bin iki yüz akçalık timârına ilhâk olunup cümle birikdirilüp otuz sekiz bin iki yüz akçalığa yetiştirilüp atebe-i âliyeden emr olunup berât-ı hümayûn için tezkire verildi. Tahrîren fi gurre-i Rebiü'l-âhir sene 903.*”²³⁰

3 Haziran 1498 (12 Şevval 903) tarihli bir kayıтта, Rize nahiyesinde tımar tasarruf eden Karagöz; “*Hâliyâ, Sultân Selimşâh tâle bekahu, mezkûr Karagöz için evinde bir nice gün nikâhsuz avret dutdu deyu âhar kimesneye tevcih edüp tezkire verilmiş*”ti. Ancak “ona müesser olmayup Engirus'den (Macaristan'dan) gelüp müselmân olan Kasım'a atebe-i âliyeden emr olunup berât-ı hümayûn için tezkire verildi.”²³¹

Yine 12 Haziran 1498 (21 Şevval 903) tarihli bir tımar kaydında da; Laz (Arhavi) nahiyesinde Karaca Hamza oğlu Ali'ye verilen tımar “*bir sipâhîye kılıç çekdi deyu*” “*Şehzâde Sultan Şelimşah*” tarafından alınıp bir başkasına verilmesi teklif edildi; ancak merkezden söz konusu tımar Selim'in teklif ettiği kişiye değil de, “*ma'zûl olup atebe-i âliyede hizmet-i mülazemetde olan*” İbrahim oğlu İsa'ya verildi.²³²

Sürmene nahiyesine tabi iki köyde tımarı bulunan Arnavud İlyas'dan bu köylerdeki halk “*ziyâde rencide ve müştekî olup cerîmesi zâhir oldu deyu*” Şehzâde Selim tarafından bu şahsın elindeki tımar alınıp başka iki kişiye verilmesi için tezkire verildi. Ancak merkezden “*deftere muvâfık olmadığı sebebden verilmeyup*”, 28 Kasım 1498 tarihinde başka bir tımandan mazul olan Mehmed'e verildi.²³³

28 Aralık 1500 tarihli bir kayıтта Akçaabad'da tımarı bulunan Karagöz'den halkın şikâyetçi olması nedeniyle elindeki tımarın Şehzâde Selim tarafından alınıp mîr-alemi İlyas'a verilmesi için tezkire yazıldı. Atebe-i âliyeden söz konusu tımar mîr-alem İlyas'a değil de Azak dizdarlığından ma'zûl

²³⁰ BOA, MAD, nr. 334, s. 69.

²³¹ BOA, MAD, nr. 334, s. 73.

²³² BOA, MAD, nr. 334, s. 74.

²³³ BOA, MAD, nr. 334, s. 78.

ve Trabzon Kalesi dizdarının kardeşi olan Cavid'e tevcih edildi. Bir gün sonraki bir başka kayıta Akçaabad ve Of'da tımarı bulunan Mustafa'nın elindeki tımar "*bilâ sebeb alınup*" Şehzâde Selim'in Trabzon dizdarı olması için tezkire verdiği mîr-alemi İyas'a Trabzon dizdarlığının verilmeyip söz konusu olan tımarın verildiği görülmektedir.²³⁴

5 Kasım 1497 tarihli bir tımar tevcih kaydında yer alan bilgilere göre Şehzâde Selim, dergâh-ı muallâya arzname gönderip alaybeyi olan Ferhad Bey'in tımarsız olarak alaybeyliği görevini yerine getirdiğini, Katip Bali oğlu Hüsrev İsfendiyar'ın tahvilinden olan Atina (Pazar) zeametinin "*Ferhad'a sadaka olunmasın iltimâs etmiş, hâliyə tamâm verilmeyup üç bin doksan sekiz akçalık hisse ifrâz olunup yedi bin akçalığı mezbûr alâybeyine ta'yîn olunup atebe-i âliyeden emr olunup berât-ı hümâyûn için tezkire verildi.*" Aynı belgenin kenar tarafında yer alan 28 Mart 1500 tarihli kayıta da Ferhad Bey'e 3000 akçalık tımar daha verildiği görülmektedir.²³⁵ Ferhad Bey'e üç bin akçalık tımar daha verilmesi, Gürcistan Seferi (Abgaz Savaşı) sırasında gösterdiği yiğitlikler ve gereği gibi yoldaşlıklarından dolayı, Şehzâde Selim'in girişimleri sonucunda gerçekleşmiştir.²³⁶

Şehzâde Selim, Trabzon sancak beyliği sırasında "Adaletten yana tutumu ile Trabzon halkı mutlu ve gamsız olup, yönetimi gölgesinde meydana getirdiği huzur ve güven anlatılamayacak ölçüdeydi. Öyleki hırsızlık yolu hırsızın koparılan eli gibi kesilmiş, soygunculuk alışkanlığı onun yarattığı güvence altında boyunun ölçüsünü alıp gittiği" kaydedilmektedir.²³⁷

Yavuz Sultan Selim, II. Bayezid'in hayatta kalan en küçük oğluydu. Diğer Şehzâdelerden daha ileri görüşlü, daha enerjik ve sert olduğu belirtilmektedir. Yapacağı işlerde etrafındakilerle istişare eder, uzun süre düşünür ve ondan sonra kararını verirdi. Karar verdikten sonra, kararından dönmez; planlı çalışır ve önündeki engelleri bir bir aşardı. Yalandan, rüşvet ve iltimastan nefret ederdi. İyi adam seçmesini bildiği ve başarılı olmasında bu meziyetlerinin önemli rol oynadığı ifade edilmektedir.²³⁸

²³⁴ BOA, MAD, nr. 334, s. 84.

²³⁵ BOA, MAD, nr. 334, s. 68.

²³⁶ BOA, MAD, nr. 334, s. 82.

²³⁷ Hoca Saadeddin, *Tâcü't-tevârih*, IV, s. 6.

²³⁸ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 74-75.

c. Trabzon'da Para ve Yiyecek Sıkıntısı Çekmesi

Şehzâde Selim'in, Trabzon sancak beyliği görevi sırasında hem kendisinin hem de maiyetindeki görevlilerin maddi sıkıntı çektiği arşiv kayıtlarından ve babası Sultan II. Bayezid'e gönderdiği mektuplardan ortaya çıkmaktadır. Nitekim maiyetindeki bazı görevlilerin yeterli miktarda tımar gelirleri olmaması nedeniyle gelirlerinin artırılmasına yönelik yoğun gayretleri²³⁹ ve "oturak" olarak tasarruf edilen 8000 akçalık Trabzon şehri ihtisâb gelirini talep ederek hâslarına katılması (28 Ekim 1498) bunun göstergesidir.²⁴⁰ Yine Mayıs 1501 tarihli kayıta Şehzâde'nin lalasına ait hâsların "*Tosya ze'âmeti*" hariç tamamının Selim Bey'in hâslarına ilhâk edilmesi²⁴¹ gelir yetersizliğinin boyutunu ortaya koymaktadır.

Arşiv kayıtlarından anlaşıldığına göre Şehzâde Selim'e şehir merkezi dahil olmak üzere Trabzon ve Rize vilayetlerinin (kazalarının) haracı tımar geliri olarak tahsis edilmişti. Nitekim 15 Nisan 1491 (6 Cemaziye'l-âhir 896) tarihinde Şehzâde Selim'e gönderilen bir hükümde daha önce Trabzon haracının (cizye-i Gebrân) kendisine tımar olarak verildiği belirtilmektedir. Bu haracın daha önceleri merkezden gönderilen haraccılar tarafından toplanılarak kendisine teslim edildiği kaydedilmektedir. 1490 (H. 895) yılına ait haracın, bu yılın "*nev-yâfte yılı*" olduğu hatırlatılarak, haracın toplanması için "*harâcîlerin*" gönderilmediği ifade edilmektedir. Yine aynı hükümde Selim'den Trabzon vilayetinin haracının Trabzon kadısı marifetiyle ve bir yarar emin adamıyla, Rize vilayetinin haracının da Rize kadısı ve kendinin "*emin*" adamıyla toplattırılması istenmektedir. Ayrıca sancak beyi olan Selim'den "*kadılar ma'rifetiyle yazılan*" defterlerden birinin kendisinde kalması diğerinin ise "*muhâsebeleriyle dergâh-ı mu'allâya*" göndermesinin istenildiği görülmektedir.²⁴²

²³⁹ BOA, MAD, nr. 334, s. 75, 77, 82, 83.

²⁴⁰ BOA, MAD, nr. 334, s. 76.

²⁴¹ BOA, MAD, nr. 334, s. 80-81.

²⁴² İBAK. MC, İD, nr. 091, s. 985; M. Tayyib Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâstı*, s. 159.

Sultan II. Bayezid'in Anadolu'ya sancak beyi olarak gönderdiği şehzâdelerin maaşı, XV. yüzyılın sonlarında Bursa hazinesinden ödenmekteydi. Şehzâde Selim'in, Trabzon sancak beyliği sırasında büyük para darlığı çektiği; ikide bir babasından yardım istemesinden ortaya çıkmaktadır.²⁴³

Nitekim Trabzon sancak beyliği sırasında para sıkıntısı yüzünden 1507 yılında kendisinin imzaladığı senet karşılığında, Bursa'ya gönderdiği adamları vasıtasıyla bir tüccardan borç para almıştır. Selim'in 1508 senesinde de Bursa mizânı mukata'asından aldığı sâliyanenin, peşin ödenmesinin emredilmesi için merkeze başvurduğu ve gerekçe olarak da ihtiyaç içinde bulunduğunu göstermektedir.²⁴⁴

Bu sıkıntı, bölgenin coğrafi yapısının yanı sıra bu dönemde Gürcistan üzerine ve Safeviler'in yakın çevredeki etkinliğini kırmak için yapılan seferlerden ve Trabzon sancağına Şah İsmail'in zulmünden kaçıp gelenlerin Trabzon çevresindeki kazalara yerleştirilerek Müslüman Türk nüfusun büyük oranda artışından kaynaklanmaktadır. Bunun yanında Anadolu'dan başta Karaman ve Amasya sancaklarından²⁴⁵ olmak üzere değişik yörelerden gelip Gürcistan ve Şah İsmail güçleri üzerine yapılan seferlere katılanların önemli bir bölümünün geri dönmemesinin de önemli etkisi olmuştur. Nitekim Şehzâde Selim, Kefe'den tahta oturmak için çağrıldığında maiyetinde "Karamâniyân" adıyla anılan 20 neferden oluşan bir grup bulunmaktaydı.²⁴⁶ Bu 20 neferlik grubun dışında 34 neferin daha "Karamani" diye vasıflandığı görülmektedir.²⁴⁷

1486-1515 yılları arasındaki 29 yıllık sürede enflasyonun hızla yükselmesi sonucunda hububat ve bakliyat kalemlerinin tahrir kıymetlerinde %100'e yakın bir artış olduğu görülmektedir.²⁴⁸

Şehzâde Selim'in para sıkıntısı yanında, galle ve çeşitli yiyecek sıkıntısı içinde bulunduğu, bulunan yiyeceklerin çok pahalı olduğu ve yiyecek temin etmenin çok müşkül olduğu, babası II. Bayezid'e bu konuda yazdığı şikâyet mektubundan anlaşılmaktadır. Mektup şöyledir: "Bu vilâyetde galle cinsinden

²⁴³ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlilik ve Düzenlik Kavgası – Celâli İsyanları*, İstanbul 2017, s. 89, dpn. 2.

²⁴⁴ Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi*, II, İstanbul 1979, s. 422.

²⁴⁵ Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 265.

²⁴⁶ BOA, *TSM.A.d.*, nr. 2921, s. 14a.

²⁴⁷ BOA, *TSM.A.d.*, nr. 2921, muh.sy.

²⁴⁸ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 491 (Tablo: CXXXIX).

nesne bitmeyüb killeti ve zarureti aleddevam olduğu sebebden Sancak beyi olanlar âciz ve furumande kalurlar imiş. Tereke taşradan gelür imiş. Bende-i fakir geleli-denberu hemçunan galle gemi ile ve bazı Türkman canibinden gelür. Bu yerin bid'ati ziyade olmağın evvelki zamandan şimdi az gelür olmuştur. Bizim hod bir gemi yap-mıya takatımız yoktur. Kendu maslahatımıza göre amma tereke bulunduğu takdirce dahi bu mikdar dirlikle ne verecek ve ne alacak bulunur. Elhâsıl bu mertebede za-ruret çekilir ki vâsif olmak hadd-i imkândan hariçdir. Hâsâ Hudâvendigârın eyyam-ı devletindeki bende-i hakîr a'dâ ağzında bir vechile killet ve zaruret içinde kalub a'dâ hâlimize muttali ola. İç illerde refahiyette olan şehzade bendelerimiz bunca âli himmetle yaylaklarında ve âb-ı revanda ve mürgzarlu sahralarda her nev'iyle hu-zurda ve refahiyette iken mezîd merhamet rica ederler. Ümmiddir, yevmen-fe-yev-men ziyade rifatte ve refahiyette olalar. Halbuki bende-i zâif dokuz tümen Gürcis-tan ağzında ve Şark vilâyetinin serhaddinde bir girdab içinde kalub şey'i kalil dirlikle zindegâni oluna ki dosta ve düşmana cevap verib, Hudâvendigâr sağ olsun. Eğer bende-i fakîrden kat'ı nazar olunmadıysa şefekat-ı sultanî ve inayet-i hakanî diriğ olunmayub himmet oluna ki bu yerde zindegâniye takat kalmadı. Buğdayın külesi on beş akçe nadir bulunur, arpa hod vakit olur kat'a bulunmaz; bundan gayri bu vilâyete maraz ve hastalık vaki' olursa kapum halkıyla varub beş on gün rahat oluna Sürmene ve Rize'de bir yer yoktur ki beş on gün rahat oluna. Ve Giresun tarafı dahi hemçunan bu vechile, devletlû padişahın âli himmeti destgir olmazsa bu girdabda pâyımâl oluruz..."²⁴⁹

Şehzâde Selim, oğlu Süleyman'a, birleştirilerek bir sancak hâline getirilip verilmesi düşünülen Giresun-Kürtün ve Şiran bölgesi için de babasına verdiği cevapta şu değerlendirmelerde bulunuyor: "...Bundan evvel bizim Süleyman Şah'a sancâk olma hususunda himmet ve iltifât olunmayub sâbika devlet Âsitânesine mektub gönderildi idi. Hâliyâ hük-m-i şerîf irsâl buyurulub mazmûn-ı meymûnında Sultanönü sancağı emr olunub ânûn iraklığından kaçıl-sa, Giresun ve Kürtün ve Şıryan sancak kılınmağa emr ve tevçih olunduğu ilâm buyurulmuş, eyle olsa vüzerâ-i memleket ve erkân-ı saltanat bu yüzden tedbîr idûb ve bu vechile cevap virdikden sonra mukabelede kelimât etmek egerce ne muktazâ-yi akldir ve ne fâyda virur. Amma devletlû Hudâvendigâr'ın emr-i şerîfine ve hük-m-i hümayûnuna tekrîmen inhâ ve arza kılınur ki Pâdişâh-ı âlem penâhın oğlu âdında bendesi mü-cerred ben degûlen, her birinin mahdûmzâdesi vardır, her mahdûmzâdeye ve şehzâdeye şimdiye dek sancâklar virile gelmiştir. Pâdişâh-ı âlem penâhın eyyâm-ı

²⁴⁹ BOA, TSMâ, nr. E 745/21; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 75-76.

devletinde kanki şehzâdeye sancak virildi ki ol sancakla babası olduğu yerûn arâsı bir aylık yol olâ ve yakın yerde olduğu takdirce Giresun, Kürtün ve Şıryan gibi yer sancak kılınma tevcih oluna ki Kürtün subaşılığı gâlibâ on altı bin akça yazar veya cüz'î ziyâdesi vardır ve. Giresun bir kal'adur. Kürtün semtinde ki hiç bir tarafında bir ok atım mikdârı kazâsı yokdur. Belki Trabzon vilâyetinde değil, tamam Gürcistan'da havâsı vahim olub ve kendü murdârlıkda ve dârlıkda hâşâ helâdan beter olmada bir ol asl yer dâhî yokdur. Bu kal'a ile Şıryan'ın arasında bir dağ vardır ki atlı âdem aşmak muhâldur. Ve iki üç günlük mesâfeyi bir günde yürüme ile meşhûr olan Türkler üç günde güçle aşabilir. Ve bütün Kürtün vilâyetinde bir köy yokdur ki dört ev, bârî iki ev bir yerde olâ. Belki bir ev iskele tarafında farz olunsa bir ev Mustafa Paşa hizmetleri mescidindedir. Ve Şıryan nâhiyesinin dâhî köy sûretli kaç köyü var idüğü ve yazusu ve hâsılı ne idüğü defterde mestûr ve halkın ma'lûmîdir. Ve olancasının dâhî halkı, cümlesi demek mübâla'a gibidir, ammâ nısfından artüğü civârımızda olan Kızılbâşa gitmişdir. Şöyleki bize gelincek bunun gibi yerler sancak, eger hâsseten Pâdişâh-ı âlem penâhun hâtır-ı gâdrinden nâşî oldu ise bu yerûn cümlesinin evsâfi erkân-ı devletin cemîgisine ma'lûm iken hiç vechile kabil degül idüğün arz etmemek devletlü Hüdâvendigâr'ın hâtır-ı şerifini ol râydan döndürmeye kasd itmek hizmet-i firâratda ve umûr-ı hilâfette gadr ve taksir olur. Ne'ûzu-billah min zalik, eğer devletlü Hüdâvendigâr'dan olmayub mücerred vüzerâ-i mülk fikr edüb ve pâye-i serir-i Pâdişâhîde anlar tevcih etdiler ise hâşâ zulm olur ve hiç memleketde bu vechile zulm olmaz ve bize bu vechile zulüm şer'a münâfi olduğundan gayri efrâd-ı insandan her ferd bâbında hâric-i edebdür. Şöyle mülâhaza buyurula ve eger bu rây hâsseten devletlü Hüdâvendigâr'ın kendülerinin olub ve ol yerun bu evsâfi ma'lumumdur ve ol Süleyman Şâh bâbında inâyetim bu yüzdendir bil. Bunun bizle onu muazzeb kılûrûn deyu buyursa mezbûr Süleyman'ın bu halde sancak beyi kılınmasın devletlü Hüdâvendigâr'dan isti'fâ ve istid'â kılûrûn. Ümiddir ki devletlü Hüdâvendigâr kemâl-i rahmet ve gâyede şefkatinden karîn-i kabûl buyura ki bu suâlun kabulüne ve bu denlû iltifâta devletlü Hüdâvendigâr'dan müstehakkın zîrâki devletlü Hüdâvendigâr bu bende-i hakîrinin ihlâsî ve hidmedî ol mertebede degildir ki bu denlû cüz'î ana hâyıl olâ. Vâllahi'l-'azîm Hüdâvendigâr'ın zîl-i ismetine kasem eylerin ki şöyleki rızâ-i şerifleri bunun üzre olaki eyyâm-ı hilâfetine 'âm ve hâs huzûr ve refâhiyyetinde iken bu bende-i hakîrî bir mikdâr huzurdan bu'ud ve hurmân üzre olâm anların rızâsını ri'ayet için bir harâbe köşenin ri'yâsetinden degil, tamam dünyanın saltanatından kemâl-i ihlâs ve 'ubûdiyyetim cihetiyle ve Allah Te'âlânın tevfiķi ve 'inâyeti ile ferâgat idem...²⁵⁰

²⁵⁰ BOA, TSMA, nr. E 752/18; Selahattin Tansel, Sultan II. Bayezid, s. 266-268.

Bir başka mektubunda Şehzâde Selim, arpa, buğday ve pirinç gibi hububat ürünlerinin gemilerle başka vilâyetlerden satın alındığını, gemilerin bir kısmının hava muhalefeti dolayısıyla battığını, bölgede bu yüzden büyük sıkıntı çekildiğini, ayrıca yaylak noktasında da büyük ihtiyaçları olduğunu, bu nedenle Karahisar sancağının kendi tımarına ilave edilmesini talep etmektedir.²⁵¹

Şehzâde Selim, Kefe'ye gittiğinde de bu maddi sıkıntıların devam ettiği, lalası Ahmed Bey için sancak talep etmesinin yanı sıra, defterdar, alaybeyi ve nişancı için de tımar artışı istemesinden anlaşılmaktadır.²⁵²

Haziran 1501 (Evâhir-i Zilkade 906) tarihli bir ahkam kaydından anlaşıldığına göre; Şehzâde Selim babasına mektup yazarak ve adam göndererek Trabzon sancağının sınır boylarının muhafaza edilmesi gerektiği, bölgedeki kalelerin tamiri ve sahillerin emniyetinin sağlanması için de gemilere ihtiyaç bulunduğu hususunu bildirmişti. Ancak aldığı cevap; “*şimdi kal'a meremmetinin vakti değildir, inşâ'allahu'l-e'azz vaktinde tedârik oluna ve gemi husâsiyçün ki dimişsiz, imdi bunda olan gemilerün hizmeti vardır, anun gibi ol tarafa gönderilmeğe mülâyim gemi yoktur, ol sebebden gönderilmedi.*” olmuştur.²⁵³

d. Şehzâde Selim'in Trabzon Sancağı'nda İmara Yönelik Faaliyetleri

Şehzâde Selim, Trabzon sancak beyliği sırasında Trabzon sancağında yoğun bir imar faaliyetine giriştiği bilinmektedir. Nitekim Trabzon şehrinde annesi Ayşe Gülbahar Sultan adına “*Hatuniye İmâreti Vakfı*” adıyla büyük bir külliye tesisi ile işe başlamıştır. Bu büyük tesisin ilk binasının hamam olduğu anlaşılmaktadır. Annesi Ayşe Gülbahar Sultan hayatta iken inşasına başlanan bu vakıf hamamın inşaat masrafları için Sultan II. Bayezid tarafından Selim Bey'in annesine 40.000 akça nakit para gönderildiği 29 Aralık 1504 (22 Receb 910) tarihli in'âm kaydından ortaya çıkmaktadır.²⁵⁴

²⁵¹ BOA, TSMA, nr. E 850/38.

²⁵² BOA, TSMA, nr. E 754/100-3.

²⁵³ İlhan Şahin - Feridun M. Emecen, *II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkam Defteri*, s. 32, hük. 111.

²⁵⁴ İBAK.MC, İD, nr. O.71, s. 89; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, 2018, s. 41.

Şehzâdeliği döneminde bu imaretin inşasını gerçekleştiremeyen Selim, tahta geçtikten sonra cami, medrese, misafirhane, aşhane, fırın, ahır, mahzen, kiler ve annesinin türbesinden oluşan imâretin inşasını tamamlamıştır. Hatuniye İmâreti olarak bilinen bu külliyenin inşaatının 1514-1515 (920)'te bitirildiği anlaşılmaktadır.²⁵⁵ 15 Şubat 1515 (Gurre-i Muharrem 921) tarihinde padişah I. Selim tarafından bu imâretin ayakta durabilmesi için, muhtemelen annesinin vasiyeti üzerine, gelir getiren bazı yerleri bu imârete vakfettiği görülmektedir.²⁵⁶

Yine Selim'in "*nefs-i Rize*"de annesinin adıyla anılan bir cami daha yaptırdığı anlaşılmaktadır. Nitekim 1515 tarihli Tahrir Defteri'nde "*nefs-i Rize*" kayıtları içinde "*câmi' yolunda olan ırmağın...*" şeklinde bir kaydın bulunması²⁵⁷ ve yine aynı defterin bir başka kaydında "*timâr-ı imâm-ı kal'a-i Rize ma'a hitâbet-i câmi'-i Rize*" ibaresinin yer alması,²⁵⁸ Rize'nin merkezinde bir camiiin bulunduğunu ortaya koymaktadır. 1583 tarihli Tahrir Defteri'nde "*nefs-i Rize*"nin mahallelerinden birinin adı "*Câmi'-i Şerif*"tir.²⁵⁹ Adı geçen mahallenin 85 numaralı defterde *Hatuniye Evkâfi* içinde gözükmesi,²⁶⁰ bu mahallede bulunan caminin *Hatuniye İmâreti Evkâfına* dahil camilerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. 1967 tarihli *Rize İl Yıllığı*'nda, Rize'nin merkezine ait camilerden birinin adının "*Gülbahar Camii*" olduğu belirtilmekte ve adı geçen caminin Yavuz Sultan Selim tarafından, Trabzon sancak beyi iken annesi adına yaptırıldığı anlaşılmaktadır.²⁶¹

²⁵⁵ Âşık Mehmed b. Ömer, *Menâziru'l-Avâlim*, Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi Ktb., nr. 616 s. 28b; Halil Edhem, "Osmanlı Kitabeleri", s. 324.

²⁵⁶ "*An-mahsûlât-ı evkaf-ı İmâret-i Vâlide-i Hazret-i Pâdişâh-ı Âlem-penâh el-vâki' fi gurre-i Muharremü'l-harâm sene ihdâ ve işrîn tis'a mie*" bk. BOA, *TD*, nr. 53, s. 1. Hatuniye İmâreti'ne vakfedilen gelirler için bk. BOA, *TD*, nr. 53, s. 1-3; BOA, *TD*, nr. 387, s. 718, 728-730; BOA, *TD*, nr. 288, s. 117-118, 126; BOA, *Bâb-ı Âsafî, Defterhâne-i Âmire Kalemi* (= *A.DFE*), nr. 595, s. 1-12; TK. KKA, *TD*, nr. 43, s. 185b-198a [208a]; BOA, *A.DFE*, nr. 85, s. 4-51.

²⁵⁷ Bk. BOA, *TD*, nr. 52, s. 213.

²⁵⁸ BOA, *TD*, nr. 52, s. 350.

²⁵⁹ TK. KKA, *TD*, nr.43, s. 2a.

²⁶⁰ BOA, *A.DFE*, nr. 85, s. 51.

²⁶¹ Ankara 1968, s. 91, 138. Ayr. bk. Ali Taşpınar, *Rize Tarihi*, s. 153, 158; İdris Bostan, "Rize", *DİA*, XXXV, (İstanbul 2008), s. 150.

1515 tarihli Tahrir Defteri'nde Atina (Pazar) nâhiyesinde "*Hüdavendigâr Câmiî*" adıyla bir caminin bulunması bu caminin de Yavuz Sultan Selim tarafından yaptırıldığını ortaya koymaktadır.²⁶²

Şehzâde Selim, Trabzon şehrinden sonra sancağın ikinci büyük kale kenti olan Giresun şehrinin imarına da özel bir önem vermiştir. Nitekim Giresun şehrine nüfus iskânı yanı sıra, kendi adıyla anılan bir cami yaptırmış ve şehrin limanını faal hâle getirmeye çalışmıştır.²⁶³ Giresun kalesinde yaptırdığı ve kendi adıyla anılan camiye²⁶⁴ bazı yerlerin gelirlerini vakfetmiştir.²⁶⁵ Yine bölgenin diğer bir kale kasabası olan Tirebolu kasabasına nüfus takviyesi yanında, Giresun'da bulunan caminin vakfına gelir getirmek üzere burada da bir hamam inşa ettirmiştir.²⁶⁶ Ayrıca Kürtün nahiyesi, bugün Giresun ilinin Yağlıdere ilçesine bağlı Tekke köyünde bulunan Hacı Abdullah Halife zâviyesine de Harava (Tuğlacık) köyünü vakfettiği görülmektedir.²⁶⁷

Şehzâde Selim, sancağın emniyetini sağlamak üzere faal durumda olmaları kaleleri tekrar faaliyete geçirerek yeterli sayıda kale muhafızı ve azeb görevlendirmiş,²⁶⁸ ayrıca başta Trabzon iskelesi olmak üzere Giresun ve Tirebolu'da küçük gemi yapım tezgâhları kurmuştur.²⁶⁹ Yine bölgede bulunan

²⁶² Bu cami ile ilgili kayıtlar için bk. BOA, *TD*, nr.52, s. 447, 453; BOA, *TD*, nr. 288, s. 497.

²⁶³ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim (2018)*, s. 41.

²⁶⁴ 1515, 1520 ve 1554 tarihli Tahrir Defterleri'nde "*Cami-i Hazret-i Hüdavendigâr*" adıyla kaydedilen Giresun kalesindeki cami (bk. BOA, *TD*, nr. 52, s. 599, 620; BOA, *TD*, nr. 387, s. 746, 751, 761; BOA, *TD*, nr. 288, s. 742), 1583 tarihli defterde ise "*Cami-i Sultan Mehmed Han*" adıyla zikredilmektedir (bk. TK. KKA, *TD*, nr. 43, s. 199a-b [209a-b]) ki muhtemelen katibin dikkatsizliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim bu cami XX. yüzyılın başlarına kadar Yavuz Sultan Camii olarak kayıtlara geçmiştir. 1930'lu yıllarda yıkıldığı anlaşılmaktadır (bk. Mehmet Fatsa, *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserleri*, Giresun 2008, s. 23-28).

²⁶⁵ Bk. BOA, *TD*, nr. 52, s. 620.

²⁶⁶ M. Hanefi Bostan, "Tirebolu'nun İdarî, Sosyal ve İktisadî Yapısı (XV. – XVII. Yüzyıllar)", *Tirebolu Tarihi Yazıları*, İstanbul 2016, s. 91.

²⁶⁷ BOA, *TD*, nr. 52, s. 716; BOA, *TD*, nr. 387, s. 762; BOA, *TD*, nr. 288, s. 586; TK. KKA, *TD*, nr. 43, s. 81a.

²⁶⁸ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 283 (Tablo: LXXXIX).

²⁶⁹ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 376, 442.

Canca (Gümüşhane) ve Kürtün yöresinde bulunan madenler işletmeye açılarak çok sayıda kişi buralara yerleştirilmiştir.²⁷⁰ Atina (Pazar) kazasında da nefit çıkarılmaya başlanmıştır.²⁷¹

Selim, 1491-1492 (897) tarihli Trabzon Kalesi Sur kitabesinden anlaşıldığına göre Trabzon'da sancak beyi iken, kalenin surlarını tamir ettirmiştir.²⁷² Yine onun sancak beyliği sırasında Trabzon şehrinde bulunan Kavak Meydanı'nda ok (nişan) taşları yaptırdığı bilinmektedir.²⁷³ Selim'in hükümdar olduktan sonra da Trabzon'u unutmadığı, 1514'te meydana gelen ve büyük hasara sebep olan yangından dolayı yoksul düşen kimselere dağıtılmak üzere 100.000 akça gönderdiği bilinmektedir.²⁷⁴

e. Kültür Faaliyetleri

Yavuz Sultan Selim, çok okuyan, özellikle tarih ile yakından ilgilenen, Türkçe, Farsça ve Tatarca şiir yazabilecek derecede bu dilleri iyi bilen biri olmasının yanında, Arapça'yı da iyi bildiği ifade edilmektedir.²⁷⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Yavuz Selim'in özel toplantılarında, ilmî ve edebî sohbetler yapıldığını, onun şair, filozof ve mutasavvıf bir hükümdar olduğunu ve Osmanlı sultanları arasında ilim itibarıyla en yüksek mertebede onun bulunduğunu belirtmektedir.²⁷⁶ Yavuz Sultan Selim'in, "Selîmî" mahlasıyla Farsça, Türkçe, Çağatayca ve Arapça şiirler yazdığı kaydedilmektedir.²⁷⁷

Şehzâde Selim, Trabzon'da devlet işlerinin yanında, ilimle de uğraştığı ve hocası olan büyük alim Mevlana Abdülhalim Çelebi'nin derslerini takip

²⁷⁰ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 448-449, 457.

²⁷¹ M. Hanefi Bostan, *Trabzon Sancağı*, s. 458.

²⁷² H. Edhem, "Osmanlı Kitabeleri", 336-337.

²⁷³ Şakir Şevket, *Trabzon Tarihi*, s. 109; Mahmut Goloğlu, *Trabzon Tarihi: Fetihden Kurtuluş Kadar* s. 23.

²⁷⁴ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, s. 82.

²⁷⁵ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, s. 47.

²⁷⁶ *Osmanlı Tarihi*, II, s. 304, 305.

²⁷⁷ Mehmet Hüsrev Subaşı, *Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazîreler*, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Yayınlanmamış Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul 1982, s. 63; Mustafa İsen, "Osmanlı Hanedanının Şairlik Yönü", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 58, Ankara 1999, s. 81, 86; Tübâ Işınsoy İsen Durmuş, *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmîlik Gelenegi*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 37.

ettiği ifade edilmektedir.²⁷⁸ Trabzon sancak beyliği zamanından itibaren etrafında pek çok şair toplanmış, kaside ve eser sunanları caize ve ihsanları ile mükafatlandırmış ve onun zamanında Trabzon, bir edebiyat ve kültür merkezi hâline gelmişti.²⁷⁹ Şiirden anlayan biri olarak şairlere büyük destek vermiş ve kendi döneminin şairlerinden çoğu Trabzon sancak beyliği sırasında musâhib, hoca, nişancı, nedim, divan katibi olarak görev yapmıştı.²⁸⁰ Nitekim hocası ve musâhibi olan Halimî Çelebi'yi “*musâhabet-i ilmiyye ve mükâleme-i ma'neviyye için*” Trabzon'a getirtmiştir.²⁸¹ Yine Trabzon sancak beyliği sırasında Halimî Çelebi (Abdülhalim b. Ali – hoca, imam ve musâhib)'den başka Hayâlî (Abdülvehhâb Çelebi, musâhib ve nedim), Revânî (İlyas Çelebi), Şehîdî (Seyyid Kasım, musâhib, devrin alimlerinden) ve Bursalı Şevki (Mehmed b. Ahmed) gibi şairleri himaye etmiştir.²⁸²

Hâşimî de devrin önemli şairlerinden olup, babasıyla beraber, Şah İsmail'in zulmünden kaçıp Anadolu'ya sığınan Akkoyunlu Türklerindendir Trabzon'da şehzâdenin musâhibi olmuş ve şiirlerinin katipliğini yapmıştır. Babasıyla birlikte Şehzâde Selim ile Kefe'ye gitmiş ve Çorlu'nun “Karıştıran” (Uğraş) adlı mevkiinde Sultan II. Bayezid ile yapılan savaşta babası şehit olmuştur.²⁸³ Yine Karaca Paşa lakabıyla tanınan Ahmed Bey de devrin şairlerindendir. Şehzâde Selim'in Trabzon sancak beyliği sırasında defterdarlığını yapmıştır.²⁸⁴

Şehzâde Selim'in Trabzon sancak beyliği sırasında himaye ettiği âlimler arasında Abdulali Bircendî ve Ece-zâde Muhammed Muhyiddîn de yer almaktadır. Abdulali Bircendî'nin tam adı Nizâmeddin Abdulali b. Muhammed b. Hüseyin el-Hanefî olup, Fâzıl Bircendî ismiyle tanınmaktadır. Şah İsmail'in zulmünden kaçarak Trabzon'a gelip Şehzâde Selim'e sığınan bilim

²⁷⁸ Ahmet Şimşirgil, *Kayı – III (Haremeyn Hizmetinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim)*, s. 272.

²⁷⁹ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, İstanbul 1996, s. 61, 162.

²⁸⁰ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, s. 218.

²⁸¹ Halil İnalçık, *Şâir ve Patron – Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, Ankara 2003, s. 25.

²⁸² Tuğba Işınsu İsen Durmuş, *Osmanlı Edebî Hâmîlik Geleneği*, s. 148; Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, s. 218, 220, 224-226, 339, 350, 444, 510, 519.

²⁸³ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, s. 209, 226, 347, 510.

²⁸⁴ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, s. 238.

adamlarındandır. Semerkand matematik-astronomi okulu ekolünün önemli temsilcilerinden olan Bircendî, Trabzon şehrinin tül ve ‘arızını belirleyerek kible yönünü tayin etmiştir. Bununla ilgili Hicri 911 (M. 1505-1506) yılında telif ettiği eser *Tuhfe-i Selimiyye (Risâle der Ta'yün-i Semt-i Kible-i Trabzon)* adını taşımakta olup Şehzâde Selim’e takdim edilmiştir. Bu eserin sonuna Trabzon şehrinin yakınında ve uzağındaki şehirlerle olan mesafeleri içeren tablolar da konulmuştur.²⁸⁵

Ece-zâde Muhammed Muhyiddîn lakabı ile anılan Muhammed b. Yakup Efendi, aklı ve zekası yüksek, zihni ve anlayış kabiliyeti çok kuvvetli bir âlim idi. Şehzâde Selim, Trabzon sancak beyliği sırasında, babasından istirhamda bulunarak bu şahsın Trabzon kadılığına tayinini sağladı. Selim, Ece-zâde’yi çok sevip iltifat etmekteydi.²⁸⁶

İdris-i Bidlîsî, şairleri ve ilim adamlarını koruyan Şehzâde Selim’in himayesine girmek istiyordu. 1507 yılında Trabzon’da bulunan Şehzâde’ye şikâyetlerini içeren ve derdini dile getiren bir kaside yazıp gönderdi. Bidlîsî’nin oğlu Ebulfazl ise, daha şehzâdelik yıllarında Selim’in himayesinde idi.²⁸⁷

25 Temmuz 1508 (26 Rebiü’l-evvel 914) tarihli bir kayıta Şehzâde Selim’e devlet merkezinden 20 deste “*Semerkandî*” kağıt gönderildiği tespit edilmektedir.²⁸⁸

Şehzâde Selim’in Trabzon sancak beyliği sırasında musiki meclisleri tertip ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim tahta geçerken Trabzon’dan kopuzcu Zeynî ile gûyende Ali Sultan gibi musikişinasları beraberinde getirdiği görülmektedir.²⁸⁹

²⁸⁵ İhsan Fazlıoğlu, “Şehir Tarihi Çalışmalarında Yazma Eserlerden Nasıl İstifade Edilebilir?”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, III/6, İstanbul 2005, s. 520; Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, s. 61-63.

²⁸⁶ Ömer Gökhan Yağcı, *Yavuz Sultan Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, s. 73.

²⁸⁷ Vural Genç, “*Acem’den Rum’a*”: *İdris-i Bidlîsî’nin Hayatı, Tarihçiliği ve Heş Behişt’in II. Bayezid Kısmı (1481-1512)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014, s. 201, 245.

²⁸⁸ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 285; İlhan Gök, *Atatürk Kütaphığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri*, s. 805.

²⁸⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı”, *Belle-ten*, XLI/161, Ankara 1977, s. 84, 85.

C. Şehzâde Selim'in Saltanat Mücadelesi

Şehzâde Selim, Trabzon sancak beyi iken babasının hastalığı ve yaşlılığından dolayı hükümdar olarak gücünün giderek azaldığını ve devlet işlerini bütünüyle vezirlere bıraktığını görüyordu.²⁹⁰ O, devletin vezirlerin elinde iyi idare edilmediğini ve Safevî tehlikesinin yeterince farkına varılmadığını düşünüyordu. Devlet ileri gelenlerinin büyük bir kısmının tahtın en güçlü adayı olarak en büyük kardeşi Şehzâde Ahmed'i gördüğünü biliyordu.

Nitekim oğlu Şehzâde Süleyman'ın bir sancağa atanması zamanı geldiğinde bu olumsuz tavrı açıkça görmüştü. Şehzâde Süleyman'a Sultanönü (Eskişehir) sancağının veya buranın babasına uzaklığı sebebiyle daha yakın bir yer talep edilirse Giresun-Kürtün ve Şiran'ın bir sancak hâline getirilerek verilebileceği bildiriliyordu. Ancak Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim bu duruma şiddetli bir şekilde itiraz etti. Babası Sultan II. Bayezid'e bir mektup yazarak oğlu Şehzâde Süleyman için teklif edilen Sultanönü sancağının uzak olduğunu, bir sancak hâline getirilmesi düşünülen Giresun-Kürtün ve Şiran bölgesinin de verimsiz ve dağlık yerler olması hasebiyle gelirsiz olduğunu belirterek²⁹¹ bunların yerine Trabzon'a yakın olan Şebinkarahisar veya Kefe'ye atanmasını talep etti.²⁹²

a. Şehzâde Süleyman'ın Kefe Sancak Beyliğine Tayini

Şehzâde Süleyman'a önce Şebinkarahisar, sonra da Bolu sancağı tevcih edildi. Her ikisine de; Amasya sancak beyi olan ve tahtın varisi olarak görülen, dolayısıyla saltanat üzerinde etkisi bulunan Şehzâde Ahmed bu tekliflerden haberdar olup karşı çıktı.²⁹³ Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim, oğlu

²⁹⁰ İbn Kemal, *Tevârih-i Âl-i Osman, VIII*. Defter, (Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*), s. 39.

²⁹¹ BOA, *TSMA*, nr. E 752/18; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid*, 27 nolu belge (260-261. sayfalar arasında).

²⁹² Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 46-47; Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II/33, Kayseri 2012, s. 65.

²⁹³ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 77; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 47.

için talep ettiği Şebinkarahisar sancağı ile ilgili teklifinin reddedilmesi üzerine, adı geçen sancağı ele geçirmek için harekete geçince buranın sancak beyi kaçıp durumu Sultan II. Bayezid'e bildirdi. Bu sırada Şehzâde Ahmed ile Şehzâde Selim'in bir yaylak yüzünden araları iyice açıldı.²⁹⁴ Şehzâde Selim, eğer Şehzâde Ahmed tahta geçerse hayatta kalma ihtimalinin olmadığını ve saltanat makamını elde etme dışında bir çıkış yolunun bulunmadığını anladi.²⁹⁵

Nitekim büyük kardeşi Amasya sancak beyi Şehzâde Ahmed'in vezirlerle yaptığı iş birliği ve babası Sultan II. Bayezid'in de Şehzâde Ahmed'i kırmama noktasında gösterdiği hassasiyet, Şehzâde Süleyman'ın bir sancağa atanması konusunu müşkil bir hâle getirdi. Yapılan çeşitli pazarlıklar sonucunda nihayet 5 Ağustos 1509 (18 Rebiü'l-ahir 915) tarihinde Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim'in oğlu Şehzâde Süleyman vefât eden amcası Şehzâde Mehmed'in yerine Kefe sancağına, Şehzâde Ahmed'in oğlu Şehzâde Murad da Bolu sancağına atandı. Bu atamalarla ilgili *În'âmât Defteri'nde* yer alan kayıt şöyledir:

“Tevcîh-i mezkûrîn, fi 18 Rebi’u’l-âhir sene 915:

Murad Çelebi b. Sultân Ahmed tâle bekahu ki mîr-livâ-i Bolu şud: ser-alem 'an nukra-i matlâ 1, tâfte-i çifte be-zirâ'-i Burusa 20 z(irâ').

Süleyman Çelebi b. Selim Beg tâle bekahu ki mîr-livâ-i Kefe şud: ser-alem 'an nukra 1, tâfte-i çifte be-zirâ'-i Burusa 20 z(irâ').”²⁹⁶

Amasya sancak beyi Şehzâde Ahmed'in, Şehzâde Süleyman'ın sancak beyliğine tayini sırasında takındığı olumsuz tavır, Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim'i harekete geçirdi. Şehzâde Selim, 1510 yılında babası Sultan II. Bayezid'e yazdığı mektupta, görev yaptığı Trabzon “vilâyet”inin hiç bir mahsul vermediğini, her şeyin dışardan temin edildiğini, bu yüzden kendisinin zaruret içinde olduğunu, serhatte olmakla da devamlı mücadele içinde bulunduğunu; ancak diğer şehzâdelerin bolluk içinde yaşamalarına rağmen durumlarından memnun olmadıklarını belirtmektedir. Ayrıca bir hastalık

²⁹⁴ Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, I/II, s. 932-933; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 47.

²⁹⁵ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 47.

²⁹⁶ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 339; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 48; İlhan Gök, *Atatürk Kütaphı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri* s. 971.

vukuunda Sürmene, Rize ve Giresun taraflarında istirahat edebilecek bir yer bile bulunmadığını, bu sebeplerden dolayı Trabzon'da durmasına imkan kalmadığını yazmaktadır.²⁹⁷ Rumeli'de bir sancağa tayin edilmeyi istese de bu isteğin kabul edilmediği anlaşılmaktadır.²⁹⁸

b. Şehzâde Selim Kefe'de

Trabzon sancak beyi Şehzâde Selim, oğlu Şehzâde Süleyman'a 5 Ağustos 1509'da Kefe sancak beyliği verilince, artık iktidarı ele geçirmek için harekete geçme zamanının geldiğine kanaat getirdi. Ağustos–Eylül 1509'daki İstanbul depremi büyük hasara yol açtığından Sultan II. Bayezid Edirne'ye gitmek zorunda kaldı. Bu sırada II. Bayezid'in hastalığının artarak kendisinden ümit kesildiği şayiaları yayıldığı ve Şehzâde Ahmed'in tahta geçmek üzere harekete geçtiği haberleri Şehzâde Korkut ve Selim'e ulaştı. Nitekim Şehzâde Ahmed gerekli hazırlıklar için Ankara'da idi. Bunun üzerine Şehzâde Korkut Manisa'ya gitti. Şehzâde Selim ise, diğer şehzâdeler gibi babasından izin almadan oğlunu görmek veya götürmek bahanesiyle²⁹⁹ 30 Eylül 1510 tarihinde 56 küçük gemiyle Trabzon'dan ayrılıp Kefe'ye doğru hareket etti ve 10 Ekim günü Kefe'ye ulaştı.³⁰⁰

Şehzâde Selim'in Kefe'ye gidişi devlet erkânı tarafından hiç hoş karşılanmadı ve onları büyük bir telaşa düşürdü. Selim, Kefe'ye gelir gelmez Kırım hanı ve Rumeli yakasındaki beylerle irtibat kurdu ve ciddi bir taraftar

²⁹⁷ BOA, TSMA, nr. E 745/21; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 75-76; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid*, s. 268; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 46.

²⁹⁸ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 76, 77; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid*, s. 268.

²⁹⁹ TSMK, E.H. nr. 1416, 23b (*Vakayî-i Sultan Bayezid ve Selim Han*). Bu eserin iç kapak kısmında Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi'nin *Târih-i Âl-i Osman (Nevâdirü'l-Vukû')* eserinin Sultan II. Bayezid ve Sultan I.Selim bölümleri olduğu belirtilmektedir. Ancak Solakzâde'nin tarihi konusunda yapılan bir doktora çalışmasında bu nüshadan söz edilmemiştir (Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2015). Yaptığımız incelemede "*Vakayî-i Sultan Bayezid ve Selim Han*" adlı nüshanın 67 varaktan oluştuğu ve Solakzâde'nin *Nevâdirü'l-Vukû'* adlı tarihinin bir bölümü olduğu görülmüştür (bk. Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, s. 362-531).

³⁰⁰ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 48.

buldu. Bundan büyük rahatsızlık duyan Şehzâde Ahmed taraftarları hemen harekete geçerek padişaha Trabzon sancağına geri dönmesi için baskıda bulunmasını ve gerekli emirlerin verilmesini istediler. Selim Kefe’de iken Çerkesler üzerine akınlar yapmak istediğini öğrenen II. Bayezid, derhal eski sancağına dönmesini emreder. Ancak Şehzâde Selim’in bu emirleri görmezlikten gelerek Kefe’de oturmağa devam ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim babasının bu konuyla ilgili kendisine; “*Benimle saltanatta şerik misin..*” diye azarlayıcı emirler gönderdiği belirtilmektedir. Selim’in, bu azarlayıcı emirler üzerine babasına yazdığı mektupta; “... *çün beni gazâdan men' edersiniz, bâri bana Rumeli cânibinde bir sancak verin, murâdınızca olayım ve anınla teselli bulayım...*” dediği kaydedilmektedir³⁰¹ ki Feridun Emecen bu diyalogların doğru olma ihtimalinin bulunmadığını, Çerkez seferlerinden kastın da bugünkü Kiev yakınlarında bulunan Çerkeskırman ve Mankırman kaleleri olduğunu yazmaktadır.³⁰²

Trabzon’a dönmesi için gerekli emir ve fermanlar gönderilmesine rağmen Selim geri dönmedi.³⁰³ Bunun üzerine Padişah II. Bayezid, dönemin tanınmış ulemasından Mevlana Sarıgörez Nureddin Efendi’yi Şehzâde Selim’e gerekli nasihatlerde bulunmak ve eski sancağına dönmesi konusunda ikna etmek için 29 Kasım 1510 (27 Şaban 916) tarihinde Kefe’ye gönderdi.³⁰⁴ Selim, Mevlana Sarıgörez Nureddin’in yanına geleceğinden devlet merkezinden kendisine gönderilen mektupla haberdar olmuştu. Bunun üzerine Sadrazam’a gönderdiği cevabi mektubunda, Sarıgörez Nureddin’in Trabzon’a dönmesi noktasında nasihatte bulunacaksa bunun boşuna bir gayret olduğunu,³⁰⁵ eğer padişah, kendisi hakkında hâlâ iyi niyet besliyorsa isteğinin kabul edilmesi gerektiğini, aksi takdirde mütekaid olarak Kefe’de kalmasına

³⁰¹ TSMK, E.H. nr. 1416 (Solakzâde, *Vakâyi’-i Sultan Bayezid ve Selim Han*), s. 23b; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 271; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 49; Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi’nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, s. 419.

³⁰² Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 50.

³⁰³ TSMK, E.H. nr. 1416 (Solakzâde, *Vakâyi’-i Sultan Bayezid ve Selim Han*), s. 24a; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 80; Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi’nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, s. 419.

³⁰⁴ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 410; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 80; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 271; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 50.

³⁰⁵ BOA, *TSMA*, nr. E 754/100-12; BOA, *TSMA*, nr. E 754/100-13.

izin verilmesini, eğer buna da müsaade edilmiyorsa “*terk-i diyâr*” edeceğini yazmıştı.³⁰⁶

Şehzâde Selim, Mevlana Sarıgörez ile gerçekleşen görüşmede neye mal olursa olsun kesinlikle Trabzon’a dönmeyeceğini söylemiştir. Mevlana Sarıgörez görüşme ile ilgili yazdığı raporda Selim’in âsi olmadığını, Trabzon’a dönmesine de imkân bulunmadığını, eğer ağabeyi Şehzâde Ahmed’in gelirlerine muadil iyi bir sancak verilirse padişahın emirlerine uyarak Anadolu’ya gideceğini bildirdiğini kaydetmektedir. İsteği kabul edilmezse Kefe’de de durmayacağını ve başka bir yere gitmesinin kesin olduğunu, Kırım Hanı Mengli Giray ile birlikte Ruslara ait Çerkeskerman ve Mankerman kalelerini feth ederek bu kalelerde kalmayı düşündüğünü yazmaktadır.³⁰⁷

Bunun üzerine Şehzâde Selim’e Mentеше sancağı teklif edildi. Ancak Selim, buranın Trabzon’dan daha kötü ve gelirinin daha düşük olduğunu gerekçe göstererek bu teklifi kabul etmeyip Silistre sancağını istedi. Bu talep Rumeli’de şehzâdelere sancak verilmesinin kanuna aykırı olduğu gerekçeyle kabul edilmedi. Muhtemelen kendisine yeniden bir elçi gönderilerek Anadolu’da istediği bir sancağa atanabileceği bildirildi. O, asıl maksadının babasının yüzünü görmek ve elini öpüp hayır duasını almak olduğunu, aynı zamanda babasına arzedeceği çok önemli hususlar bulunduğunu, buraya kadar gelmişken geri dönmeyinin mümkün olmadığını yazdı.³⁰⁸

c. Şehzâde Selim Payitahta Yolunda

Şehzâde Selim’in, son elçi ayrıldıktan bir gün sonra, yanında İlalâdi Sultan oğlu Mahmud Bey, Gümlüoğlu İskender Bey, Karlı oğlu İskender Bey, Davud Bey oğlu Mustafa Bey, Eğriboz beyi oğlu Mehmed ve Ali, Kasım Bey oğlu Mustafa Bey ve Moralı Muhammed Bey’den oluşan toplam sekiz beyle

³⁰⁶ BOA, *T SMA*, nr. E 754/100-9; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 80; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 272; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 50.

³⁰⁷ BOA, *T SMA*, nr. E 745/80; BOA, *T SMA*, nr. E 756/47; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 81; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 274; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 51.

³⁰⁸ BOA, *T SMA*, nr. E 754/100-4; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 82; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 274; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 52-53.

birlikte,³⁰⁹ askerlerini 100 küçük gemi ve yedi kayığa bindirerek Kefe'den 10 Mayıs 1511'de ayrılarak harekete geçtiği belirtilmektedir.³¹⁰ Ancak 28 Nisan 1511 (29 Muharrem 917) tarihli olduğu belirtilen bir arşiv kaydında Selim'in Kefe'den Rumeli'ye geçmek üzere gemiye bindiği ve Mansur Bey'in askerleriyle Özi'ye geldiği ifade edilmektedir.³¹¹ Selim'in beraberinde, Trabzon'dan kendisi ile beraber gelen 600 gönüllü, Dobruca yöresi Çepni Türkmenlerinden 1.000'e yakın kişi³¹² ve Kırım Hanı Mengli Giray'ın küçük oğlu Saadet Giray'la gönderdiği 300 kişiden oluşan yaklaşık 2.000 kişi bulunmaktaydı. Akkırman'ın Sarıyer (Sarıyar) mevkiine gelince, Kırım Hanı'nın gönderdiği 1.000 Kazak da kendilerine katıldı.³¹³ Selim, Akkırman'da şehre girmesine izin verilmeyince Kili'ye doğru hareket etti. Kili civarına geldiğinde babasına bir adamını göndererek Silistre sancak beyliğini tekrar talep etti.³¹⁴ Kili'ye geldiğinde burada da şehre alınmayınca yanındaki 3.000 kişiyle Edirne'ye doğru harekete yöneldi. Devlet merkezine gönderilen bir bilgi notunda Şehzâde'nin Tuna nehri kenarında Ada denilen yere geldiği, yanında 5.000 kişinin bulunduğu ve akıncıların da her gün kendisine iltihak etmeye devam ettiği ve maksadının akın olmadığını söylemesine rağmen niyetinin akın olduğu bilgisi verildi.³¹⁵ Selim, yanındaki kuvvetlerle Tuna Nehri'ni geçip Silistre'ye geldi, ancak burada da durmayıp Edirne'ye doğru yola devam etti. Edirne tarafına doğru yürürken iki yayabaşı tarafından getirilen hüküm kendisine ulaştırıldı. Gelen hükümde Silistre sancağı ile ilgili talebinin kanunlara aykırı olduğu için verilemeyeceği, bunun yerine kendisine Kefe sancağının tevcih edildiği, buranın geliri yetmediği takdirde Kili ve Akkırman'ın yıllık vergi gelirinin bir kısmının da gelirine ilave edileceği bildirildi.³¹⁶

³⁰⁹ BOA, *TSMA.d.*, nr. 5374; H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 147.

³¹⁰ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 54.

³¹¹ BOA, *TSMA*, nr. E 699/74; BOA, *TSMA*, nr. E 756/54.

³¹² Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 54.

³¹³ BOA, *TSMA*, nr. E 881/13.

³¹⁴ BOA, *TSMA*, nr. E 745/27.

³¹⁵ BOA, *TSMA*, nr. E 752/44.

³¹⁶ BOA, *TSMA*, nr. E 745/27; BOA, *TSMA*, nr. E 754/100-5; BOA, *TSMA*, nr. E 754/100-6; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 83-84; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 274-275; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 54-55.

Bunun üzerine Şehzâde Selim, veziriazama bir mektup göndererek Kefe sancağı teklifini kabul etmediğini ve Tuna Nehri'nin ötesine geçmeyeceğini kesin bir dille bildirdi.³¹⁷ Merkezde üst düzeyde görevde bulunan Şehzâde Ahmed taraftarları, Selim'in bu tavrını "isyan" olarak değerlendiriyor ve padişahı Selim'le savaşa zorluyorlardı. Bundan haberdar olan Selim, kesinlikle "âsi" olmadığını, oluşturulan bu olumsuz havayı bertaraf etmek için Edirne'ye doğru yürüyüşüne devam edeceğini babasına bildiriyordu.³¹⁸

Şehzâde Selim'e Kefe'de katılan sekiz beyin dışında, Akkirman'dan itibaren Yahya Paşa oğlu Mehmed Bey, Astanaşoğlu Ali Bey, İhtiman oğullarından Kasım Bey ve Mehmed, Şadi Bey oğlu Halil Bey ve dilsiz karındaşı Mehmed Bey, Ömer Bey oğlu İdris Bey, İsfendiyaroğlu Celil Çelebi, Rüstem Bey oğlu Ahmed Çelebi, Yahya Paşa hısmı Rüstem Bey, Güvereli Kasım Bey, Koca Davud Paşa oğlu Haydar Bey, Kızıkanlı Hüseyin Bey, İnalıoğlu Mehmed Bey, İbrahim Bey oğlu Melik Arslan, Alparslanlı Musa Bey, Koca Davud Paşa karındaşı oğlu Mehmed Bey, Minnetoğlu Kazgan Bey, Çengi Hızır Bey oğlu Piri Bey, Daye Hatun oğlu Bali Bey, Turahan Bey oğlu Hızır Bey, Baltaoğlu Piri Bey, İskender Bey oğlu Bali Bey, Üveys Bey oğlu Mehmed Bey, Gümlüoğlu Mustafa Bey, Cerrah voyvoda sipahi, Hekim Yakup oğlu Mahmud, Malkoçoğlu Üveys voyvodadan oluşan toplam yirmi sekiz bey daha katılmıştı.³¹⁹

Şehzâde Selim, beraberindeki 10 bin kişi ile³²⁰ Edirne'ye gelerek Tunca Nehri kenarındaki Çukurçayır mevkiinde konakladı. Bütün vezir ve devlet erkânı telaşa kapılarak Selim'in Edirne'ye gelişini görüşmek üzere acil toplandı ve gerekli tedbirlerin alınması kararlaştırıldı. Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa'ya, padişahın tuğunu bir menzil ileriye dikmesi emredildi. Selim'i karşılamak üzere yola çıkan Hasan Paşa aniden Edirne'ye geri döndü. Bu durum Selim'in kuvvetine delil olduğu dedikodularına neden oldu. Duruma

³¹⁷ BOA, *TSM.A*, nr. E 754/100-5; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 84; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 275; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 55.

³¹⁸ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 84-85; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 275-276; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 55; Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", s. 68.

³¹⁹ BOA, *TSM.A.d*, nr. 5374; H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s.148; a.mlf, "Bir Defterin Anlatıkları: I. Selim Döneminin (1512-1520) İlk Mevacib Defteri", s. 208-209.

³²⁰ TSMK, *E.H.*, nr. 1416 (Solakzâde, *Vakayi-i Sultan Bayezid ve Selim Han*), s. 24a; Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, s. 420.

müdahale eden Sultan II. Bayezid, ertesi sabah tam teçhizatlı 15.000 kişilik askeriyle Selim'in üzerine yürüdü. Selim, bulunduğu yerde ordusuyla sabit kalarak, babasının ordusuna karşı harekete geçmedi. Bunun üzerine padişah, daha fazla ileriye gitmek istemedi ve askerlerine Çukurçayır mevkiinde durmalarını emretti. Bütün bunlar olurken Şehzâde Selim, babasına devamlı haberler göndererek görüşme isteğini defalarca yeniledi. Baba ile oğlunun savaşmasını istemeyen Rumeli beyleri, araya girerek barış sağlanmasını talep ettiler. Ancak bütün girişimlere rağmen, padişah yanındaki vezirlerin olumsuz telkinleriyle Selim'i huzuruna kabul etmedi. Selim bunun üzerine Mevlana Sarıgörez Nureddin'in devreye girmesini istedi. Mevlana Sarıgörez'le görüşmesine izin verilen Selim, "*Şayet padişahla görüşebilseydim maksadım elini öpmektir. Ancak araya engeller girdi ve bu nasib olmadı. Elden ne gelir emir kendilerininindir.*" diyerek isteğinin Rumeli'de bir sancağın verilmesi olduğunu tekrar beyan etti. Bu görüşmeden sonra Selim'e Semendire sancağı tevcih edildi. Selim'in Semendire sancağı tevcihatına itiraz etmemesi³²¹ padişahı sevindirdi. Bunun üzerine II. Bayezid, Semendire'ye ek olarak Vidin ve Alacahisar sancaklarını da ona verdiğini bildirdi. Macarlar üzerine akınlar yapmasına izin verdiği gibi yaşadığı sürece tahtını herhangi bir şehzâdeye terk etmeyeceğini bildiren bir ahitname de gönderdi.³²² Ayrıca Selim'e çeşitli hediyeler gönderdiği de anlaşılmaktadır.³²³ Nitekim 17 Haziran 1511 (20 Rebiü'l-evvel 917) tarihli bir in'âm kaydında 1.500.000 nakit, çok sayıda çeşitli kumaş, at, deve ve çeşitli silahların ser-ulüfeciyan Ahmed Bey vasıtasıyla Selim'e gönderildiği görülmektedir.³²⁴

d. Padişah II. Bayezid'in Oğlu Selim'le Savaşı

Şehzâde Selim'e Semendire sancağının verilmesi ve Şehzâde Ahmed'in ve diğer kardeşlerinin II. Bayezid'in sağlığında tahta geçirilmeyeceğine yönelik verilen ahitnamenin, onu Edirne'den uzaklaştırmaya ve Şahkulu ayaklanmasını bastırmak için görevlendirilen vezir-i âzam Hadim Ali Paşa ile

³²¹ BOA, *TSMA*, nr. E 755/79.

³²² Şükrî-i Bitlisi, *Selim-nâme*, s. 87; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 240; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 86; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezid*, s. 275-279; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 55-56; Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", s. 68-72.

³²³ Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, s. 147.

³²⁴ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 445; İlhan Gök, *Atatürk Kütaphığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1288.

Şehzâde Ahmed'in birlikte İstanbul'a dönüncüye kadar oyalamaya yönelik diğer vezirlerin ortaya koyduğu bir taktik olduğu ifade edilmektedir.³²⁵ Bu durumdan haberdar olan ve babasının Edirne'den İstanbul'a dönüşünden şüphelenen Şehzâde Selim, Semendire'ye gitme konusunda acele etmedi. Eski Zağra'ya geldiğinde Rumeli beylerini ve askerlerini Macaristan'a sefer yapmak gerekçesiyle yanına çağırdı. Burada yapılan toplantılarda, Anadolu'dan gelen haberlerin iyi olmaması nedeniyle taraftarları, Selim'in daha fazla ileri gitmemesini tavsiye ettiler. Nitekim Şahkulu Baba Tekeli ve taraftarları, Antalya'dan Manisa'ya çekilen Şehzâde Korkut'u sıkıştırıp Bursa dolaylarına kadar gelmişlerdi. Şahkulu üzerine sevk edilen Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'nın ordusuna ani baskın yapılarak onun ve çok sayıda askerinin 22 Nisan 1511'de şehit edilip bir çok kasaba ve köyün yağmalandığı haberi alındı. Hatta Karaman beylerbeyi Haydar Paşa ve ardından Amasya sancak beyi Şehzâde Ahmed ile birlikte bu isyanı bastırmakla görevlendirilen Vezir-i âzam Hadım Ali Paşa'nın 2 Temmuz 1511'de bozguna uğratarak öldürülmesi, buna karşılık Şehzâde Ahmed'in bir şey yapmayarak İstanbul'a gelmek için uğraşması, onu yeniçerilerin gözünden düşürdü.³²⁶

Şehzâde Selim, babasının Şehzâde Ahmed'i tahta çıkaracağını duyması üzerine ona bir mektup yazarak şunları ifade etmektedir: "... *Devletlü Hüdavendigâr hazretleri Rumeli livalarından Semendire livası bendenize sadaka olunup akın etmekçün icâzet buyuruldukda, ba'zı akıncılardan kimesneler cem' etmek sadedinde iken ba'zı subaşılar ve sipahiler cem' olunup Zara Eskisi'nde sâkin olup tedarikte iken nâgâh Anadolu tarafından Kızılbaş üzerine Ali Paşa ile gönderilen asker münhezim olup ve Ali Paşa dahi alındığı haberi muhakkak alundukda devletlü Hüdavendigâr yümn ü ikbâlle İstanbul'a müteveccih oldu, şol kasdla ki emrem Sultan Ahmed'i getirdüb memleketi ona ismarlayub kendüiler feragat edeler deydü, istima' olundu. Öyle olsa biz dahi devletlü Hüdavendigârdan ümidvar idük ki orduy-ı hümayununa yakın olmakla ol himmet ki emrem kasdına idi bize olaydı, ol ümmid ile varıldıkda iki asker birbirine karib oldukda ittifak âdem birbirine ulaşub emr-i Rabbânî ne ise öyle vâkî' oldu. Min ba'd devletlü Hüdavendigârın emr-i şerifi bu bendesi hususunda ne vech üzere câri olur ise ana muntazır olunur. Bâkî ferman devletlü padişahındır.*"³²⁷

³²⁵ Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", s. 72.

³²⁶ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 59-60.

³²⁷ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 90 dpn. 57; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 280-281; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 56-57.

Sultan II. Bayezid, Vezir-i âzam Hadım Ali Paşa'nın öldürülmesi ve o sırada Karaman valisi olan oğlu Şehinşah'ın vefatını da haber alınca çok üzgün olarak Edirne'den İstanbul'a hareket edip saltanattan kesin olarak çekilmeye karar verdi. Devletin ileri gelenlerini çağırıp görüşlerini aldı ve çoğunluk Ahmed'in hükümdar olmasını istedi. Padişah, Rumeli beylerini de davet ederek onlardan Şehzâde Ahmed'in hükümdarlığına itiraz etmeyeceklerine dair söz aldıktan sonra İstanbul'a doğru hareket etti. Şehzâde Selim bütün bu olan bitenleri haber alınca kendisine verilen ahidnâmenin bir hükmünün kalmadığını anladı.³²⁸ Bunun üzerine Selim, yaklaşık 20.000 kişilik bir kuvvetle Edirne'ye geldi, şehrin kontrolünü kendi adamlarına bırakarak kendisi ordusuyla birlikte babasının peşine düşerek Çorlu'ya geldi. Babasıyla Çorlu yakınlarındaki Uğraş denilen mevkide karşılaştı. Selim, babasıyla çatışmaya girme niyetinde olmayıp, taht mücadelesinde kendisinin de var olduğunu göstermek istiyordu.³²⁹ Babasına Şarabdar Mustafa Çelebi'yi göndererek aralarındaki anlaşmanın neden bozulduğunu sordu. Şarabdar Mustafa Çelebi'nin Sultan II. Bayezid ile görüşmesinin 1 Ağustos 1511 (6 Cemaziye'l-evvel 917) tarihinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.³³⁰ Bu sırada Şehzâde Ahmed taraftarları padişahı, Selim'in bütün kuvvetlerini toplamadan üzerine gitmenin doğru olacağı, aksi hâlde saltanatın elden gideceği konusunda uyardılar. II. Bayezid bunun üzerine zor kullanılarak oğlunun uzaklaştırılmasını emretti. Buna karşılık Şehzâde Selim ise askerlerine kılıç bile kaldırmamalarını tembihledi. Padişahın yaklaşık 40.000 kişilik düzenli ordusu Selim'in kuvvetlerine saldırdı. Topların da kullanıldığı şiddetli savaş sonunda Şehzâde Selim'in kuvvetleri dağıldı. Çembere alınan Selim çok sıkıntılı anlar geçirdi. Sonunda "Karabulut" adlı atının sayesinde çemberi yararak kaçabildi. Kendisini takip edenlerden yakın adamı Ferhad Paşa'nın karşı koymasısızda sayesinde kurtulabildi.³³¹

Nitekim Kara Hüseyin Ağa adında biri Yavuz Sultan Selim'in saltanatı sırasında bir görev talebi için yazdığı mektupta, katıldığı Uğraş Savaşı sıra-

³²⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 241-242.

³²⁹ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 57.

³³⁰ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 354; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 1308.

³³¹ Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 281-282; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 58.

sında Şehzâde Selim'in durumu ile ilgili ilginç bilgiler vermektedir. Mektubunda yer alan ifadelerle göre bu şahıs, Selim geri çekilirken ona at getirilmesi için uğraştığını, hatta Ferhad Bey'in Selim'in yanından ayrılmaması telkininde bulunduğunu, sağ kanatta bulunan hazinedarbaşını kaçariken engellediğini ve bu önemli hizmetleri yaparken atından düşürülerek esir alındığını, hatta esir alındığı sırada Çakıroğulları'ndan olan birine yanlış yol tarif ederek şehzâdenin üzerine gitmesini engellediğini kaydetmektedir.³³² Bu bilgiler, Şehzâde Selim'in çok büyük tehlike geçirdiğini göstermektedir.³³³

Nitekim II. Bayezid'in maiyetinde olan ve savaş sırasında padişahın yanında bulunan Menavino, Şehzâde Selim'in bu savaş sırasında 8.000 adamını kaybederken II. Bayezid'in 700 kişi kadar kayıp verdiğini kaydetmektedir.³³⁴

Selim'in Vize'ye, oradan Aydos'a ve sonra da Ahyolu'na geldiği ve etrafında 3.000 kişinin bulunduğu, burada bekleyen gemilere binerek 3 Ağustos 1511 (8 Cemaziye'l-evvel 917) tarihinde Kefe'ye gittiği,³³⁵ adamlarından bir kısmının öldürüldüğü ve bir kısmının da hapsedildiği kayıtlardan ortaya çıkmaktadır. Nitekim Yavuz Sultan Selim tahta geçtikten sonra, kendisinden görev talebi için yazılan bir çok mektup bulunmaktadır. Bu mektupların bir bölümü Uğraş Savaşına katılanların mektuplarından oluşmaktadır. Mesela Edirneli Zinnun mektubunda "*Sultanım devletle Yanbolu'ya*" geldiğinde ona katılıp, yapılan savaşta yaralandığını belirtmektedir.³³⁶ Bir başkası, Selim, Trabzon'dan Kefe'ye geçtiği zaman dirliğini bırakıp onunla geldiğini, Uğraş'da Süca' adlı arkadaşıyla birlikte esir alınıp üç ay tutsak kaldıktan sonra kurtulduklarını ve Kefe'ye gittiklerini; ancak beş arkadaş olmalarına rağmen üçüne dirlik verildiğini yazmaktadır.³³⁷ İskender oğlu Muharrem ise

³³² Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 88 dpn. 51; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 58.

³³³ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 58.

³³⁴ Savaşın gelişimi ve bazı ayrıntıları ile ilgili bk. Giovan Antonio Menavino, *Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme*, trc. Harun Mutluay, İstanbul 2011, s. 126-128.

³³⁵ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 59; Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", s. 73.

³³⁶ BOA, *TSMA*, nr. E 969/20-10.

³³⁷ BOA, *TSMA*, nr. E 967/28-1.

mektubunda Uğraş'ta yaralandıklarını, şimdi bir habbeye malik olmadıklarını bildirmektedir.³³⁸ Niğbolulu Mustafa, mektubunda Selim'in ordusuna Edirne'de katıldığını, sonra Trabzon sipahisi İskender ile Niğbolu haracına gittiklerini, İstanbul'a doğru harekete geçildiğini duyunca geri dönüp şehzâdeye katıldıklarını, Sultan gemiyle Kefe'ye gidince, kendilerini tutsak etmek istedilerse de esaretten güçlüğüle kurtulduklarını ve okla yaralandığını, sonra da Sultan tahta geçmek için gelirken ona Tulca'da yetiştiklerini kaydetmektedir.³³⁹ Edirneli Yusuf, Sultan Selim Tuna'yı geçip Baba'ya geldiklerinde kardeşi ile birlikte ona katıldıklarını, Uğraş'ta kardeşinin şehit olduğunu ve kendisinin de yaralandığını belirtmektedir.³⁴⁰ Bir başkası da "*cenk gününde tutulub devlet eşğine varmağa mecâl*" bulamadığını yazmaktadır.³⁴¹ Yakalı Kasım adlı şahıs da şehzâdeliği zamanında, Uğraş'ta Selim'in yanında çarpışıp yaralandığını, tımarının kifayetsizliğinden dolayı padişahın ih-sanda bulunmasını istemektedir.³⁴² Yine Trabzon'da Gürcistan Seferi'ne ve diğer seferlere katılan ve Şehzâde ile birlikte Kefe'ye giden ve padişah olun-caya kadar yanında olduğunu bildiren ve kendini Aklaboloğlu (?) diye tanı-tan şahıs sultandan himmet dilemektedir.³⁴³

Selim'in kaçması üzerine Rumeli beylerinden Bali Bey ve Mehmed Bey'e gönderilen hükümlerde şehzâdenin yanındakilerin af edildiğinin bildirildiği ve Bâli Bey'in şehzâde ile gemiye girenlerin bir çoğunu ikna ederek geri çevirdiği anlaşılmaktadır.³⁴⁴

1 Ağustos 1511 (6 Cemaziye'l-evvel 917) tarihli "*der-ceng-i Selim Beg*" kaydından ve Şehzâde Selim'in şarabdarbaşısı Mustafa Çelebi'nin II. Bayezid'le bu tarihte görüşüp kendisine hediyeler vermesinden savaştan bu tarihte

³³⁸ BOA, TSMA, nr. E 969/20-13.

³³⁹ BOA, TSMA, nr. E 969/27-6.

³⁴⁰ BOA, TSMA, nr. E 967/27-15.

³⁴¹ BOA, TSMA, nr. E 969/20-3.

³⁴² BOA, TSMA, nr. E 748/2.

³⁴³ BOA, TSMA, nr. E 969/20-8.

³⁴⁴ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 88.

veya ondan bir kaç gün önce vuku bulduğu anlaşılmaktadır.³⁴⁵ Şehzâde Selim’le yapılan savaşta II. Bayezid, yararlığı görülenlerden Mehmed Güzelce oğluna, 5 nefer piyadeye, dergâh-ı âli çavuşlarından Lütfi Çavuş’a, yeniçerilerden İskender ve Mehmed’e, Nusret oğlu Ulaş’a ve “*Tarihçe-i İnhizâm-ı Selim Beg*” adıyla bir eser yazan şair Abayî’e çeşitli hediyeler verdiği görülmektedir.³⁴⁶

Buna mukabil Şehzâde Selim Edirne’ye gelirken Kefe’de kendisine katılan 8 ve Akkirman’da katılan 28 beyle birlikte toplam 36 beyin, Uğraş Savaşı’na Selim Bey’in yanında katıldığı, Selim ile Kefe’ye gidenlerin dirliklerinin ellerinden alındığı görülmektedir. Selim, tahta çıkınca dirlikleri ellerinden alınan bu beylerin dirliklerini geri vererek zam yaptığı anlaşılmaktadır.³⁴⁷ Rumeli beylerinden Bali Bey tarafından kandırılarak Selim ile Kefe’ye gitmediği belirtilen İhtimanoğlu Kasım Bey ve Baltaoğlu Piri Bey’in³⁴⁸ de dirlik gelirlerinin artırılması³⁴⁹ dikkat çekmektedir.

Şehzâde Selim’e Rumeli’de sancak verilmesi kardeşleri Ahmed ve Korkut’un tepkisine yol açmıştı. Bu tepki üzerine Sultan II. Bayezid yayabaşlarını toplayarak onlarla bir görüşme yaptı. Görüşmede Selim’in sancağının İstanbul civarına kadar uzandığından gelip gitmede zorluk çıkacağını ileri sürerek Selim’in Kefe’de oturup sancağını adamları vasıtasıyla idare etmesine itirazları olup olmadığını sordu. Onlar da bir itirazlarının olmadığını

³⁴⁵ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 454; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri*, s. 1308. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Çorlu savaşın 8 Cemaziye’l-evvel 917 (3 Ağustos 1511)’de (bk. *Osmanlı Tarihi*, II, s. 242), Fikret Yılmaz da 28 Temmuz 1911 tarihinde gerçekleştiğini belirtmektedir (bk. “Selim’i Yazmak”, s. 343). Yavuz Ercan da savaşın 3 Ağustos 1511 tarihinde yapıldığını kaydetmektedir (bk. “Yavuz Sultan Dönemi”, s. 424).

³⁴⁶ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 454, 460, 467, 473, 476; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim (2018)*, s. 58.

³⁴⁷ BOA, *TSM.A.d.* nr. 5374. H. Erdem Çıpa, bu defteri bir masraf defter olarak değerlendirmekle (bk. *Yavuz’un Kavgası*, s. 146, 149; a.mlf, “Bir Defterin Anlattıkları: I. Selim Döneminin (1512-1520) İlk Mevacib Defteri”, s. 208) beraber, bunun bir masraf defteri değil, isimleri yazılan beylere daha önce verilen ve şimdi verilecek olan dirliklerin toplamalarının kaydedildiği defter olduğu açıktır (Bu konudaki değerlendirmelerle ilgili bk. Fikret Yılmaz, “Selim’i Yazmak”, s. 349-351).

³⁴⁸ Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 88-89 dpn. 54.

³⁴⁹ BOA, *TSM.A.d.* nr. 5374.

söyleyince, Selim’e Kefe’de oturmasına dair ferman gönderildiği anlaşılmaktadır.³⁵⁰ Selim de Kefe’de oturarak gelişmeleri takip etti.

Şehzâde Selim’e, Semendire sancağının tevcih edildiği,³⁵¹ 17 Haziran 1511 tarihinde kendisine nakit paranın yanında çeşitli hediyelerin gönderilmesinden anlaşılma ile beraber,³⁵² bununla ilgili yapılan tevcihatı gösteren kesin ve açıklayıcı bir belgeye henüz ulaşamamıştır. Nitekim 25 Ağustos 1511, 1 Eylül 1511, 9 Aralık 1511 ve 13 Ocak 1512 tarihli dört ayrı in’âm kaydında Semendire sancak beyi olarak Ahmed Bey’in adı geçmektedir.³⁵³ Bu durum, Uğraş (Çorlu) Savaşı’ndan sonra, Selim’in Kefe’ye gitmesi ve burada oturmasının emredilmesinden dolayı muhtemelen Semendire sancağını lalası Ahmed Bey ya da başka bir adamı olan Ahmed Bey vasıtasıyla idare etmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Şehzâde Selim’e Kefe’de oturması emri gönderildiğinde, sancağını da “*yarar bir adamı*” vasıtasıyla idare etmesi istendiği görülmektedir.³⁵⁴

Şehzâde Selim’den boşalan Trabzon sancağına ise Süleyman Bey adında birinin atandığı 7 Eylül 1511 (13 Cemaziye’l-âhir 917) ve 28 Aralık 1511 (7 Şevval 917) tarihli in’âm kayıtlarından ortaya çıkmaktadır.³⁵⁵ Süleyman Bey’in sancak beyliği görevinin fazla sürmediği, 27 Mart 1512 (9 Muharem 918) tarihli bir kayıtta Trabzon sancak beyliği görevinin Sinan Bey’in uhdesinde olmasından anlaşılmaktadır.³⁵⁶

³⁵⁰ BOA, *T SMA*, nr. E 854/77; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 89.

³⁵¹ Sükrî-i Bitlisi, *Selim-nâme*, s. 87; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, s. 240; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 86; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 275-279; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 55-56; Faruk Söylemez, “Yavuz Sultan Selim’in Taht Mücadelesi”, s. 68-72.

³⁵² İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 445; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri*, s. 1288; Hamdi Savaş, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, s. 147.

³⁵³ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 455, 463, 484, 492; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri*, s. 1310, 1327, 1376, 1397.

³⁵⁴ BOA, *T SMA*, nr. E 854/77; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 89-80 dnp. 56; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim (2018)*, s. 63.

³⁵⁵ İBAK. MC, *İD*, nr. 0.71, s. 464, 487; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn’âmât Defteri*, s. 62, 1329, 1382.

³⁵⁶ BOA, *MAD*, nr. 17893, s. 125.

e. Şehzâde Selim'in İstanbul'a Davet Edilişi ve Tahta Çıkışı

Şehzâde Ahmed, Yenişehir'de iken; Selim'in ordusu dağıtılarak Kefe'ye kaçması üzerine, İstanbul'a gelmede ısrar etti.³⁵⁷ II. Bayezid'in de yapılan baskılara dayanamayarak onu İstanbul'a davet ettiği belirtilmektedir.³⁵⁸ Şehzâde Ahmed'i tahta geçirmek üzere taraftarları İstanbul'da gerekli hazırlıklara başladı. Yapılan divan toplantısında Şehzâde Ahmed'in babasının elini öpmek bahanesiyle huzura alınması, Rumeli beyleri de "*sefer-i hümayun vardır*" diye içeri alınarak onların itaatleri sağlanması ve sonra da şehzâdeye başkomutanlık görevi verilerek Selim'in üzerine gönderilmesinin planlandığı anlaşılmaktadır.³⁵⁹

Gerekli hazırlık ve planlar yapıldıktan sonra, o sırada Gebze'ye kadar gelen Şehzâde Ahmed'e, Defterdar Kasım Çelebi gönderilerek İstanbul'a davet edildi. Bunun üzerine şehzâde 21 Eylül 1511 (27 Cemaziye'l-âhir 917) tarihinde Üsküdar'a geldi ve burada beklemeye başladı. Şehzâde Ahmed, daha önce lalası Yularkıstı Sinan Bey'i, padişahlık meselesini görüşmek ve bu konuda çeşitli kesimlerin nabzını yoklamak üzere İstanbul'a göndermişti. Lalanın İstanbul'a gelişi yeniçeriler tarafından hoş karşılanmamıştı. Yine Şehzâde Ahmed taraftarlığı ile ün yapmış olan İkinci Vezir Mustafa Paşa, Kadıasker Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa ve Nişancı Tacizâde Cafer Çelebi, şehzâdenin tahta geçmesi ile ilgili yaptıkları bir toplantıda yeniçerilerin aleyhinde konuşmaları ve bu konuşmalardan yeniçerilerin haberdar olmaları üzerine yeniçeriler harekete geçti. Bunların kapılarına tehdit edici kağıtlar astılar. Ancak bu tehditlere yöneticiler aldırış etmedi ve şehzâdeyi karşılamak için gemiler ve saltanat kayıkları hazırlamaya devam ettiler. Şehzâde Ahmed'in Üsküdar'a geldiği günün gecesinde yeniçeriler toplanarak durumu değerlendirdiler.³⁶⁰

³⁵⁷ BOA, *TSMA*, nr. E 756/105.

³⁵⁸ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 60-61.

³⁵⁹ TSMK, *E.H.*, nr. 1416 (Solakzâde, *Vakayi'-i Sultan Bayezid ve Selim Han*), s. 24a; Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", s. 78.

³⁶⁰ BOA, *TSMA*, nr. E 578/36; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VII/10, İstanbul 1954, s. 117-120; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 289-291; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 61; Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", s. 79.

Bu toplantıda Şahkulu üzerine yapılan sefere katılmış olan yeniçeriler de bulunuyordu. Yeniçeriler; “Şeytankulu uğraşında Sultan Ahmed, Ali Paşa’ya imdâda cür’et idemeyüb havfından eyâletine çekilüb gide ve ırz-ı saltanatı kayırmak kaydında olmayüb terk-i nâmus ide, bâ-husûs ol tâife-i ehl-i fesâd kendü sancâğına karîb bulunmuş iken, atabe-i ‘aliyyeden yanına sipâh-i ferâvân ta’yîn olunmuş iken min ba’d andan bir merdâne hareket sâdır ve dilîrâne cünbüş zâhir olmaya. Bu makule ten-perver olân makâm-ı hilâfete neden istihkak bulur ve padişâhlığa ne hüner isbâtı ile lâyıık olûr. Serîr-i saltanata sezâ-vâr Sultan Selim-i nâmdârdır, biz andan gayrisini kabûl itmezüz ve anın itâatı râhından özge râha gidmezüz.” diyerek silahlanıp ayaklandılar.³⁶¹ “Allah Allah, Sultan Selim’in devletine ve düşmanlarının körlüğüne” diye gülbank çekerek yaklaşık 5.000 yeniçeri harekete geçip dört kola ayrıldılar. Nişancı Tacizâde Cafer Çelebi, ikinci vezir Mustafa Paşa, Rumeli beylerbeyisi Hasan Paşa ve Kadıasker Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi’nin evlerini yağmaladılar; fakat onları ele geçiremediler. Ağaları vasıtasıyla Sultan II. Bayezid’e bir mektup gönderip bu dört kişiyle beraber Ahi Çelebi ve Mirim Çelebi’nin de İstanbul’dan çıkarılmalarını istediler. Şehzâde Ahmed’in ise nereden geldiyse oraya gitmesini, eğer gitmezse asil “fesâd”ın o zaman ortaya çıkacağını duyurdular.³⁶²

Bu tehdit üzerine Padişah, Mustafa Paşa hariç, diğerlerinin görevden uzaklaştırılmasını kabul etmek zorunda kaldı.³⁶³ Şehzâde Ahmed’in lalası Yularkıstı Sinan Paşa, canını zor kurtararak Üsküdar’a ulaştı. Lalasından durumu öğrenen Şehzâde Ahmed, Üsküdar’ı hemen terk ederek Gebze’ye, iki gün sonra da Konya’ya doğru hareket etti. Babasına çağnigirbaşısını göndererek, kardeşi Şehinşah’ın ölümü ile onun oğlu Şehzâde Mehmed’e verilen Karaman sancağının kendisine verilmesini, aksi takdirde oraya saldıracağını bildirdi. Ancak Sultan II. Bayezid bu talebe şiddetle karşı çıkarak kendi sancağı olan Amasya’ya dönmesini emretti. Şehzâde Mehmed’e de eğer kendi

³⁶¹ TKSK, E.H. nr. 1416 (Solakzâde, *Vakayi’-i Sultan Bayezid ve Selim Han*), s. 29a-29b; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s.290 dpn. 188; Faruk Söylemez, “Yavuz Sultan Selim’in Taht Mücadelesi”, s. 79 dpn. 63; Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi’nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, s. 434.

³⁶² BOA, TSMA, nr. E 578/36; Çağatay Uluçay, “Selim Nasıl Padişah Oldu?”, *Tarih Dergisi*, VII/10, s. 120; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 291-292; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 61-62.

³⁶³ BOA, TSMA, nr. E 754/104.

sancağına saldırırsa mukavemet etmesini ve kendisini himaye edeceğini bildirdi. Padişah'ın emrine rağmen Şehzâde Ahmed, Konya'yı işgal etti, Şehzâde Mehmed'in başını kesip II. Bayezid'e gönderdi ve müstakil hükümdar gibi hareket etmeye başladı. Bu sırada Şah İsmail'in adam toplamak için görevlendirdiği Nur Ali Halife'nin Şebinkarahisar ve Niksar taraflarına gelmesi ve topladığı adamlarla Amasya'ya saldırması, Şehzâde Ahmed'in padişahın gözünden tamamen düşmesine neden oldu.³⁶⁴

Bütün bu gelişmeler ve yenicilerin de tazyiki sonucunda Sultan II. Bayezid, oğlu Şehzâde Selim'e 27 Mart 1512 (9 Muharrem 918)'de bir hüküm göndererek onu ordunun başına serdar tayin ettiğini bildirdi.³⁶⁵ Bunu haber alan Şehzâde Korkut, divan ve haremdeki Şehzâde Ahmed taraftarlarının teşvik ve tahrikinin de etkisi ile tahta geçme ümidi ile 30 Mart'ta İstanbul'a geldi. Yenicilerle yaptığı görüşmelerde tahta geçme konusunda kendisinin değil de kardeşi Şehzâde Selim'in desteklendiğini gördü. Padişah, 1512 yılı Nisan ayı başlarında (evâsıt-ı Muharrem 918) Kefe'de bulunan oğlu Şehzâde Selim'e ikinci defa bir hüküm daha göndererek İstanbul'a gelmesini, ordunun başına geçerek Şehzâde Ahmed'in üzerine yürümesini emrettiği görülmektedir.³⁶⁶

Şehzâde Selim, babasından gelen emri alır almaz Kefe'den hareket ederek Akkirman ve Kili yoluyla Silistre sancağına tabi Prevadi kazasına geldi. Burada bir müddet kaldıktan sonra payitahttan gelen davet mektubu üzerine İstanbul'a doğru hareket etti. Padişah'ın emri üzerine Küçükçekmece'de devlet erkânı, asker ve halktan oluşan büyük bir kalabalık tarafından törenle karşılandı. Şehzâde Korkut da kardeşi Selim'i İstanbul'a girmeden karşılayarak bir süre görüştü. Selim, Edirnekapı yakınlarındaki Yenibahçe'de kendisi için hazırlanan çadıra geldi.³⁶⁷ Ertesi gün Topkapı Sarayı'na giderek babasının huzuruna çıktı. Babası II. Bayezid, Şah İsmail'in Osmanlı toprak-

³⁶⁴ TSMK, *E.H.* nr. 1416 (Solakzâde, *Vakayi'-i Sultan Bayezid ve Selim Han*), s. 30a; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VII/10, s. 123-124; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 293; Faruk Söylemez, "Yavuz Sultan Selim'in Taht Mücadelesi", s. 82; Süleyman Lokmacı, *Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, s. 435.

³⁶⁵ BOA, *TSMÄ*, nr. E 969/1; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VIII/11-12, İstanbul 1956, s. 186 dnp 55.

³⁶⁶ BOA, *TSMÄ*, nr. E 749/61; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VIII/11-12, s. 185-188; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 298; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 63-64.

³⁶⁷ Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VII/10, s. 126; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 299-300; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 64.

larına tecavüzünden ve Osmanlı'ya düşmanlığından dolayı doğuda huzur ve asayiş kalmadığından şikâyet ederek kendisini istediği kadar askerle serdar tayin etmek arzusunda olduğunu söyledi. Bunun üzerine Şehzâde Selim, emirlerine muhalefet edemeyeceğini; fakat bu vazifeyi kabul etmesinin de çok güç olduğunu; çünkü askerlerin ancak padişahlarıyla birlikte sefere gittiklerinde tam başarı gösterebileceğini, bu durumda kendisinin bir vezirden farkı kalmayacağını, dolayısıyla bu meselenin padişahsız çözülemeyeceğini ifade etti. Bu kararlılık karşısında II. Bayezid, 24 Nisan 1512 (7 Safer 918) tarihinde tahtı, oğlu Yavuz Sultan Selim'e bırakmak zorunda kaldı.³⁶⁸

II. Bayezid, oğlu Selim tahta geçtikten sonra, daha önceleri tamir ettirdiği Dimetoka Sarayı'na çekilmek istedi. Babasının bu isteğini kabul eden Sultan Selim, yanına Rumeli beylerbeyi Yunus Paşa ve eski defterdarı Kasım Paşa'yı da hizmetine tahsis etti. Dimetoka'ya gitmek üzere 5 Mayıs 1512'de İstanbul'dan ayrılan II. Bayezid, yolda iken 10 Haziran 1512 (25 Rebiü'l-evvel 918) Perşembe günü Havsa yakınındaki Abalar köyünde vefat etti. Cenazesi İstanbul'a getirilerek kendi yaptırdığı caminin (Bayezid Camii) yanına gömüldü.³⁶⁹

f. Şehzâde Selim'i Tahta Çıkaran Güçler Kimlerdi?

Şehzâde Selim'i tahta çıkaran gücün Rumeli beyleri yani merkez dışı kuvvetlerin ve özellikle de devşirme grubunun olduğu görüşü³⁷⁰ eksik bir değerlendirmedir. Nitekim Şehzâde'nin kuvvetleri içinde sadece Rumeli uç beylerinin kuvvetleri bulunmamaktadır. Rumeli'deki uç beyleri yanında Trabzon ve Kırım'dan gelen kuvvetler ve Dobruca Çepni Türkmenleri de önemli bir yere sahiptir. Bunun yanında merkezdeki üst kademedeki Paşaların ve özellikle yeniçerilerin de büyük katkısı bulunmaktadır. Nitekim Rumeli beyleri içinde değerlendirilen İlaldı Sultan oğlu Mahmud Bey, Sultan

³⁶⁸ Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr*, I/II, s. 950-951; Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 302-303; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 65-66.

³⁶⁹ Selahattin Tansel, *Sultan II. Bayezit*, s. 307-310; Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, s. 66-69.

³⁷⁰ H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 145-177.

Selim'in kız kardeşinin oğludur.³⁷¹ Güvereli Kasım Bey, Ramazanoğullarındandır.³⁷² İsfendiyaroğlu Celil Çelebi'nin, Rumeli'ye gönderilen İsfendiyaroğulları'ndan olduğu bilinmektedir.³⁷³ Kızkapanoğlu Hüseyin Bey'in, Selim'in lalası Kızkapanoğlu Mehmed Bey'in³⁷⁴ oğlu olması muhtemeldir. İnaloğlu Mehmed Bey'in Tokat yöresinde faaliyet göstermiş olan İnaloğullarından olduğu düşünülmektedir. Alp Arslan oğlu Musa Bey'in de Niksar ve Canik bölgesinde hükümran olan Tacettinoğulları beylerinden olduğu kesindir. Mihnet oğlu Kazgan Bey'in Anadolu'daki Tatarlar'dan olduğu Rumeli'ye yerleştirildikleri ifade edilmektedir.³⁷⁵

Yine Şehzâde Selim, saltanata geçmek üzere İstanbul'a gelirken maiyetinde bulunan "müşâherehorân" arasında Şah İsmail'in zulmünden kaçıp Trabzon'da şehzâdeye sığınan Akkoyunlu beylerinden Mansur Bey'in oğullarından Ali Bey, Hüseyin Bey ve Mehmed Bey'in yanı sıra Mansur Bey'in amcası Behzad Bey, kardeşi Hüseyin Bey, hısmı Maksud Bey de bulunmaktaydı.³⁷⁶ Ayrıca Mansur Bey'in bunların haricinde 4 adamının daha bulunduğu tespit edilmektedir.³⁷⁷ Akkoyunlu beylerinden Hasan Ali Bey'in oğlu Mahmud Bey de Selim'in yanında yer almaktaydı.³⁷⁸ Bir başka kayıтта, Trabzon'dan Şehzâde Selim ile gelip Uğraş Savaşı'na katılan ve Akkoyunlular'dan Şeyhoğlu Ali olduğunu söyleyen şahıs, savaşta iki kardeşi ile üç amcasını kaybettiğini ve kendisinin de iki yerinden yaralandığını belirtmektedir.³⁷⁹ Bu şahsın Bayındır Şeyh Ali'nin oğlu olduğu düşünülmektedir.³⁸⁰ Bu bilgiler,

³⁷¹ İBAK.MC, *İD*, nr. O.71, s. 338, 339, 340, 534, 517, 536; Çağatay Uluçay, "Bayezid II.nin Âilesi", s. 122; İlhan Gök, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri*, s. 970, 972, 974, 1443, 1481, 1483.

³⁷² H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 163.

³⁷³ Fikret Yılmaz, "Selim'i Yazmak", s. 351.

³⁷⁴ BOA, *MAD*, nr. 334, s. 70-71, 76.

³⁷⁵ H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 169.

³⁷⁶ BOA, *TSM.A.d.*, nr. 2921, s. 1b.

³⁷⁷ BOA, *TSM.A.d.*, nr. 2921, s. 6b, 9b, 10b, 11b, 14b.

³⁷⁸ BOA, *TSM.A.d.*, nr. 2921, s. 1b.

³⁷⁹ BOA, *TSM.A.*, nr. E 757/27; Çağatay Uluçay, "Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, s. 88 dph. 53.

³⁸⁰ BOA, *TS.MA.d.*, nr. 2921, s. 19b.

Şehzade Selim'in yanında yer alan Akkoyunlu beylerinin azımsanmayacak bir sayıda olduğunu göstermektedir.

Selim'in "müşâherehorân" grubu içinde eski lalası Nasuh Bey'in oğlu Yakup Bey, Çepni İskender Bey ve doktoru Mevlana Sinan Bey'in de yer aldığı görülmektedir.³⁸¹

Şehzâde Selim, saltanata geçmek üzere İstanbul'a gelirken maiyetinde bulunanlar arasında Şehinşah Bey'in 223 nefer adamı, Nasuh Bey'in 21, Mustafa Bey'in 12, Davud Bey'in 8, Ali Paşa ile Yahya Paşa'nın 7'şer, Sinan Bey, Sinan Paşa ve Süleyman Bey'in 5'er, Sultan Mahmud ile II. Bayezid'in 4'er, Cihanşah, Ferhad Bey, Ferruh Bey, Karagöz Paşa, Yakup Paşa, Alemşah Bey ve Sultan Alaaddin'in 3'er nefer adamı bulunmaktaydı. Diğer bey ve ağaların da 2'şer veya 1'er nefer adamı Selim'in görevlileri arasında yer almaktaydı.³⁸²

Şehzâde Selim ile İstanbul'a gelenler arasında memleketi veya milliyeti kaydedilen çok sayıda görevlinin olduğu tespit edilmektedir. Nitekim 54 nefer Karamanlı, 26 nefer Trabzonlu, 20'şer nefer Gürcü ve Kürdan, 18 nefer Bosnalı, 16 nefer Arnavut, 13 nefer Rumi (Anadolulu), 12 nefer İstanbullu, 8'er nefer Oflu ve Laz, 6'şar nefer Akkırmanlı ve Edirneli, 5 nefer Üsküplü, 4'er nefer Türkmen ve Sivaslı, 3'er nefer Akçaabaddı, Alacahisarlı, Bayramlulu, Engirüslü (Macar) ve Sarıgöllü, 2'şer nefer Eflaklı, Manastırlı, Pazarlulu, Samsunlu, Sarıyerli, Selanikli ve Sofyalı, 1'er neferin de Abaza, Çepni ve Çerkez ile Amasyalı, Aydınli, Eğribozlu, Gelibolulu, İznikmidli, Karabeyli, Kavalalı, Midillili, Niksarlı, Nişli, Saruhanlı, Semendireli, Sultanönülü, Tırhalalı, Tokatlı ve Torullu olduğu görülmektedir.³⁸³

Bütün bu bilgiler ışığında Yavuz Sultan Selim'i tahta çıkaran gücün Rumeli beyleri yani merkez dışı kuvvetlerin ve özellikle de devşirme grubunun olduğunu söylemek mümkün değildir. Selim'in yanındaki kuvvetlerin Trabzon, Kırım ve Balkanlardaki uç beyi güçlerinden teşekkül eden "hayli renkli ve birbiriyile uyumsuz" yapıdaki güçlerden oluştuğu ortaya çıkmaktadır.³⁸⁴

³⁸¹ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, s. 1b.

³⁸² Bk. BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, muh.sy.; H. Erdem Çıpa, *Yavuz'un Kavgası*, s. 189-190.

³⁸³ BOA, *TSMA.d.*, nr. 2921, muh.sy.

³⁸⁴ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim (2018)*, s. 53.

Sonuç

Şehzâde Yavuz Sultan Selim'in, şehzâdelik dönemini oldukça hareketli ve sürekli bir mücadele ile geçirdiği görülmektedir. Bir taraftan Abazalar'ın Trabzon sancağına sürekli baskınları, diğer taraftan da Safeviler'in Osmanlı Devleti sınırları içindeki Türkmenleri İran'a göç ettirme faaliyetleri, Akkoyunlu Devleti'ni yıkarak İran ve Azerbaycan'da bulunan sünni Türkmenleri katletmeleri, Trabzon sancağını ve bu sancağa sınır olan Akkoyunlu topraklarını yağma ve işgal girişimleri, onu sürekli karşı tedbirler almaya zorladığı ve oldubittileri kabul etmeyen kararlı bir kişilik sergilediği ortaya çıkmaktadır.

Şehzâde Selim'in, Trabzon sancak beyliği sırasında "kızılbaş" tehlikesini en iyi anlayan yöneticilerden biri olması, devlet yönetimini zaman zaman bilgilendirmesine rağmen babası Sultan II. Bayezid ve ileri gelen vezirlerin bu tehlikenin gereğince farkına varamaması ve tahta kardeşi Şehzâde Ahmed'i geçirme düşüncelerinin ayan beyan olması onun Rumeliye geçerek devlet idaresine çekidüzen verme düşüncesini kamçıladığı anlaşılmaktadır. Önce Kefe sancak beyliğine yeni atanan oğlu Şehzâde Süleyman'ı görme bahanesiyle izinsiz olarak Trabzon'dan 600 gönüllü ile Kefe'ye gittiği ve buradaki temasları sonucunda Kırım Hanı'nın ve Rumeli'deki beylerin önemli bir bölümünün desteğini aldığı; bir çok gelişme neticesinde Yeniçerilerin desteğiyle II. Bayezid'in, oğlu Selim'e tahtı bırakmak zorunda kaldığı görülmektedir.

Şehzâde Selim'in, Trabzon sancak beyliği sırasında sancağa bağlı şehirlerin imarı hususunda önemli bir gayret gösterdiği ve Trabzon şehrini önemli bir kültür merkezi hâline getirdiği tespit edilmektedir. Safeviler'in zulmünden kaçıp Trabzon sancağına sığınan Akkoyunlu Türklerini Trabzon ile Rize arasına yerleştirerek bölgenin nüfus profilinin değişmesinde büyük bir katkı sağladığı anlaşılmaktadır. Yine idari noktada aldığı ciddi tedbirlerle sancağın güvenliğini sağlamada büyük başarı gösterdiği ortaya çıkmaktadır. Çepni beylerine, oğulları ve adamlarına yönelik eski idari düzenlemelerin devamına büyük özen gösterdiği, ortaya koyduğu uygulamalardan görülmektedir.

Uzun süren şehzâdeliği döneminde edindiği devlet tecrübesi onun ileriye görebilen başarılı bir devlet adamı olmasını sağlamıştır. Nitekim Şehzâde Selim, II. Bayezid'in hayatta kalan en küçük oğlu olmasına rağmen

diğer şehzâdelerden daha ileri görüşlü, daha enerjik ve sert olduğu bilinmektedir. Ancak yapacağı işlerde etrafındakilerle istişare ettiği, uzun süre düşünüp ondan sonra karar verdiği, karar verdikten sonra, kararından dönmediği ve planlı çalışarak önündeki engelleri bir bir aştığı sonucuna varılmaktadır. Yine iyi adam seçmeyi bilmesi, onun başarılı olmasında önemli rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Onun bütün gayretinin ülkenin birlik ve bütünlüğünü sağlamaya yönelik olduğu ve bu konuya büyük önem verdiği hususu şiirine şöyle yansımıştır:

*“Milletümde ihtilâf ü tefrika endîşesi
Gûşe-i kabrimde hattâ bî-karâr eyler beni
İttihad oldu hücum-ı hasmı def’a çâremuz
İttihad itmezse millet dağ-dâr eyler beni”*.³⁸⁵

KAYNAKÇA

1. Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (= BOA)

———, Bâb-ı Âsafi, Defterhâne-i Âmire Kalemî (= A.DFE), nr. 85, 595.

———, Maliyeden Müdevver Defterler (= MAD), nr. 334, 828, 17893.

———, Tahrir Defteri (= TD), nr. 52, 53, 288, 387.

———, Tımar Zeamet Tevcih Defteri (= TZTD), nr. 1.

———, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Belgeleri (= TSMA), nr. Evrak (= E) 276/40, 578/36, 699/74, 745/21,745/27, 745/80, 748/2, 749/61, 752/18, 754/100-1, 754/100-3, 754/100-4, 754/100-5, 754/100-6, 754/100-9, 754/100-12, 754/100-13, 754/104, 755/22, 755/79, 756/47, 756/54, 757/27, 850/38; 854/77, 881/13, 967/27-15, 967/28-1, 969/1, 969/20-3, 969/20-8, 969/20-10, 969/20-13, 969/27-6.

———, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri (= TSMA.d), nr. 1172, 1195, 1196, 1467, 1569, 1616, 1659, 2921, 3548, 3586, 3681, 3692, 3695, 3832, 3977, 5374, 6241, 6941, 6988, 8920, 9167, 10184.

³⁸⁵ Mehmet Hüsrev Subaşı, *Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şiirleri ve Bunlara Yapılan Nazireler*, s. 123.

Tapu Kadastro Kuyud-ı Kadime Arşivi (= TK. KKA)
 ———, TD, nr. 29, 43.

Trabzon Şer'iyeye Sicili (= TŞS)
 ———, nr. 1818.

İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı - Muallim
 Cevdet Yazmaları (= İBAK. MC)
 ———, İn'âmât Defteri (= İD), nr. 0.71, 0.91.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi (= TSMK)
 ———, Emanet Hazinesi (E.H.), nr. 1416 (*Vakayi'-i Sultan Bayezid ve Selim
 Han- Solakzâde Mehmed Hemdemî Çelebi*).
 ———, E.H, nr. 3038 (Vakfiye Sureti: Osmanşah Bey b. İskender Paşa).

2. Kitap ve Makaleler

AFYONCU, Erhan, "Müşâherehorân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*
 (=DİA), XXXII, İstanbul 2005, s. 153-154.

———, (editör), *Venedik Elçilerinin Raporlarına Göre Kanunî ve Şehzade Mustafa*, trc. Pınar Gökpar–Alettra Ercelino, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011.

AHMED TEVHİD, "Trabzon'da Basılmış Paralar", *Türk Yurdu*, I/6, İstanbul 1341, s. 543-545.

AKBULUT, Ömer, *Trabzon Kitabeleri*, Ülkü Basımevi, İstanbul 1954.

———, *Gülbahar Hatun Camii, Ayşe Hatun ve Yavuz Selim*, İnkılap Matbaası, Trabzon 1965.

AKDAĞ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadî ve İctimâî Tarihi (1453-1559)*, II, Tekin Yayınevi, İstanbul 1979.

———, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası – Celâlî İsyancıları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

AKKOYUNLU, Dilaver, *Akkoyunlular ve Bayburt – Snorya Tarihi*, Bizim Büro Basımevi, Ankara 1992.

ALİ KEMALİ, *Erzincan Tarihi*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul 1932.

ALİKILIÇ, Dündar, *Sürmene Nüfus Defteri (1834)*, Alioğlu Yayınevi, İstanbul 2013.

- ALTINDAĞ, Şinasi, “Selim I”, *İslam Ansiklopedisi* (= *İA*), X, İstanbul 1979, s. 423-434.
- ÂŞIK MEHMED b. ÖMER, *Menâziru'l-Avâlim*, Süleymaniye Kütüphanesi Hallet Efendi Ktb., nr. 616.
- ATEŞ, Abdurrahman, “Şehzade Selim ve Şah I. İsmail’in Gürcistan Seferleri (XVI. Yüzyılın İlk Çeyreği)”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, I/2, Konya 2015, s. 97-110.
- AYDIN, Dünder, *Erzurum Beylerbeyliği ve Teşkilatı, Kuruluş ve Genişleme Devri (1535-1566)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1998.
- BAKKALOĞLU, İsmail Hakkı, “Çaykara Medreseleri, Müderrisler ve İcazet-nâmeler”, *Çaykara’nın Manevi ve Kültürel Değerleri Sempozyumu-I (16-19 Temmuz 2002)*, Çaykara Müftülüğü Yayınları, Trabzon 2005, s. 337-377.
- BARKAN, Ö. Lütfi, “Osmanlı Saraylarına Ait Muhasebe Defterleri”, *Belgeler*, IX/13, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1979, s.1-380.
- , *Türkiye’de Toprak Meselesi*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980.
- BİLGİN, Mehmet, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Etnik Tarihi Üzerine”, *Trabzon Tarihi Sempozyumu (6-8 Kasım 1998) Bildiriler*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 1999, s. 47-87.
- , *Doğu Karadeniz’de Bir Derebeyi Ailesi Saralizâdeler (Sarallar)*, Serander Yayınları, Trabzon 2006.
- , *Doğu Karadeniz (Tarih – Kültür - İnsan)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.
- BİLGİN, Süleyman, Ali Mesut Birinci, Mustafa Çakıcı, Sezgin Demircioğlu, *Trabzon Nüfus Kütüğü (1834)*, Düzey Matbaacılık, İstanbul 2010.
- BOSTAN, İdris, “Rize”, *DİA*, XXXV, İstanbul 2008, s. 147-151.
- BOSTAN, M. Hanefi, *XV–XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002.
- , “Çaykara–Dernekpazarı Tarihi”, *Geçmişten Geleceğe Çaykara–Dernekpazarı (Tarih – Toplum-Kültür)*, Çaykara ve Dernekpazarı Kültür Yardımlaşma Cemiyeti Yayını, İstanbul 2005, s. 17-94.
- , “XV.–XIX. Yüzyıllarda Maçka Kazasında Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008) Bildiriler*, I, Giresun Belediyesi Yayını, Ankara 2009, s. 193-216.
- , *Karadeniz’de Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı*, Nöbetçi Yayınevi, İstanbul 2012.
- , “Tirebolu’nun İdarî, Sosyal ve İktisadî Yapısı (XV.–XVII. Yüzyıllar)”, *Tirebolu Tarihi Yazıları*, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s. 51-91.

- , “XV.-XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Of Kazası”, *Başlangıçtan Günümüze Her Yönüyle Of*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları, Trabzon 2016, s. 35-109.
- , “XV.-XIX. Yüzyıllarda Trabzon Şehir Nüfusu, Nüfusun Yükseliş ve Düşüş Nedenleri”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, VI/13, Ankara 2018, s. 121-154.
- CELÂL-ZÂDE MUSTAFA, *Selim-nâme*, haz. Ahmet Uğur–Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990.
- CAN, Cafer, *Çaykara-Eğridere Köyü Tarihi ve Ailelerin Soy Ağaçları*, Eğridere Köyü Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayını, İstanbul 2005.
- ÇİPA, H. Erdem, *Yavuz’un Kavgası (I. Selim’in Saltanat Mücadelesi)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.
- , “Bir Defterin Anlattıkları: I. Selim Döneminin (1512-1520) İlk Mevacib Defteri”, *Filiz Çağman’a Armağan*, Lale Yayıncılık, İstanbul 2018, s. 207-210.
- DEMİRCİOĞLU, Sezgin, Süleyman Bilgin, *Of Nüfus Defteri (1834)*, Şenyıldız Yayıncılık, İstanbul 2011.
- DURMUŞ, Tübâ Işınsu İsen, *II. Selim Dönemi Sonuna Kadar Osmanlı Edebî Hâmîlik Geleneği*, Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.
- EFENDİYEV, Oktay, “Sultan II. Bayezid ve Şah İsmail”, *XIII. Türk Tarih Kongresi (Ankara, 4-8 Ekim 1999) Kongreye Sunulan Bildiriler*, III/I. Kısım, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2002, s. 1-6.
- EMECEN, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- , “Selim I”, *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s. 407-414.
- , “Süleyman I”, *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, s. 62-74.
- , *Yavuz Sultan Selim*, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2010; Kapı Yayınları, İstanbul 2018.
- , “Kanuni Sultan Süleyman’ın Şehzadelik Dönemine Ait Bazı Yeni Tespitler ve Notlar”, *Deutsch-türkische Begegnungen: Türk Alman Tesadüfleri Festschrift für Kemal Beydilli: Kemal Beydilli’ye Armağan*, EB-Verlag, Berlin 2013, s. 342-357.
- ERCAN, Yavuz, “Yavuz Sultan Selim Dönemi”, *Türkler*, IX, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 421-445.
- ERKAN, Ümit, *Rize Şer’iyye Sicilleri I (1509 No’lu Sicil – Metin ve Tahlil)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.

- , *16. Yüzyılda Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2014.
- EVLIYA ÇELEBİ b. Derviş Mehemed Zilli, *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*, II/1. Kitap, yay. haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- FERİDUN BEY, *Münşeatü's-selâtin*, I, Takvimhâne-i Âmire, İstanbul 1264.
- , *Münşeatü's-selâtin*, I-II, Takvimhâne-i Âmire, İstanbul 1274-1275.
- FATSA, Mehmet, *Giresun Yöresinde Osmanlı Vakıfları ve Vakıf Eserleri*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun 2008.
- FAZLIOĞLU, İhsan, "Şehir Tarihi Çalışmalarında Yazma Eserlerden Nasıl İstifade Edilebilir?", *Türkiye Araştırmaları Lideratür Dergisi*, III/6, İstanbul 2005, s. 517-526.
- GENÇ, Vural, "*Acem'den Rum'a*": *İdris-i Bidlîsî'nin Hayatı, Tarihçiliği ve Heşt Behîşt'in II. Bayezid Kısmı (1481-1512)*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- , "İdris-i Bidlîsî'nin II. Bayezid ve I. Selim'e Mektupları", *Osmanlı Araştırmaları*, XLVII, İstanbul 2016, s. 147-208.
- GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ EFENDİ, *Kitâbü't-târîh-i Künhü'l-ahbâr*, II/II. Kısım, haz. Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerâsı", *Türkiyat Mecmuası*, IX, İstanbul 1951, s. 35-46.
- , *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1952.
- , "Süleyman I", *İA*, XI, İstanbul 1979, s. 99-155.
- GÖLOĞLU, Mahmut, *Trabzon Tarihi: Fetihten Kurtuluşa Kadar*, Kalite Matbaası, Ankara 1975.
- GÖK, İlhan, *Atatürk Kitaplığı M.C. 0.71 Numaralı 909-933/1503-1527 Tarihli İn'âmât Defteri (Traskripsiyon-Değerlendirme)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2014.
- GÖKBİLGİN, M. Tayyib, "XVI. Asır Başlarında Osmanlı Devleti Hizmetindeki Akkoyunlu Ümerâsı", *Türkiyat Mecmuası*, IX, İstanbul 1951, s. 35-46.
- , *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1952.
- , "Süleyman I", *İA*, XI, İstanbul 1979, s. 99-155.

- GÜMÜŞ, Nebi, *XVI. Asır Osmanlı–Gürcistan İlişkileri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- GÜNDÜZ, Tufan, “Şah İsmail’in Eşi Taçlı Begüm”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*, Sayı 51, Ankara 2009, s. 223-233.
- (çev.), *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar, Giovanni Maria Angiolo, Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D’Alessandri’nin Seyahatnâmeleri*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- , *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2010.
- HÂFİZ HÜSEYİN AYWANSARÂÛ, *Mecmuâ-i Tevârih*, haz. Fahri Çetin Derin, Vahit Çubuk, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1985.
- HALİL EDHEM, “Trabzon’da Osmanlı Kitâbeleri”, *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası* (= *TOEM*), VIII/48, İstanbul 1334, s. 321-358.
- HAYDAR ÇELEBİ, *Haydar Çelebi Ruznâmesi*, haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul t.y.
- HİÇYILMAZ, Murat Ümit, *Çayeli’nden Oyani (1835 Arhavi – Hopa – Fındıklı Nüfus Kayıtları)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2015.
- HOCA SAADEDDİN, *Tâcü’t-tevârih*, III-IV, haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1979.
- HORULUOĞLU, Şamil, *Trabzon ve Çevresinin Tarihi Eserleri*, Er Ofset Matbaacılık, Ankara t.y.
- İBN KEMAL, *Tevârih-i Âl-i Osman*, VII. Defter, haz. Şerafettin Turan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1957.
- , *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, haz. Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selîm I in the Light of the Selîm-nâme Literature*, Klaus Schwarz Verlag Berlin 1985, s. 28-64.
- , *Tevârih-i Âl-i Osman*. VIII. Defter, haz. Ahmet Uğur, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997.
- , *Tevârih-i Âl-i Osman*, IX. Defter, Ahmet Uğur, *The Reign of Sultan Selîm I in the Light of the Selîm-nâme Literature*, Klaus Schwarz Verlag ,Berlin 1985, s. 65-145.
- İLHAN, M. Mehdi, “Diyarbakır Fatihî ve Beylerbeyi Bıyıklı Mehmed Paşa”, *Atatürk ve Diyarbakır*, Diyarbakır 1981, s. 137-162.
- , “Bıyıklı Mehmed Paşa”, *DİA*, VI, İstanbul 1992, s. 116-117.
- İNALCIK, Halil, *Şâir ve Patron – Patrimonyal Devlet ve Sanat Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003.
- İPEKTEN, Haluk, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1996.

- İSEN, Mustafa, "Osmanlı Hanedanının Şairlik Yönü", *Türkiye Günlüğü*, Sayı 58, Ankara 1999, s. 81-94.
- İSHAK ÇELEBİ, *Selimnâme*, haz. Burhan Keskin, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1998.
- KABAN, Engin, *Hasan Râmi Efendi ve Çaykara Sosyo-Kültürel Hayatına Etkileri*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa 1997.
- KESKİN, Özkan Özer, *19. Yüzyıla Kadar Trabzon Gülbahar Hatun Vakfı*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun 2018.
- KILIÇ, Remzi, "Trabzon Valisi Şehzade Selim ve Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih – Dil – Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3 - 5 Mayıs 2001)*, I, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, s. 99-115.
- , *Kanuni Devri Osmanlı – İran Münasebetleri (1520-1566)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006.
- KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Kars Tarihi*, I, Işıl Matbaası, İstanbul 1953.
- , *Osmanlılar'ın Kafkas – Elleri'ni Fethi (1451-1590)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1976.
- , *Yukarı – Kür ve Çoruk Boyları'nda Kıpçaklar*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.
- KONUĞU, Enver, "Trabzon Valisi Şehzade Selim'in Akkoyulu Ülkesindeki Faaliyetleri", *Trabzon ve Çevresi Uluslararası Tarih - Dil - Edebiyat Sempozyumu Bildirileri (3 - 5 Mayıs 2001)*, I, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, Trabzon 2002, s. 91-98.
- KÜÇÜKAŞÇI, Mustafa S., "Sultan I. Selim'e Dair", *500. Yılında Mukaddes Emanetler ve Yavuz Sultan Selim*, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, İstanbul 2017, s. 5-15.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı İran Siyasî Münasebetleri (1578-1590)*, I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1962.
- LOKMACI, Süleyman, *Solak-zâde Tarihi'nin Tahlili ve Metin Tenkidi*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2015.
- LUGAL, Necati, Adnan Erzi (nşr.), *Fatih Devrine Âit Münşeât Mecmuası*, Fetih Cemiyeti Yayınları, İstanbul 1956.
- MECDİ MEHMED EFENDİ, *Şakaik-i Nu'maniye ve Zeyilleri*, I, yay. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989.

- MEEKER, Michael E., *İmparatorluktan Gelen Bir Ulus - Türk Modernitesi ve Doğu Karadeniz'de Osmanlı Mirası*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2005.
- MENAVINO, Giovan Antonio, *Türklerin Hayatı ve Adetleri Üzerine Bir İnceleme*, trc. Harun Mutluay, Dergâh Yayınları, İstanbul 2011.
- MISIR, Hikmet, *Trabzon Tarihinde Ayşe Gülbahar Hatun ve Gülbahar Hatun Mahallesi*, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Trabzon 2013.
- MİROĞLU, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1975.
- , “Tevârih-i Cedîd-i Mir’ât-ı Cihan Adlı Eserin Müellifine Dair”, *Tarih Dergisi*, Sayı 30, İstanbul 1976, s. 49-54.
- MÜNECCİMBAŞI AHMED DEDE, *Müneccimbaşı Tarihi (Sahaifü'l-Ahbar fî Vekayii'l-Asar)*, II, trc. İsmail Erünsal, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul 1974.
- OSMAN (Bayburdlı), *Tevârih-i Cedîd-i Mir’ât-ı Cihân*, haz. Hüseyin Nihal Atsız, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2018.
- ÖZGER, Yunus, Uğur Akbulut, “XIX. Yüzyılda Bayburt Vakıfları”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005)*, I, Trabzon 2007, s. 491-503.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Yavuz Sultan Selim*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.
- SAFİ, Muhammet, *Rize Tahrir-i Öşür Envanteri (1850 Rize Sülaleleri)*, Dinamik Tanıtım Hizmetleri Yayını, İstanbul 2007.
- SAKAOĞLU, Necdet, *Bu Mülkün Sultanları*, Alfa Yayınları, İstanbul 2015.
- SAVAŞ, Hamdi, *İshak Çelebi ve Selim-nâmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 1986.
- SAVORY, Roger M., “Taclu Hanım: Çaldıran Savaşı'nda Osmanlılar Tarafından Esir Alındı mı Alınmadı mı?”, çev. Osman G. Özgüdenli, *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, I/2, İstanbul 2014, s. 221-235.
- SEHİ BEY, *Sehi Bey Tezkiresi / Heşt Behişt*, haz. Mustafa İsen, Akçağ Yayınları, Ankara 1998.
- SÖYLEMEZ, Faruk, “Yavuz Sultan Selim'in That Mücadelesi”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, II/33, Kayseri 2012, s. 63-85.
- SUBAŞI, Mehmet Hüsrev, *Yavuz Sultan Selim'in Türkçe Şürleri ve Bunlara Yapılan Nazireler*, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Yayınlanmamış Öğretim Üyeliği Tezi, İstanbul 1982.
- SÜMER, Faruk, *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Selçuklu Tarih ve Medeniyeti Enstitüsü Yayınları, Ankara 1976.
- , *Kara Koyunlular*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1984.
- , *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1992.

- , *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- ŞAHİN, İlhan, Feridun M. Emecen, *Osmanlılarda Divan Bürokrasisi Ahkam: II. Bayezid Dönemine Ait 906/1501 Tarihli Ahkam Defteri*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1994.
- ŞAKİR ŞEVKET, *Trabzon Tarihi*, haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Ankara 2001.
- ŞİMŞİRGİL, Ahmet, *Kayı – III (Haremeyn Hizmetinde II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim)*, Timaş Yayınları, İstanbul 2018.
- ŞÜKRİ-İ BİTLİSÎ, *Selimnâme*, haz. Mustafa Argunşah, Kayseri Üniversitesi Yayınları, Kayseri 1997.
- TANSEL, Selahattin, *Sultan II. Bayezid'in Siyasi Hayatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1966.
- TAŞPINAR, Ali, *Rize Tarihi*, Rize Ticaret Borsası Yayınları, Rize 2004.
- TEKİNDAG, Şehabeddin, "Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığı Altında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *Tarih Dergisi*, XVII/22, İstanbul 1967, s. 49-78.
- , "Trabzon", *İA*, XII/1, İstanbul 1979, s. 455-477.
- TELLİOĞLU, İbrahim, *Osmanlı Hakimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Serander Yayınları, Trabzon 2004.
- TOPAL, Zehra, *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2010.
- UĞUR, Ahmet, *Yavuz Sultan Selim'in Siyasi ve Askeri Hayatı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2001.
- , *The Reign of Sultan Selim I in the Light of the Selim-nâme Literature*, Klaus Schwarz Verlag, Berlin 1985.
- ULUÇAY, Çağatay, "Yavuz Sultan Selim Nasıl Padişah Oldu?", *Tarih Dergisi*, VI/9, İstanbul 1954, s. 53-90; VII/10, İstanbul 1954, s. 117-142; VIII/11-12, İstanbul 1956, s. 185-200.
- , "Bayezid II.'nin Ailesi", *Tarih Dergisi*, X/14, İstanbul 1959, s. 105-124.
- , *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- USTA, Sebahittin, *Trabzon'da Vakıflar (1550-1650)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon 2015.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, "Şah İsmail'in Zevcesi Taclı Hanım'ın Mücevheratı", *Belleten*, XXIII/92, Ankara 1959, s. 611-619.
- , "Kanunî Sultan Süleyman'ın Vezir-i Âzamı Makbûl ve Maktûl İbrahim Paşa Padişah Dâmadı Değildi", *Belleten*, XXIX/114, Ankara 1965, s. 355-364.

- , "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzâdeleri", *Bellekten*, XXXIX/156, Ankara 1975, s. 659-696.
- , *Osmanlı Tarihi*, II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1975.
- , "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı", *Bellekten*, XLI/161, Ankara 1977, s. 80-114.
- WOODS, John E., *300 Yıllık Türk İmparatorluğu Akkoyunlular*, trc. Sibel Özbudun, Milliyet Yayınları, İstanbul 1993.
- YAĞCI, Ömer Gökhan, *Yavuz Sultan Selim Dönemi Kültür ve Edebiyatı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale 2014.
- YAZICI, Tahsin, "Safevîler", *İA*, X, İstanbul 1979, s. 53-59.
- YILMAZ, Fikret, "Selim'i Yazmak", *Osmanlı Araştırmaları*, LI, İstanbul 2018, s. 297-390.
- YİNANÇ, M. Halil, "Akkoyunlular", *İA*, I, İstanbul 1978, s. 251-270.
- YÜKSEL, Murat, *Trabzonda Türk - İslâm Eserleri ve Kitabeler*, II, Trabzon Valiliği Yayınları, İstanbul 1991.
- 1967 Rize İl Yıllığı, Rize Valiliği Yayınları, Ankara 1968.

"PRINCIPALITY PERIOD OF SELIM I (1487-1512)"

Abstract

This article covers the principality period (1487-1512) of Selim I. Firstly, new information has been revealed about his birth, education, circumcision ceremony, teachers, mother, siblings, wives, daughters and sons; then during his governing of sanjak for a long time in Trabzon his policies were analyzed. In this sense, administrative and financial policies; settlement and cultural activities and military campaigns towards Georgia and Safavid state have been presented referring to archive documents and such period-sources. In addition, it was mentioned about his struggle for his son, the Prince Süleyman, to be given a sanjak and during his principality of Sanjak in Trabzon, his transition to Kefe and starting a struggle for the throne and his confrontation against his father, brothers and some high officials in Istanbul in this process. Information about the servants who worked for Yavuz Sultan Selim and administrators and soldiers who assisted himself during the throne struggle have been given in detailed. As a result, this article has critically analyzed the period of his own principality and some events until ascending to throne, with original information.

Keywords

Selim I, Trabzon, Abkhaz War, Safavids, Turkmens of Akkoyun, Prince Süleyman, Kefe, Semendire, Uğraş War.